

RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Descripció i instrumentació

DE LA PART I RECERCA, POLÍTIQUES PÚBLIQUES I SERVEIS SOCIALS

Ajuntament de Barcelona

Carmina Català Galofré

Cap del Departament de Planificació i Processos
Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports

Margarida Saiz Lloret

Responsable del dispositiu municipal d'atenció
a dones, infants i adolescents en situacions
de violència masclista. Direcció del Programa
de Dona

Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat
i Esports

DE LES PARTS II, III I IV PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Equip de recerca

Gènere, grups i canvi psicosial

**Membre del grup de recerca consolidat
PSICOSAO (AGAUR 2009SGR210)**

Universitat de Barcelona

Autores i autors

Neus Roca Cortés, investigadora principal

Clara Porrúa García

Montserrat Yepes Baldó

Mireia Martínez Artola

Núria Codina Mata

Aharón Fernández Cuadrado

Soledad Ruiz Saiz

Col·laboradores de l'EAD
Equip d'Atenció a les Dones de
l'Ajuntament de Barcelona

Sònia Agustín Crespo, Mònica Augé Gomà,
Cristina Cano Puerta, Sílvia Díaz Caballero,
Imma Edo Badia, Cristina Guerrero Vila,
Salvador Martí Vico, Lucía Martín Piñeiro,
Mireia Martínez Artola, Ona Pich Sánchez,
Alba Puigdollers Travé, Leticia Sánchez Moy,
Pau del Toro Piedra, Leonor Valencia Núñez

Fundació Salut i Comunitat,
entitat gestora de l'EAD

Col·laboradores de l'equip UB

Laia Arias Soler, Iliana Palafox Luévano,
Paula Alcaide Barbero, Celia García Márquez

Investigació patrocinada per l'Ajuntament
de Barcelona regulada pel conveni n° 306171
entre la Universitat de Barcelona, la Fundació
Salut i Comunitat i l'Ajuntament de Barcelona

Dipòsit legal: B.29664-2013
2013

En qualsevol explotació de l'obra autoritzada
per la llicència es farà constar l'autoria.

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	8
--------------------	----------

PART I

RECERCA, POLÍTQUES PÚBLIQUES I SERVEIS SOCIALS	10
---	-----------

Autores: Carmina Català Galofré i Margarida Saiz Lloret.

1. LA RECERCA APLICADA AL CONTEXT DELS SERVEIS SOCIALS	11
2. LA RECERCA APLICADA AL CAMP DE L'ATENCIÓ EN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DES DEL CONTEXT DELS SERVEIS SOCIALS PÚBLICS	16
2.1 La recerca aplicada: un requisit en processos de millora contínua	16
2.2 El dispositiu públic de serveis socials de la ciutat de Barcelona que proporciona atenció en situacions de violència masclista	18
2.3 L'Equip d'Atenció a les Dones (EAD)	26
2.4 La recerca aplicada sobre el procés de recuperació de les dones que viuen situacions de violència masclista de parella	27
2.5 Recomanacions per a futures recerques aplicades al context dels serveis socials	28

PART II

PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA	30
---	-----------

Autores i autors: Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García, Montserrat Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola, Núria Codina Mata, Aharón Fernández Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

3. INTRODUCCIÓ	31
4. ALLIBERAMENT I RECUPERACIÓ	33
4.1 La violència masclista de parella	33
4.2 Enfocament psicosocial, de gènere i de procés	34
4.3 Definicions	35
4.4 Mètodes de la recerca	36

PART III

DE LA VIOLÈNCIA A LA RECUPERACIÓ	38
---	-----------

Autores i autors: Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García, Montserrat Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola, Núria Codina Mata, Aharón Fernández Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

5. MODEL INTEGRAL DE FASES	39
5.1 Característiques	39
5.2 Seqüència	41
5.3 Vinculació, resistència i ambivalència	42
5.4 Alliberament: qüestionament, confrontació i ruptura	54
5.5 Recuperació: després de la separació	69

PART IV

MESURA DE L'ALLIBERAMENT I LA RECUPERACIÓ 78

Autores i autors: Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García, Montserrat Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola, Núria Codina Mata, Aharón Fernández Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

6. AVALUACIÓ DE L'ALLIBERAMENT I LA RECUPERACIÓ 79

6.1 Finalitat 79

6.2 Model d'avaluació 80

6.3 Bateria d'instruments i recomanacions d'ús 82

7. VIOLÈNCIA 86

7.1 Avaluació de la violència rebuda de la parella 86

7.2 Escala de violència de la parella i exparella (EVPexP) 88

Protocol, instruccions d'ús, full de resultats i càlculs de puntuació

8. SEPARACIÓ 99

8.1 Avaluació de la separació 99

8.2 Escala de separació psicosocial (ESPS-VP) 103

Protocol, instruccions d'ús, full de resultats i càlculs de puntuació

8.3 Índex de separació físicolegal (ISFL-VP) 115

Protocols, instruccions d'ús i full de resultats

9. SALUT 120

9.1 Avaluació de la salut 120

9.2 Escales de salut psicològica (ESP-VP) 123

Protocols, instruccions d'ús, full de resultats i càlculs de puntuació

9.3 Registre de diagnòstics de salut mental i addiccions (RSMAD) 136

Protocol i instruccions d'ús

9.4 Índex de salut física (ISF-VP) 139

Protocols, instruccions d'ús i full de resultats

10. INCLUSIÓ SOCIAL 145

10.1 Avaluació de la inclusió social 145

10.2 Índex d'inclusió social (INCS-VP) 148

Protocol, instruccions d'ús i full de resultats

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES 156

PRESENTACIÓ

Tinc la satisfacció de presentar aquest llibre sobre *Recuperació de les dones en situació de violència masclista de parella* amb el convenciment que serà de gran utilitat per totes les persones professionals i serveis que atenen aquestes dones.

El motiu de satisfacció és doble.

Per un costat, ens ofereix un model integral de fases d'alliberament i recuperació de les dones que viuen en situació de violència masclista de parella que ens permet aprofundir la nostra comprensió d'aquest procés orientant l'exploració a fer, la valoració diagnòstica resultant i la intervenció a realitzar, contribuint de manera decisiva a una major eficàcia i qualitat de l'atenció proporcionada des dels serveis socials.

Aquest model contempla set fases consecutives: Vinculació, Resistència, Conflicte i Ambivalència, Posada en qüestió, Confrontació i Ruptura, Mantenir-se Lliure, i Reconstrucció del Futur en Llibertat. El model comença des de l'establiment de la relació perquè, tal i com ens diu la Dra. Neus Roca, *la comprensió de les dinàmiques d'alliberament de la violència de parella perden sentit i complexitat si no sabem d'on provenen, si no coneixem la dinàmica precedent*.

Però aquest llibre no es limita a desenvolupar aquest model, sinó que per a cada una de les dimensions i subdimensions que defineix aporta els corresponents qüestionaris escalats i/o registres d'índex per tal de ser mesurades i valorades. Amb aquesta bateria d'instruments es mesuren quatre dimensions: Violència, Separació, Salut i Inclusió Social. Varis d'aquests instruments són de nova creació i suposen una innovació important en el camp de l'atenció a les dones que viuen violència masclista de parella. Altres són versions reduïdes i adaptades a la nostra realitat d'escala utilitzades a nivell internacional.

Disposar d'aquesta bateria d'instruments permet millorar la valoració diagnòstica, avaluar la pròpia intervenció professional i aportar informació objectiva per a la investigació sobre factors i processos bàsics de recuperació en situacions de violència masclista de parella.

El segon motiu de satisfacció és que aquesta aportació tant conceptual com metodològica i instrumental és el resultat d'una recerca aplicada patrocinada per l'Ajuntament de Barcelona, dirigida per la Universitat de Barcelona i realitzada amb la participació de l'Equip d'Atenció a les Dones, servei adscrit a la Direcció del Programa de Dona de l'ajuntament i gestionat per la Fundació Salut i Comunitat.

La recerca aplicada al camp de l'atenció en situacions de violència masclista des del context dels serveis socials públics és un dels eixos en que es sustenta el procés de millora contínua iniciat l'any 2005 per la Direcció del Programa de Dona, i aquesta publicació n'és un dels resultats.

Per a nosaltres la recerca aplicada és una eina bàsica en qualsevol sistema de serveis que tingui incorporats criteris de qualitat, d'eficàcia i d'eficiència en la seva pràctica. I aquest llibre n'és la demostració.

Utilitat, rigor científic i eficàcia en la intervenció amb dones que viuen violència masclista de parella són elements clau que defineixen els continguts d'aquest llibre.

Amb el desig de contribuir a la lluita per a l'eradicació de la violència masclista, posem a la vostra disposició aquest material amb el convenciment que serà d'especial utilitat per orientar i fer més efectiva i eficaç la nostra intervenció.

Francina Vila i Valls

Regidora de Dona i Drets Civils
Ajuntament de Barcelona

PART I

RECERCA, POLÍTIQUES PÚBLIQUES I SERVEIS SOCIALS

Autores: Carmina Català Galofré
i Margarida Saiz Lloret.

1. LA RECERCA APLICADA AL CONTEXT DELS SERVEIS SOCIALS

El context dels serveis socials: una xarxa de coneixement multidisciplinari

L'àmbit de treball dels serveis socials abasta un ventall ampli de temàtiques que afecten les persones, les famílies i els col·lectius. Concebem la persona com un subjecte que viu i es relaciona en una comunitat, en un context territorial amb unes característiques urbanístiques i socioeconòmiques determinades, que es desenvolupa i s'estructura com a persona vinculada a una família amb uns patrons de relació determinats.

Per tant, el ventall de temes que aborda la intervenció social va des de l'acció comunitària fins a la inserció laboral, l'acompanyament socioeducatiu i formatiu, el suport i l'assistència sociosanitària i l'atenció psicosocial entre d'altres. Les metodologies de treball poden ser individuals, familiars, grupals o col·lectives.

Aquesta complexitat del context de la intervenció social i el convenciment de la necessitat d'abordar les dificultats i necessitats de les persones d'una manera integrada pressuposen una aproximació que sempre és multidisciplinària i, majoritàriament, interdisciplinària.

En aquest context, els projectes que es posen en marxa i les metodologies que s'apliquen es desenvolupen des de diverses disciplines professionals: l'educació social, el treball social, la psicologia, la pedagogia i altres ciències (aplicades o no). L'educació social i el treball social són ciències aplicades, però es basen en la pedagogia, la sociologia o la psicologia, entre altres.

Amb aquest preàmbul volem remarcar que el tractament en el context dels serveis socials és necessàriament multidisciplinari i, per tant, el coneixement és sempre multidisciplinari.

Els i les professionals apliquen metodologies de treball que són producte del corpus de saber de la seva professió apresada en contextos acadèmics, així com de l'estudi i de la formació continuada i, sobretot, de l'experiència contrastada dels equips de treball, sovint interdisciplinaris. També constatem que cada vegada més el context de treball social es dota d'espais de reflexió de la pràctica que permeten produir coneixement.

Aquests espais de reflexió de la pràctica són necessaris per pensar en el que fem i per aprendre del que fem. Pensar sobre la nostra pràctica és un bon començament per revisar la teoria i continuar aprenent; espais d'anàlisi de casos, sessions de supervisió, grups de millora, intercanvis d'experiència, etcètera, ens apropen a la possibilitat de la millora contínua.

No obstant això, per seguir avançant necessitem interconnectar-nos i ampliar les xarxes de coneixement cap a l'exterior, en què són imprescindibles els fòrums professionals i acadèmics per a la retroalimentació mútua.

Aquestes premisses generals actualment estan sistematitzades i s'emmarquen en el **Sistema de Gestió del Coneixement de l'Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports** (d'ara endavant, "AQVIE") en el qual estem treballant amb la finalitat última de:

Proveir els i les professionals i els serveis de coneixement productiu per dur a terme la seva tasca, per potenciar l'eficiència, la millora contínua i la qualitat dels projectes i els serveis.

Aquest pla de gestió del coneixement té tres grans eixos de treball:

1. Donar visibilitat i compartir el coneixement adquirit, posant en valor el capital humà, l'expertesa i el saber acumulat dels i de les professionals de l'Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports, a través de:

- El Banc d'Experiències i Bones Pràctiques.
- El Portal del Coneixement (portal del professional).
- Espais com ara "Compartim experiències", per conèixer què fem a l'organització.

2. Interconnectar coneixement per generar coneixement nou a través del treball col·laboratiu intern. La generació d'espais i metodologies de treball de col·laboració que permetin compartir coneixement presencialment i virtualment, amb l'objectiu de generar aprenentatge, productes i serveis innovadors, solucions noves i ser més eficients i eficaços en el treball quotidià aprofitant el saber dels i de les professionals de l'organització. Alguns d'aquests espais són:

- Espais d'anàlisi de casos / espais de reflexió ètica.
- Grups de millora: focus grup, comunitats de pràctica...
- Intercanvi d'experiències.

3. Generar connexions amb les xarxes de coneixement extern, ja sigui amb altres administracions, entitats, persones expertes i professionals de diferents àmbits i temàtiques, com també amb fòrums professionals, acadèmics i universitaris. I això amb l'objectiu de descobrir pràctiques no conegudes, incorporar tendències innovadores, contrastar, sistematitzar o avaluar els nostres processos de treball habituals i, al mateix temps, exportar i donar a conèixer el nostre coneixement. En aquest sentit, són essencials (entre altres):

- El projecte de col·laboració estable amb les universitats: recerques aplicades i projectes conjunts.
- La participació en fòrums i jornades professionals.
- Les publicacions.

La recerca aplicada: una xarxa de coneixement entre les universitats i els serveis socials

Tots els i les professionals que treballem en l'àmbit de l'atenció social sabem que tot i treballar tècnicament bé, sovint aquesta premissa no pressuposa tenir les eines per sistematitzar l'anàlisi i comprovar la millora de la **situació**, és a dir, per valorar els resultats i conèixer el grau d'eficàcia i, de vegades, d'eficiència de les metodologies aplicades en les nostres intervencions.

La recerca ens aporta aquest grau de sistematització, de mètode, de mirada objectiva i d'expertesa externa necessària per ajudar-nos a pensar en la nostra pràctica i reforçar-la tècnicament i conceptualment. Per això tenim el convenciment que, en el camp de la intervenció social, la universitat és una col·laboradora necessària.

D'altra banda, la universitat no pot mantenir els seus processos acadèmics i les seves recerques allunyades de la pràctica diària. Necessita nodrir-se de l'aplicació de les hipòtesis en la pràctica real. Aquesta col·laboració és, doncs, una gran oportunitat per a la universitat per apropar

el món acadèmic a les diferents realitats socials, garantint així una retroalimentació per mantenir la docència viva.

La investigació i la pràctica han de coexistir en una relació simbiòtica en la qual la primera ha de ser una part integral de la segona. L'aprenentatge de competències i les reflexions de la pràctica poden constituir la base per al desenvolupament de la recerca. La recerca pot produir coneixements nous i estimular pràctiques renovades i noves.

La sinergia entre recerca i pràctica dóna sentit a les intervencions socials des de les diferents disciplines.

El pensament i la reflexió conjunta entre els i les professionals del context universitari i del context de serveis socials pot produir un coneixement que estimuli els dos camins i generi una xarxa de

coneixement imprescindible per al creixement mutu. Per tant, no es tracta d'encarregar des dels serveis socials recerques a les universitats, sinó de treballar conjuntament en un procés d'aprenentatge per obtenir un producte compartit.

Reflexionar sobre l'experiència i les teories i pensar-hi, dissenyar hipòtesis i posar en pràctica una metodologia, pensar en un model d'anàlisi, analitzar els resultats i extreure'n conclusions són sabers comuns.

Si partim d'aquestes premisses, el projecte de col·laboració estable amb les universitats té dues finalitats complementàries:

- Iniciar una línia de treball potenciant projectes d'interès comú que portin a terme persones becàries de postgraus i màsters amb l'impuls i la tutoria de les dues institucions. Apropament del coneixement mutu, afavorint que alumnes i persones becàries s'apropin a la realitat.
- Promoure la recerca aplicada en col·laboració amb les universitats liderada pels diversos departaments de l'AQVIE, en temes d'interès estratègic per a l'Ajuntament de Barcelona.

La recerca aplicada en el context dels serveis socials: efectes, finalitats i requisits mínims

La recerca aplicada queda plenament justificada perquè la pràctica contrastada, basada en l'anàlisi i la sistematització, **ens reportarà la retroalimentació necessària per millorar en qualitat i en eficiència la resposta cap a la ciutadania.**

D'altra banda, iniciar una recerca aplicada amb professionals dels serveis socials, independentment de l'objecte de treball i de la finalitat, té sempre diferents **efectes beneficiosos** en el context de la intervenció social, tots complementaris entre si, com ara:

- Descriure de forma sistemàtica una manera de treballar.
- Produir coneixement explicatiu de la manera com es treballa.
- Fomentar el coneixement tècnic, que pot comportar millorar el nivell o canvis tècnics.
- Sistematització d'instruments tècnics, escales de valoració...
- Fomentar la creativitat.
- Fomentar la implicació dels i de les professionals en els serveis.
- Rendibilitzar l'experiència professional.
- Augmentar i prestigiar l'estatus professional i acadèmic dels i de les professionals que treballen en els serveis socials (presentacions, publicacions...).
- Prestigiar l'organització.
- Etcètera.

No obstant això, podríem llistar aquí algunes de les **finalitats específiques** que podrien motivar l'inici d'una recerca aplicada:

- Fer una diagnosi de les persones, grups o comunitats.
- Valorar necessitats o recursos.
- Validar o avaluar l'eficàcia d'un tipus d'intervenció social, metodologia o model.
- Fer propostes de millora.
- Homogeneïtzar les intervencions.
- Demostrar l'eficiència i l'eficàcia.
- Investigar un problema o un tema d'interès nou o emergent.

- Plantejar noves qüestions o noves necessitats, explorar nous problemes...
- Analitzar l'impacte d'un tema determinat, ja sigui un recurs, un tipus d'intervenció o canvi organitzatiu.
- Etcètera.

Després de repassar les recerques aplicades que actualment es troben en procés de treball, gosem assenyalar quins són els requeriments mínims que cal tenir en compte i dels quals cal tenir molta cura perquè una recerca arribi a bon fi en el context dels serveis socials:

- **La motivació:** ha de ser un tema o problema d'importància social, hi ha d'haver una preocupació pel tema o s'ha de voler innovar o trobar una resposta davant d'una situació.
- **La viabilitat:** que sigui possible pel que fa a la dedicació de temps dels i de les professionals, que sovint també fan atenció al públic o porten les tasques pròpies del servei. És important tenir en compte la duració de la recerca, per tal que estigui a l'abast de l'equip que la promou, així com l'abast i els recursos humans i econòmics disponibles.
- **L'ètica:** tenint en compte que l'objecte de treball són persones, l'ètica no permet fer estudis de contrast o d'impacte en què un subjecte no rebi un recurs del qual teòricament podria disposar.
- **La implicació i el suport de l'organització:** aquesta és una condició essencial perquè la recerca tingui èxit, tant en el desenvolupament com en l'aplicació de les conclusions.
- **Un acord formal entre universitat i administració:** per donar-li el màxim de formalitat i claredat, tot els treballs de col·laboració amb la universitat s'han d'acordar i redactar en el marc d'un conveni de col·laboració o altres fórmules de concertació. És important que els elements més estructurals, com ara l'objecte de la recerca, les fases i els terminis, la relació econòmica –si n'hi ha–, les responsabilitats i funcions, la propietat intel·lectual, etcètera, formin part d'aquest document escrit.
- **La disciplina acadèmica i professional:** cal definir la disciplina o disciplines des de les quals es du a terme la recerca. Atès que, com ja hem dit abans, el plantejament social és majoritàriament multidisciplinari o interdisciplinari, aquesta és una complexitat afegida que cal acordar amb el món acadèmic i que atorga unes característiques pròpies a la recerca. Per exemple, la necessitat de contrastar resultats amb altres disciplines durant el procés.
- **La teoria o el paradigma:** constitueix la lent a partir de la qual s'interpretaran els resultats, i que ha de ser coherent amb el model d'intervenció. En aquest apartat també podem incloure el model d'anàlisi dels resultats.
- **La coherència del disseny:** cal dedicar bona part de la primera fase de qualsevol recerca a la planificació i al disseny. Aquest disseny ha de ser senzill i entenedor perquè es pugui compartir i sigui un eix de referència durant tot el procés. Si el disseny està ben fet, la recerca flueix, tot i que hi puguin sorgir obstacles o incidències que calgui resoldre.
- **L'equip de recerca s'ha de constituir d'una manera clara, diferenciant almenys dos nivells:**
 - Un equip impulsor format per ajuntament i universitat, que defineix l'orientació de la recerca, en fa el seguiment, pren les decisions dels canvis d'orientació que puguin sorgir, i en segueix l'anàlisi, les conclusions, la publicació i l'aplicació pràctica.
 - L'equip de camp, amb una organització interna en funció de cada fase, i de l'abast de la recerca (comissions per temes, territoris...).
- **La metodologia i el rigor:** en aquesta part la universitat té l'expertesa i la possibilitat d'utilitzar la metodologia adequada en funció de l'objecte i la tipologia de la recerca. Cal que la metodologia a emprar estigui definida i sigui acceptada per tothom des del principi.
- **El pla de comunicació:** per generar coneixement útil i aplicat cal donar visibilitat als resultats. Cal acordar, per tant, la forma de presentació i publicació, i dissenyar un pla de comunicació a l'interior de l'organització, en primer lloc, i a l'exterior, en una segona fase.
- **La transferència i la retroalimentació dels resultats a la pràctica:** a l'Administració, preveure una recerca a curt o a mitjà termini és vital per poder assumir l'aplicació de les conclusions a la pràctica segons el disseny inicial. Independentment de l'aplicació dels resultats, cal assegurar la socialització del coneixement extret de la recerca.

No tot és ciència, però sí que tot és coneixement

Finalment, no volem acabar aquest capítol sense relativitzar el mètode científic com a tal. Darrerament, ens hem acostumat massa a sentir que només són vàlides les intervencions els resultats de les quals es basen en l'evidència.

Totes i tots els que treballem amb persones i grups humans sabem que treballem amb la complexitat i no ens podem basar en l'evidència. Amb les persones no podem garantir mai que si apliquem un mateix mètode el resultat serà el mateix. Sempre hi ha multiplicitat de variables imprevisibles que influeixen en els processos de les persones (professionals, persones i famílies usuàries). Tot i que som partidaris del rigor metodològic, difícilment podrem fer una inferència de causa-efecte.

Per tant, hem de ser prudents, i a través de les recerques aplicades podrem dir que el nostre treball millora, acompanya o té uns efectes que semblen positius però que depenen sempre de molts factors, la majoria dels quals no són a les nostres mans.

No obstant això, estudiar els processos de transformació del col·lectiu humà ens aporta coneixement, ja que nosaltres mateixos com a professionals i com a organització formem part d'aquest procés, i ens empeny a la millora contínua.

Carmina Català i Galofré

Cap del Departament de Planificació i Processos

Direcció de Serveis d'Estratègia

Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports

2. LA RECERCA APLICADA AL CAMP DE L'ATENCIÓ EN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DES DEL CONTEXT DELS SERVEIS SOCIALS PÚBLICS

2.1 LA RECERCA APLICADA: UN REQUISIT EN PROCESSOS DE MILLORA CONTÍNUA

L'any 2005, la Direcció del Programa de Dona inicia un procés de millora contínua de l'atenció que es proporciona a dones, infants i adolescents que viuen, o han viscut, situacions de violència masclista. Aquest procés se sosté, entre altres, en dos eixos que es consideren imprescindibles:

- La protocol·lització de la intervenció a partir de l'experiència tècnica.
- La recerca aplicada.

La protocol·lització de la intervenció a partir de l'experiència tècnica

Es tracta de partir de l'experiència professional identificant les bones pràctiques per transformar-les en coneixement que es pugui socialitzar, compartir i aplicar pel conjunt de serveis socials implicats en la detecció o atenció a dones, infants o adolescents que viuen situacions de violència masclista, amb independència de si la titularitat dels serveis és pública o privada i de quina sigui la seva adscripció organitzativa.

El procés de protocol·lització iniciat l'any 2005 s'ha concretat en una sèrie de documents, la majoria dels quals estan publicats i es poden consultar al Web de Dones de l'Ajuntament de Barcelona (bcn.cat/dona). Els documents elaborats fins a l'actualitat són els següents:

- *Protocol·lització de la intervenció individualitzada amb dones que viuen o han viscut violència de gènere.* (Publicat el 2007 en català.)
- *Protocol·lització de la intervenció grupal amb dones que pateixen o han patit violència de gènere.* (Publicat el 2007 en català.)
- *Pautas orientatives d'exploració i intervenció amb els fills i filles de les dones ateses per situacions de violència de gènere.* (Publicat el 2007 en català.)
- *Criteris orientatius d'intervenció amb dones que pateixen, o se sospita que pateixen, algun trastorn mental.* (Document intern del 2007 en català.)
- *La intervenció amb infants i adolescents en situacions de violència masclista des del sistema públic de serveis socials de la ciutat de Barcelona.* (Publicat el 2012 en català i castellà.)¹

En procés d'elaboració, s'està treballant per definir:

- *La intervenció amb adolescents víctimes de relacions afectives-sexuals abusives o altres manifestacions de violència masclista des dels serveis socials públics de la ciutat de Barcelona que proporcionen una atenció de tractament en aquest tipus de situacions*¹. En aquest cas es tracta de definir la intervenció adreçada a noies i nois de 12 a 17 anys que reben violència masclista en la qual no estan implicats ni la mare ni el pare, o la parella actual d'una o l'altre, i la intervenció amb els i les adolescents que exerceixen la violència masclista. La seva presentació està prevista per l'octubre del 2014.
- *Intervenció amb homes agressors.* Aquest treball s'està portant a terme dins el context del *Circuit Barcelona contra la violència vers les dones*² amb la direcció i coordinació de la Direcció del Programa de Dona. La seva presentació està prevista per al primer semestre del 2014.

1 Igual com l'anterior, aquest treball està coordinat i dirigit conjuntament per Tècniques de la Direcció del Programa de Dona de l'Ajuntament de Barcelona i del Servei d'Infància i Dona del Consorci de Serveis Socials de Barcelona.

2 Aquest circuit neix l'any 2001, impulsat per l'Ajuntament de Barcelona i el Consorci Sanitari de Barcelona, amb la voluntat ferma de promoure la coordinació i la cooperació entre les diferents institucions implicades en la lluita per l'eradicació de la violència masclista a Barcelona, com a condició necessària per poder oferir una atenció de qualitat a les dones que estan vivint situacions de violència, i als seus fills i filles, i considerant el vessant preventiu. El grup de treball que està definint *La intervenció amb homes agressors* està integrat per professionals i comandaments de diferents serveis dels àmbits de serveis socials, justícia, cossos policials i salut.

Tots els documents de protocol·lització han estat elaborats a partir de grups de treball en els quals han participat, com a mínim, professionals i comandaments dels diferents serveis socials públics implicats, així com una o dues persones expertes externes per assegurar la incorporació de les aportacions en l'àmbit internacional útils en el nostre context i evitar fer una anàlisi excessivament centrada en la nostra organització.

En tots aquests documents es defineix, com a mínim:

- El marc conceptual i legal del qual es parteix.
- La metodologia d'intervenció que cada document desenvolupa en funció dels seus objectius.

La recerca aplicada

Es tracta d'una recerca útil per a l'acció.

Perquè pot:

1. Aportar elements de comprensió sobre un fenomen o una problemàtica determinada per afinar què hem de mirar quan explorem, quins són els elements clau per a una bona valoració diagnòstica i com orientar més eficaçment la intervenció.
2. Aportar elements de coneixement i de comprensió sobre l'evolució dels perfils i les necessitats de la població usuària i dels requeriments per als serveis en una societat en evolució constant.
3. Validar científicament noves eines i metodologies d'exploració diagnòstica, d'intervenció o d'avaluació (tant de procés com de resultats).
4. Identificar quines pràctiques són més eficaces i eficients en l'assoliment d'uns objectius determinats.
5. Avaluar els resultats obtinguts en relació amb la situació inicial i la perdurabilitat en el temps de les millores assolides.

Des de la Direcció del Programa de Dona entenem la recerca aplicada com una eina bàsica en qualsevol sistema de serveis que tingui incorporats criteris de qualitat, d'eficàcia i d'eficiència en la seva pràctica.

Per això, des de l'any 2005, es va incorporar l'obligació de diversos serveis adscrits a la nostra Direcció de participar en la realització de diverses recerques aplicades, prèviament seleccionades d'entre diversos temes d'interès, per a la millora de la intervenció en situacions de violència masclista des del context dels serveis socials.

Des d'aleshores, a més de la recerca objecte d'aquesta publicació, s'han dut a terme les recerques aplicades següents:

- **Procés de validació científica del Protocol RVD-BCN de valoració del risc de violència de parella contra la dona³.**

L'RVD-BCN (Risc Violència Dona - Barcelona) ha estat elaborat en el context del *Circuit Barcelona contra la violència envers les dones*⁴. L'objectiu d'aquest protocol és proporcionar als i a les professionals que atenen dones que viuen situacions de violència masclista per part de la seva parella o exparella, una eina que ajudi a valorar el risc que es produeixin, a curt termini (com a màxim sis mesos), actes violents greus.

L'RVD-BCN ha estat sotmès a un procés de validació científica que es va iniciar el mes de febrer de 2010 i es va tancar el juny del 2011, i en el qual han participat professionals i serveis de tots els àmbits implicats de la justícia, la salut, els serveis socials i els cossos policials (Mossos d'Esquadra i Guàrdia Urbana). Aquest procés ha estat dirigit pel Grup d'Estudis Avançats en Violència (GEAV) de la Universitat de Barcelona, i ha estat finançat a parts iguals per l'Ajuntament de Barcelona, el Consorci Sanitari de Barcelona i l'Institut Català de les Dones. La Direcció del Programa de Dona de l'Ajuntament de Barcelona es va encarregar de la coordinació de tot el procés i de la Comissió Tècnica Interinstitucional que en va fer el seguiment.

- **El procés de recuperació de les dones que viuen violència de parella: descripció i instrumentació.**

Aquesta recerca es va iniciar a final del 2008 i es va tancar el maig del 2012. La presentació dels resultats obtinguts és l'objecte de la publicació que teniu a mans.

³ Es pot consultar aquesta documentació al Web de Dones de l'Ajuntament de Barcelona (bcn.cat/dona).

⁴ Verure nota a peu de pàgina n.3

Hi ha en marxa dues recerques més:

- **L'impacte de la violència masclista en la infància i l'adolescència, en les mares i en les relacions maternofilials, i processos de recuperació.** La direcció de la recerca és assumida per la Universitat de Girona a través del grup de recerca ERIDIQV, adscrit a l'Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida. Aquesta recerca s'ha iniciat l'any 2012 amb una duració prevista fins a final del 2015, i se'n preveu la publicació i divulgació dels resultats el primer semestre del 2016.
- **Recerca per avaluar l'eficàcia del tractament psicossocial amb homes que exerceixen violència masclista vers la parella i són usuaris del Servei d'Atenció a Homes per a la promoció de relacions no violentes (SAH).** La direcció de la recerca és assumida per la línia d'investigació *Gènere, grups i canvi* del grup de recerca consolidat PsicoSAO, de la Universitat de Barcelona. Aquesta recerca s'ha iniciat l'any 2013 amb una duració prevista fins a final del 2017.

2.2 EL DISPOSITIU PÚBLIC DE SERVEIS SOCIALS DE LA CIUTAT DE BARCELONA QUE PROPORCIONA ATENCIÓ EN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA

La ciutat de Barcelona té un dispositiu públic d'atenció amb elements comuns amb la resta de municipis i territoris de Catalunya i amb elements específics que el diferencien. A continuació es recullen els aspectes que, més enllà de si són comuns o específics, considero que poden aportar elements útils per a la reflexió.

Aquest dispositiu públic es defineix a partir de la premissa que la violència masclista té un caràcter estructural i que, per tant, cal intervenir en tots els vessants, tant d'atenció com de prevenció.

Caràcter estructural de la violència masclista

Així ho reconeix l'Assemblea General de l'ONU a la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona⁵ (1993):

Reconeix que la violència contra la dona constitueix una manifestació de relacions de poder històricament desiguals entre l'home i la dona, que han conduït a la dominació de la dona i a la discriminació en contra seva per part de l'home i impedit el desenvolupament ple de la dona, i que la violència contra la dona és un dels mecanismes socials fonamentals pels quals es força la dona a una situació de subordinació respecte de l'home.

A l'Estudi a fons sobre totes les formes de violència contra la dona presentat a l'Assemblea General de l'ONU el juliol del 2006, en un informe del secretari general, es dedica un apartat al "Context general i les causes estructurals de la violència contra la dona".⁶ Entre altres coses, diu el següent:

La violència contra la dona és a la vegada universal i particular. És universal, ja que no hi ha cap regió del món, cap país ni cap cultura en què s'hagi aconseguit que les dones estiguin lliures de violència. La ubiqüitat de la violència contra la dona, que transcendeix les fronteres de les nacions, les cultures, les races, les classes i les religions, indica que les seves arrels es troben en el patriarcat —la dominació sistemàtica de les dones pels homes—. Les nombroses formes i manifestacions de la violència i les diferents experiències de violència patides per les dones apunten a la intersecció entre la subordinació basada en el gènere i altres formes de subordinació experimentades per les dones en contextos específics.

Històricament, els rols de gènere —els rols socialment construïts de les dones i els homes— han estat ordenats jeràrquicament, de manera que els homes exerceixen poder i control en les dones. La dominació masculina i la subordinació femenina tenen bases ideològiques i materials. El patriarcat s'ha escudat en formes socials i culturals, i es troba institucionalitzat en les economies locals i mundials. També ha arrelat en les ideologies formals i en el discurs públic.

5 Resolució de l'Assemblea General 48/104, de 20 de desembre de 1993.

6 El context general i les causes estructurals de la violència contra la dona, Informe del secretari general de l'ONU, p. 32-38.

Les diferents cares de la violència masclista

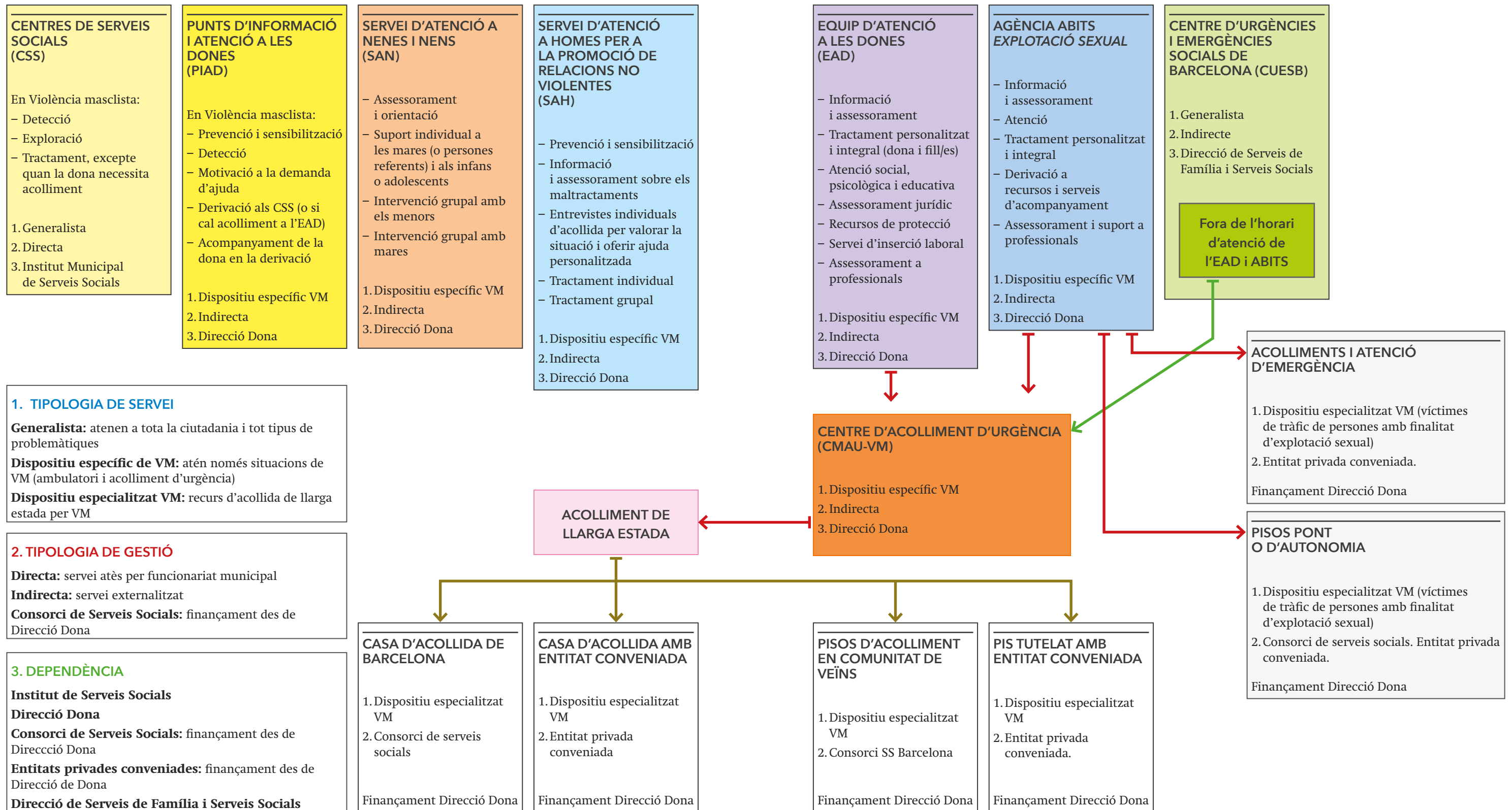
- **Qui rep la violència masclista:** les dones, els infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista.
- **Qui l'exerceix:** En el context de la llei catalana del dret de les dones a l'eradicació de la violència masclista, el perfil de la persona maltractadora pot ser divers, però majoritàriament és la parella o exparella home. Aquest també pot ser el pare dels infants o adolescents o no, i haver assumit el rol parental o no respecte a ells.
- **El context social en el qual es dona**
 - D'una banda, hi ha una societat sensibilitzada contra la violència masclista en la qual cada cop hi ha més ciutadans, ciutadanes i entitats que adopten actituds actives contra la violència.
 - D'altra banda, es constata la pervivència en tots els nivells de la societat d'un sexisme que es transforma adoptant formes cada cop més subtils que invisibilitzen les microviolències.

El dispositiu públic actual de la ciutat de Barcelona

SERVEIS SOCIALS PÚBLICS QUE INTERVENEN EN SITUACIONS

DE VIOLÈNCIA MASCLISTA A LA CIUTAT DE BARCELONA

CIRCUIT BARCELONA CONTRA LA VIOLÈNCIA VERS LES DONES
Coordinació interinstitucional

Els criteris d'accés als serveis del dispositiu

- Viure al municipi de Barcelona.⁷
- Viure, o haver viscut, violència masclista.

S'atenen totes les dones i infants o adolescents que reuneixen tots dos requisits independentment que:

- Estiguin empadronades o no. Preval la situació real per sobre de la situació administrativa.
- Tinguin la seva situació regularitzada legalment o no quan es tracta de dones estrangeres.
- Hagin interposat denúncia o no per la situació de violència viscuda.
- Estiguin convivint amb la persona agressora o hagin trencat la relació amb ella.
- Sense discriminació per estat de salut física i mental, discapacitat, situació legal, orientació sexual o procedència.

Pel que fa a l'accés als recursos públics d'acollida tant d'urgència com de llarga estada, cal dir que:

- Els criteris d'accés són els mateixos amb una excepció: quan hi ha un trastorn mental o una toxicomania, cal que la persona segueixi un tractament dels serveis corresponents de la xarxa de salut. I cal que estigui compensada.
- Poden accedir-hi fills barons fins als 18 anys i, en casos determinats, també majors d'edat sempre a criteri tècnic i en funció de les característiques de cada cas particular.

Descripció dels serveis socials que integren el dispositiu públic de la ciutat de Barcelona

Tots els serveis socials tenen la responsabilitat de detectar situacions de violència masclista i poden fer-ho.

A continuació es descriuen els serveis que tenen una responsabilitat específica en aquest àmbit d'intervenció i que conformen el dispositiu públic d'intervenció a la ciutat de Barcelona

• Els centres de serveis socials (serveis socials bàsics generalistes)

Assumeixen funcions de detecció, exploració, valoració i tractament de les dones, infants i adolescents que s'adrecin al Centre de Serveis Socials (CSS), sigui per via d'urgència o ordinària, amb una demanda que pot ser específica o no per temes de violència masclista, sempre que no calgui activar recursos alternatius de protecció i d'acolliment d'urgència i de llarga estada. En aquest cas, hauran de derivar la dona i els seus fills i filles a l'Equip d'Atenció a les Dones (EAD) de l'Ajuntament de Barcelona.

Els centres de serveis socials són el servei referent del cas quan es tracta de dones que viuen violència i són ateses per aquest servei, mentre no necessitin recursos d'acolliment de llarga estada. Pel que fa a l'acolliment d'urgència, el servei referent passa a ser l'Equip d'Atenció a les Dones (EAD), però el CSS no tanca l'expedient en espera de la valoració i orientació resultants de l'exploració inicial d'urgència. Quan és el CSS el servei referent, li correspon activar els recursos específics de violència que calgui a cada cas, llevat dels d'acolliment (Renda Activa d'Inserció RAI, teleassistència mòbil, notificacions a la Fiscalia, etcètera).

Entenem per *servei referent* el que és responsable de la intervenció troncal o principal amb la dona que viu violència i amb els seus fills i filles. El servei referent no és responsable de les intervencions dutes a terme pels altres serveis intervinents, ja que no té cap relació jeràrquica ni d'autoritat formal amb ells.

⁷ Els Punts d'Informació i Atenció a les Dones (PIAD) i el Servei d'Atenció Socioeducativa de l'Agència ABITS atenen també dones de fora de Barcelona.

Són funcions del servei referent del cas:

- Amb els altres serveis que intervenen, busca l'articulació entre tots ells per intentar compartir una visió global del que passa i del que s'està fent, intentar aconseguir la coherència d'actuacions i evitar la victimització secundària.
- Garanteix que els acords establerts amb altres serveis queden recollits per escrit i que l'altre servei subscriu el text i en té una còpia.

• Els Punts d'Informació i Atenció a les Dones (PIAD)

En situacions de violència masclista assumeixen la funció de detecció, quan cal ajuden la dona a prendre consciència de la seva situació, la motiven a demanar ajuda, la deriven al centre de serveis socials del territori i l'acompanyen en la derivació. Tan sols quan valoren que la dona i els seus fills i filles necessiten de recursos d'acolliment els deriven directament a l'Equip d'Atenció a les Dones (EAD) i n'informen el centre de serveis socials del territori.

La funció de detecció d'aquests dos serveis socials bàsics de titularitat municipal (CSS i PIAD) és clau si tenim en compte les dimensions de la violència masclista a Catalunya i que només una petita part arriba al nostre dispositiu d'atenció. La major part de les dones que viuen situacions de violència masclista i s'adrecen a aquestes serveis ho fan per altres temes que poden estar relacionats o no amb elles mateixes.

Per facilitar la detecció d'aquestes situacions quan no són evidents, es van elaborar una sèrie d'indicadors d'alerta en relació amb el cos, la ment i l'entorn que es poden consultar al web esmentat anteriorment en el document *Protocolització de la intervenció individualitzada amb dones que viuen o han viscut violència de gènere*⁸.

• L'Equip d'Atenció a les Dones (EAD)

És un servei equivalent als CIE d'altres territoris de Catalunya amb algunes diferències, ja que també atén urgències, la figura professional referent en la majoria dels casos és de la disciplina del treball social, i és la porta d'accés al dispositiu públic d'acolliment d'urgència i de llarga estada de la ciutat de Barcelona i també d'entitats privades de la ciutat o província.

L'EAD és un servei municipal ambulatori d'atenció específica a les dones i els seus fills i filles que viuen violència masclista. Ofereix un espai d'atenció integral i multidisciplinari —social, psicològic, educatiu, jurídic i d'inserció laboral— a les dones (com a dones i com a mares) i als seus fills i filles de la ciutat de Barcelona que viuen, o han viscut, situacions de violència masclista, per poder treballar els seus processos de recuperació, tinguin necessitat de recursos d'acollida o no.

Una funció important que s'ha anat potenciant en els últims tres anys és la de suport i assessorament a la resta de serveis socials (CSS, Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, etcètera.), i altres sistemes de serveis (salut, educació, etcètera.). Aquest suport i assessorament es pot proporcionar respecte de casos concrets, projectes d'intervenció grupal o per temes com ara clarificació de criteris, procediments i recursos.

L'EAD és el servei referent del cas:

- Sempre que calgui activar recursos d'acollida de llarga estada.

En aquests casos, l'Equip d'Atenció a les Dones pot activar els recursos generalistes que siguin pertinents o fer-ne el seguiment (Renda Mínima d'Inserció-RMI-, Programa d'accés a l'habitatge, sol·licitud única de recursos per a la gent gran, etcètera), a més dels específics de violència masclista (Renda Activa d'Inserció –RAI-, teleassistència per a dones maltractades, etcètera).

- En els casos en què no intervingui un Centre de Serveis Socials i que la problemàtica principal sigui la violència viscuda.

En aquests casos, la intervenció de l'Equip d'Atenció a les Dones té un caràcter específic en els aspectes directament relacionats amb la violència viscuda. Quan cal, a més, una intervenció social en altres aspectes, l'Equip d'Atenció a les Dones fa una derivació parcial del cas al centre de serveis socials corresponent.

8 Ajuntament de Barcelona. 2007

• Centre Municipal d'Acolliment d'Urgència per Violència Masclista (CMAU-VM)

L'Ajuntament de Barcelona disposa, des del 8 de març de 2011, del Centre Municipal d'Acolliment d'Urgència per Violència Masclista (CMAU-VM), on es deriven totes les dones i els seus fills i filles que requereixen acolliment d'urgència, llevat que la zona de risc de la dona coincideixi amb la d'ubicació del CMAU-VM. Aquest centre és un servei residencial d'urgència que té per objectius, entre altres:

- Proporcionar un espai de seguretat, respir, contenció emocional i suport on la dona pugui reflexionar sobre la seva situació i sobre les diferents alternatives possibles, i pugui prendre les decisions que li calguin sobre el seu futur.
- Ajudar la dona perquè pugui explicar adequadament als seus fills i filles, si en té, perquè són allà i com els afecta aquesta decisió.
- Assegurar la cobertura de les necessitats bàsiques d'allotjament, manutenció i salut de la dona i dels seus fills i filles.
- Proporcionar a la dona i els seus fills i filles atenció educativa i psicològica, mentre duri l'acolliment d'urgència, com a complement de l'atenció social i jurídica proporcionada en aquest període per l'Equip d'Atenció a les Dones (EAD).
- Complementar l'exploració portada a terme des de l'Equip d'Atenció a les Dones (EAD), per fer una valoració inicial conjunta de la situació que permeti als i a les professionals prendre les decisions oportunes respecte de les propostes a fer a la dona i de la intervenció a dur a terme en funció de la voluntat expressada per ella.

L'articulació entre l'EAD i el CMAU-VM ha de garantir l'existència d'un únic pla d'exploració i d'intervenció inicials, amb objectius i estratègies consensuades i responsabilitats diferenciades en funció de les competències de cada servei.

• Casa i pisos d'acollida de llarga estada.

La ciutat disposa d'una casa i de diversos pisos d'acollida públics gestionats pel Consorci de Serveis Socials de Barcelona. En tots els casos les dones i els infants o adolescents que accedeixen a aquestes recursos sempre han passat prèviament pel CMAU-VM. Pel que fa als pisos d'acollida, algunes dones hauran iniciat l'acolliment de llarga estada a la casa d'acollida i passat posteriorment al

pis d'acollida, o bé hi hauran accedit directament des del CMAU-VM en funció de la valoració del seu grau d'autonomia en aquella fase del procés de recuperació.

En tots els casos es treballa sempre des de la lògica d'un únic pla de treball per unitat familiar, consensuat entre els o les professionals de l'EAD i del recurs d'acollida de què es tracti, amb objectius, estratègies i pronòstic consensuats i responsabilitats diferenciades.

Aquesta metodologia d'articulació i treball en xarxa entre serveis del mateix dispositiu s'aplica igualment quan la dona, i els seus fills i filles, estan acollits en recursos de titularitat privada, en què l'EAD és el servei derivador i referent del cas. Es tracta de garantir a les persones un tracte equitatiu, independentment de quin sigui el recurs en el qual estiguin acollides i de la seva titularitat, pública o privada.

• Servei d'Atenció a Nenes i Nens que han patit violència de gènere (SAN)

Es tracta d'un servei municipal de caràcter ambulatori d'atenció específica als fills i filles de famílies amb problemes de violència masclista. Té per finalitat ajudar a identificar i interioritzar un model parental alternatiu i positiu que permeti construir noves formes de relació, i evitar, així, el cicle repetitiu de la violència.

És un servei familiar, de manera que es fa una exploració de la idoneïtat del recurs, i, un cop acordat l'inici d'activitat, els infants o adolescents s'incorporen als grups per edats i les mares o les persones adultes referents s'incorporen a grups de suport per treballar les capacitats parentals i els models relacionals. Tanmateix, es fa un seguiment tutorial individual i sessions de treball unifamiliars, si s'escau. Per poder incorporar els infants o adolescents als grups és condició vinculant que la mare, o la persona adulta referent, estigui disposada a integrar-se al treball de grups.

• Servei d'Atenció Socieducativa de l'Agència ABITS

És un servei específic que l'Ajuntament de Barcelona posa a disposició de les dones que viuen de la prostitució o que són víctimes d'explotació sexual, especialment les que ofereixen i negocien els serveis a la via pública.

Es tracta d'un servei multidisciplinari integrat per professionals de les disciplines de l'educació social,

el treball social, la psicologia i la salut. El servei ofereix:

- Informació i assessorament.
- Acompanyament a les dones, quan s'escau, als serveis i recursos.
- Tractament personalitzat i integral des de la confidencialitat.
- Atenció psicològica.
- Derivació a recursos i serveis públics, privats i concertats, segons les necessitats i acompanyament si cal.
- Assessorament i suport a professionals d'altres serveis que intervinguin en casos en què es donin situacions de treball sexual o explotació sexual, o se sospiti que es poden produir aquestes situacions.
- Intervenció socioeducativa en operatius policials en relació amb persones que exerceixen prostitució o són víctimes d'explotació sexual.

Es treballa a diferents nivells d'intervenció sempre amb perspectiva de gènere, i buscant l'apoderament de les dones com a constructores del seus plans de vida:

- La detecció i intervenció al carrer, amb treball de proximitat, amb sortides diàries a la via pública matí, tarda i nit.
- La intervenció més aprofundida en oficina, amb plans de treball individualitzats.
- L'atenció en operatius policials.

L'Agència, a més, disposa de recursos específics per a les víctimes d'explotació sexual, en tant que és violència masclista tal com es defineix a la Llei 5/2008 del Parlament de Catalunya. Es tracta de recursos d'acollida, assessorament i representació jurídica, i de formació per a la inserció laboral.

• Servei d'Atenció a Homes per a la Promoció de relacions no violentes (SAH)

És un servei municipal ambulatori que ofereix informació, assessorament i tractament dirigit a homes que volen canviar el model de masculinitat, allunyant-se de les pautes violentes.

Aquest servei intervé des de dos vessants:

- D'atenció a homes que maltracten. Es tracta d'un servei que té per objectius eliminar o disminuir els maltractaments per obtenir l'equitat de gènere en la parella. Es proporciona una atenció grupal i individualitzada psicoterapèutica per aconseguir unes relacions familiars i de parella més respectuoses i igualitàries. Els homes que hi participen ho fan amb caràcter voluntari i no pas en compliment d'una mesura judicial.
- De prevenció, a través de la implicació dels homes de la ciutat de Barcelona en l'equitat de gènere. Es tracta del projecte "Canviem-ho", que busca la implicació dels homes en la transformació de les desigualtats existents amb les dones i fa de l'equitat de gènere un assumpte que també és responsabilitat dels homes.

• Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA)

Aquests equips presten un servei municipal especialitzat d'atenció a la infància i l'adolescència en situació o risc de desemparament, així com d'atenció a les seves famílies. Tal com posava en evidència l'Estudi sobre el maltractament d'infants a Catalunya, elaborat per la Generalitat de Catalunya i publicat l'any 2000, l'existència de violència masclista en els casos en què intervé l'EAIA és molt alta, raó per la qual el converteixen en un servei amb un potencial de detecció molt important.

Canvis en el dispositiu a partir de gener del 2014

L'Equip d'Atenció a les Dones (EAD) i el Servei d'Atenció a Nenes i Nens (SAN) es transformen en el **Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida (SARA)**, que aprofita tota l'expertesa d'aquests dos serveis i incorpora dues novetats importants:

- Amplia el perfil de les persones ateses proporcionant:
 - Una atenció integral també a les persones de l'entorn proper d'aquestes dones, infants o adolescents que demanin o necessitin atenció a causa de l'impacte que aquesta violència ha tingut també en elles, malgrat no visquin ni estiguin empadronades a la ciutat de Barcelona.
 - Assessorament a les persones que ho demanin i visquin a Barcelona o quan, si viuen en altres municipis, facin una consulta o demanda d'assessorament en relació amb dones,

infants o adolescents víctimes de violència masclista que sí que visquin al municipi de Barcelona.

- Atenció a noies i nois de 12 a 17 anys que viuen qualsevol de les situacions objecte d'intervenció que es descriuen a continuació, en les quals no estan implicats ni la mare ni el pare, o l'actual parella d'una o l'altre.
- Relacions afectivosexuals abusives, siguin esporàdiques o de parella.
- Situacions de violència masclista per no comportar-se conforme als estereotips de masculinitat i feminitat tradicionals dominants. Incloem també aquí aquelles situacions de *bullying* que tenen un origen masclista (homofòbia, misogínia, lesbofòbia o qualsevol comportament heterosexual diferent del “normal o estàndard”, sempre que sigui aquest el motiu pel qual es viu violència).
- Situacions de violència masclista exercida per persones maltractadores que no tenen cap relació de dominació o subordinació vers la mare, tutora o persona cuidadora de l'adolescent, en què la violència és exercida per terceres persones (veïns, coneguts o d'altres).
- Garanteix la plena implementació del *Model d'intervenció amb infants i adolescents en situacions de violència masclista des del sistema públic de serveis socials de la ciutat de Barcelona*, elaborat per un grup de treball integrat per professionals i comandaments de tots els serveis socials implicats que ha estat col·laborat per la Direcció del Programa de Dona de l'Ajuntament de Barcelona i pel Consorci de Serveis Socials de Barcelona. Aquest model es va convertir en Mesura de Govern que es va presentar al plenari municipal el 26 d'abril de 2013 i en la qual es defineixen les mesures que han de garantir la implementació d'aquest model per part de tots els serveis socials municipals directament implicats.

2.3 L'EQUIP D'ATENCIÓ A LES DONES (EAD)

Tal com s'ha definit a l'apartat anterior, es tracta d'un servei municipal ambulatori d'àmbit de ciutat que proporciona atenció específica a les dones, i als seus fills i filles, que viuen violència masclista. Ofereix un espai d'atenció integral i multidisciplinari —social, psicològic, educatiu, jurídic i d'inserció laboral— a les dones (com a dones i com a mares) i als seus fills i filles de la ciutat de Barcelona que viuen, o han viscut, situacions de violència masclista, per poder treballar els seus processos de recuperació, tinguin necessitat de recursos d'acollida o no.

L'Equip d'Atenció a les Dones (EAD) atén una mitjana d'unes 1.200 dones l'any. Això el converteix en un observatori de ciutat privilegiat que permet aprofundir selectivament en els aspectes de la violència masclista i de la intervenció des del context dels serveis socials per millorar el nivell de comprensió del fenomen i l'eficàcia de la intervenció.

La gestió d'aquest servei de titularitat municipal es garanteix mitjançant la contractació d'una entitat o empresa que resulta adjudicatària a través de concurs públic. Una de les obligacions estipulades en el plec de condicions tècniques és la participació en una recerca aplicada definida prèviament per la Direcció del Programa de Dona de l'Ajuntament de Barcelona.

En aquest cas, la recerca aplicada se centra en *El procés de recuperació de les dones que viuen situacions de violència masclista de parella*, i es va formalitzar mitjançant conveni entre l'Ajuntament de Barcelona, la Universitat de Barcelona i la Fundació Salut i Comunitat (com a entitat gestora de l'EAD).

2.4 LA RECERCA APLICADA SOBRE EL PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE LES DONES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Aquesta recerca forma part d'un procés de millora contínua que té l'origen en *l'inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència de parella (per serveis d'atenció)*, creat per Neus Roca Cortés i Juana Espín de la Universitat de Barcelona, i per Montserrat Paino Lafuente, Laura Córdoba del Águila i Matilde Albarracín Soto, dels serveis socials bàsics del Districte de Nou Barris⁹.

S'inicia el novembre del 2008 i s'acaba el juny del 2012 amb la presentació institucional dels resultats.

• Objectius de la recerca:

- Descriure el procés de recuperació de les dones en les diferents fases.
- Fiabilitzar i validar uns instruments de mesura de la recuperació que incorporin les dimensions psicològica, de salut i d'inserció social.
- Utilitzar aquests instruments per al diagnòstic de les dones, per a l'avaluació de la intervenció i per a la investigació sobre factors i processos bàsics de recuperació.

• Paper de l'Equip d'Atenció a les Dones en la recerca:

- Facilitar l'accés als expedients i a la informació útil per dissenyar la recerca.
- Aportar la seva experiència en la fase d'elaboració del marc teòric i de preparació del treball empíric.
- Facilitar l'accés a les dones que formarien part de la mostra: informació, motivació i consentiment.
- Opinar sobre els instruments preparats per l'equip de recerca de la Universitat de Barcelona, sobre els criteris de confecció de la mostra i sobre els procediments d'accés.
- Participar en una part del treball de camp aplicant a les dones determinats qüestionaris facilitats per l'equip de recerca.

• Valoració de l'experiència per part de l'Equip d'Atenció a les Dones:

Incorporar la recerca aplicada en l'àmbit dels serveis socials encara suposa una novetat. Per això, hem volgut recollir l'opinió expressada per part del servei:

Beneficis:

- Ha aportat un aprenentatge i una millor comprensió del procés de recuperació de la dona.
- Permet disposar d'un conjunt d'instruments de mesura del procés de recuperació que s'incorporarà a l'expedient i a la pràctica diària del servei i que, sens dubte, en milloraran l'eficàcia d'intervenció.
- La recerca ha suposat un reconeixement públic i institucional per al servei i per a les persones professionals que hi han participat, a més de millorar el seu currículum professional.

Dificultats:

- El sistema de serveis socials està orientat a l'acció i encara no té incorporada la recerca aplicada i l'avaluació com un element clau de la pràctica professional i del funcionament ordinari dels serveis. L'EAD no n'és una excepció.

Aquest fet, juntament amb la manca d'experiències prèvies i la duració de la recerca (gairebé quatre anys), ha dificultat que les i els professionals poguessin anticipar els beneficis a obtenir, de manera que de vegades la recerca s'ha viscut més com una sobrecàrrega que no pas com una oportunitat i un guany.

- Compaginar la recerca en les fases que requereixen més dedicació per part de l'EAD amb les càrregues de treball i els requeriments institucionals d'acompliment dels criteris de qualitat en l'atenció (inexistència de llista d'espera en l'accés, etcètera) no sempre ha estat fàcil.

Balanç:

Totalment satisfactori, però fins que no s'ha acabat la recerca i s'ha pogut fer la presentació dels resultats no ha estat possible fer aquesta valoració positiva, compartida per tot l'equip.

⁹ Treball grupal i violència sexista. Investigació-acció d'un grup de suport psicosocial a dones. Observatori Social de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, 2007.

2.5 RECOMANACIONS PER A FUTURES RECERQUES APLICADES AL CONTEXT DELS SERVEIS SOCIALS

A partir de l'experiència, proposem una sèrie de recomanacions que han de facilitar la realització de recerques aplicades al context dels serveis socials:

- Cal que des de la Direcció o Departament central al qual estigui adscrit el servei, a més de definir l'encàrrec, s'assumeixi el lideratge institucional i el seguiment de l'estat de la recerca amb una periodicitat establerta que recomanem que sigui mensual, o com a màxim trimestral, amb la participació de tots els agents implicats (direcció científica i serveis d'atenció).
 - Assegurar una direcció científica per part d'agents amb experiència en l'àmbit temàtic de la recerca a desenvolupar.
 - Cal que cada servei participant designi una persona responsable del seguiment intern de la recerca, amb autoritat per introduir-hi mesures correctores quan sigui necessari.
 - Cal explicar a totes les persones professionals implicades en què consistirà la recerca, quina serà la seva funció o tasca a desenvolupar, i fer devolucions parcials per transmetre els avenços aconseguits recordant sempre quin és el resultat final que es pretén.
- Abans de fer la presentació institucional dels resultats, un cop finalitzada la recerca, es farà una presentació prèvia a les persones professionals que hi hagin participat.
- Cal que hi hagi un reconeixement institucional a la direcció i a les persones professionals implicades en tant que participen en la creació de nou coneixement útil per a tota l'organització. Les mesures de reconeixement poden ser moltes i diverses. A continuació se'n detallen algunes:
 - A l'acte de presentació institucional dels resultats de la recerca es farà un reconeixement explícit i públic a totes i cadascuna de les persones professionals participants.
 - Lliurar una acreditació personalitzada a cada professional que hi hagi participat.
 - Incorporar la participació en la recerca aplicada com un mèrit en els processos de mobilitat horitzontal, en els concursos de promoció interna i similars.
 - Publicar i difondre, dins i fora l'organització, els resultats de la recerca en llenguatge divulgatiu professional que en faciliti la implementació. Sempre que es pugui, la publicació s'editarà en català i castellà per facilitar-ne la divulgació i difondre l'intercanvi de coneixements més enllà del nostre país. A la publicació s'especificarà l'autoria institucional i l'autoria intel·lectual detallant totes i cadascuna de les persones autores o col·laboradores que hagin fet possible la realització de la recerca.

PART II

LA RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Descripció i instrumentació

Autores i autors: Neus Roca Cortés,
Clara Porrúa García, Montserrat
Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola,
Núria Codina Mata, Aharón Fernández
Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

3. INTRODUCCIÓ

Objectius i justificació

Amb aquesta recerca traslladem el focus d'atenció de la violència a la recuperació de la llibertat de les dones. L'alliberament i recuperació de les situacions de violència masclista de parella és un vessant positiu i apoderador de la violència masclista exercida contra les dones; és un reconeixement de la força i l'autoritat de les dones i dels seus espais de resistència a la violència patriarcal.

La recerca sobre violència vers les dones està majoritàriament centrada en la identificació de les formes i estratègies de l'exercici d'aquesta violència i en l'impacte en la seva salut i els drets humans, però la sistematització dels coneixements sobre els processos de recuperació de les dones en situació de violència és força escassa. Sabem els danys que causa la violència masclista de parella en les dones, sabem que són seqüeles i no causes de la violència, sabem com les dones queden atrapades en la situació de violència, però què sabem de l'alliberament d'aquesta relació afectiva de violència?

Els objectius principals d'aquest estudi són ampliar i sistematitzar el coneixement de la recuperació de les dones que estan en situació de violència de parella heterosexual i aportar instruments per la seva comprensió i avaluació.

El primer objectiu específic és comprendre el procés diacrònic d'alliberament i recuperació des de l'experiència i la veu de les dones que han estat en situacions de violència masclista de parella i han reeixit, han recuperat la salut i reconstruït la vida en llibertat i amb futur. La meta és refinar els models de fases existents i, alhora, confrontar-los amb l'experiència de dones del nostre entorn per disposar d'un recull sistemàtic i crític de coneixement que proporcioni una comprensió holística i pausada de les dinàmiques d'aquestes llargues trajectòries.

El segon objectiu és proporcionar instruments vàlids i precisos per a l'avaluació sistemàtica de l'alliberament i la recuperació de les dones que es troben en situació de violència masclista de parella.

Amb aquest treball *pretenem respondre, des d'una perspectiva psicosocial, genètica i de gènere*, a preguntes plantejades als fòrums professionals d'intervenció i d'investigació que han guiat aquesta recerca aplicada. *Quan podem dir que una dona està recuperada? Quan està separada? Quan està separada i ja és independent encara que rebi violència? I si està separada però encara continua vinculada a la parella maltractadora? Com definim "vinculada"? Com abordar totes les casuístiques possibles? Tant en la recerca com entre les professionals de l'atenció s'han desenvolupat estratègies, protocols i recursos de atenció, però fins quin punt podem dir que hem ajudat aquestes dones? Podem anar més enllà dels informes, amb recomptes de persones ateses i de la descripció sociodemogràfica? Podem considerar aquestes intervencions efectives si encara no s'han separat?, o si encara pateixen els efectes negatius? o si tornen a trobar-se en una situació de violència de parella?*

Resultats

Definim i discutim el concepte "recuperació", l'ampliem amb el concepte "alliberament", sempre des d'una perspectiva de gènere, psicosocial i de procés. Entenem la recuperació de la situació de violència masclista de parella en el sentit més ampli fins ara emprat, com un procés en què es donen dos fenòmens principals: l'alliberament i la recuperació.

Presentem un *model integral de fases del procés de resistència, alliberament i recuperació*. La comprensió més sistemàtica d'aquestes dinàmiques que poden arribar a durar molts i molts anys, és útil quan s'aporten més coneixements qualitius i una ordenació de criteris a l'abordatge de la violència masclista en els nivells de detecció, atenció i prevenció.

Presentem un *model d'avaluació de l'alliberament i recuperació* de les dones en situació de violència de parella. Presentem una bateria d'instruments d'avaluació de l'alliberament i recuperació d'una dona en situació de violència masclista de parella, contrastats empíricament, que incorporen la multidimensionalitat i gènesi del fenomen. Una bateria d'instruments que *permetrà* diagnosticar de manera més precisa el grau de recuperació, refinar les intervencions ajustant-les a cada dona i a cada moment, i investigar la seva eficàcia. Instruments que abasten les diferents dimensions i expressions que pren l'alliberament i recuperació d'una situació de violència masclista de parella durant el llarg temps que dura.

La *multidimensionalitat* d'aquest fenomen posa en joc molts i diferents tipus de serveis per a una gran diversitat de casuístiques de les supervivents. El model integral de fases i el model d'avaluació i instruments aporten criteris diversos i específics a utilitzar en les valoracions professionals per les millores dels diferents encàrrecs de cada *tipus de servei*. Ambdós models i els instruments fan aportacions específiques per a avançar en la recerca aplicada de l'abordatge de la violència masclista.

Els resultats que us presentem contribueixen a ampliar el coneixement de la recuperació de les dones en situació de violència i a millorar la qualitat de l'atenció, i acceptem, així, reptes llançats per la Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista del 2008 del Parlament català i l'informe valoratiu sobre l'aplicació de la Llei integral contra la violència de gènere, elaborat per Amnistia Internacional, també del mateix any.

Amb aquesta recerca, pretenem aportar coneixement sistematitzat, instruments conceptuals, de diagnòstic i d'avaluació tant qualitatiu com de mesura. Esperem que puguin ser emprats en les tasques d'intervenció, d'avaluació de la intervenció, d'investigació i en les mateixes polítiques públiques. En definitiva, per fer efectiu l'exercici de la nostra llibertat i dels nostres drets contribuint a eradicar la violència patriarcal de les nostres vides, de la vida de les dones.

Marc

La Direcció de Programes de Dona de l'Ajuntament de Barcelona, després de consultar diverses línies d'investigació, valora la nostra proposta i ens encarrega el desenvolupament d'aquest projecte. Les hi agraïm la confiança que ens han fet. Per nosaltres, ha estat una feina feta amb enteniment, dedicació i goig. També el nostre reconeixement a Gemma Altell i Albajes de la Fundació Salut i Comunitat que, com a entitat social gestora del Servei Municipal d'Atenció a les Dones, ha facilitat i valorat la investigació en tot moment. Donar les gràcies a l'Equip d'Atenció a les Dones, per les seves útils i encertades aportacions i perquè ens ha fet sentir sempre molt còmodes entre els seus treballs, espais, papers, reunions i usuàries. També volem donar les gràcies a Margarida Saiz Lloret de l'Ajuntament de Barcelona pel seguiment de la recerca i l'atenta lectura del manuscrit final.

Finalment, cal dir que l'encàrrec ha estat un repte que ha fet possible una aliança per a la recerca aplicada entre institucions públiques, Ajuntament de Barcelona i Universitat de Barcelona, entre la Direcció de Programa de Dona i la línia de recerca "Gènere, grups i canvi psicosocial" del grup de recerca consolidat PsicoSAO del Departament de Psicologia Social de la Universitat de Barcelona. Sens dubte, ha estat una experiència profitosa i gosaríem afirmar que ho ha estat per a les dues parts.

Aquesta coalició ha atansat *dos mons* amb els seus propis encàrrecs: l'atenció, servei i polítiques públiques, per una banda, i la recerca científica i acadèmica, de l'altra. Mons i encàrrecs que tenen les seves pròpies dinàmiques, valors i també estereotips. Aquest desafiament, al nostre entendre, ha estat una experiència que, des del pacte d'objectius i tractament dels resultats, des de l'escolta, el respecte i la valoració mútua, des de les tasques corresponents a uns i altres, ha generat contribucions pertinents i rellevants que d'una altra manera haurien estat molt més difícils d'aconseguir. Serveixi, doncs, aquesta experiència inicial en l'àmbit del benestar social per fer aliances operatives que en altres àmbits com el sanitari o l'industrial ja existeixen i que, en definitiva, redunden en benefici de les finalitats que ens hi apleguen, l'aplicació dels drets humans i socials per una societat lliure, justa i igualitària.

4. ALLIBERAMENT I RECUPERACIÓ

4.1 LA VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Entenem la violència masclista de parella com una vulneració dels drets bàsics de les dones i una vulneració de l'exercici de la llibertat i autoritat femenines. És un dels reflexos virulents de la desigualtat social per raó de sexe. Es tracta de violència directa física, sexual, psicològica o econòmica, entre altres, que s'exerceix en les relacions íntimes afectives, en allò que paradoxalment s'anomena “amor”. La violència masclista de parella és un comportament agressiu constant i intencional que causa danys, que busca el control i submissió de la parella afectiva i mantenir la posició de dominació de qui agradeix (Neus Roca Cortés, 2011).

La violència contra les dones és definida a la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra les dones de l'Assemblea general de les Nacions Unides del dia 20 de desembre de 1993, a l'article 1, de la manera següent: “Als efectes de la present Declaració, per violència contra les dones s'entén tot acte de violència basada en el gènere que tingui o pugui tenir com a resultat, un dany i sofriment físic, sexual o psicològic per a les dones, incloent les amenaces dels esmentats actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, tant a la vida pública com a la privada”. (ONU, 1993, pàg. 2, traducció de les autores¹⁰). Aquesta definició és una referència d'autoritat amplament emprada en lleis, informes i investigacions en la majoria de països i àmbits de recerca i d'intervenció.

Aquesta violència directa i explícita contra les dones sorgeix en una societat patriarcal constituïda amb desigualtats en funció del sexe, prejudicis i discriminacions sexistes que col·loquen les dones en una posició de infravaloració i subordinació respecte als homes situats en una posició de dominació, privilegi i sobrevaloració. La violència estructural, la violència simbòlica i la violència directa són tres formes de manifestació de la dominació del sistema patriarcal (Neus Roca Cortés, 2011). La violència estructural actua sobre les condicions materials de les dones, erigides en costums socials o regulacions legals. Les violències simbòliques s'exerceixen sobretot a través de la socialització diferencial i asimètrica de les dones, que naturalitza les asimetries i castiga les seves transgressions. I les violències directes són les que es donen en les relacions interpersonals.

Les teories socials feministes analitzen el caràcter estructural i sistèmic d'aquestes violències quan

puntualitzen que el sistema patriarcal necessita l'ús de la força per mantenir-se i reproduir-se, i l'exerceix de manera invisible i subtil, molt sovint naturalitzant-la i directament ocultant-la (Kate Millet, 1969; Susan Brownsmler, 1981).

La violència masclista de parella n'és una, és un violència perpetuada en el si d'unes relacions afectives íntimes, suposadament basades en un dels actes més humanament constructius com és l'amor, creant una paradoxa de conseqüències molt especials (Neus Roca Cortés, 2011).

La visibilització i denúncia social d'aquesta violència, sorgida des del moviment feminista i més endavant per moltes altres dones i homes feministes d'un ampli ventall social, ha permès deslegitimar-la i trencar la impunitat de què gaudia, i actualment és un problema al qual les societats i els estats han de donar resposta (Ana de Miguel, 2003; Neus Roca Cortés, 2013).

Entenem per violència, abús i coacció “tot comportament hostil, conscient i intencional, que per acció o omissió, causa en la persona maltractada dany físic, psíquic, jurídic, econòmic, social, moral o sexual, atentant així contra la seva llibertat i el seu dret a desenvolupar-se com a persona” (Leonor Canera, 2005).

Entenem que la violència de parella entre dues persones adultes té tres punts claus: la intenció, la persistència i la vulnerabilitat. I això ens permetrà diferenciar-ho de l'agressió. La diferència entre agressió i violència rau en que la primera és una reacció defensiva vers una agressió rebuda o la por a rebre-la, mentre que la violència és agressió subtil o evident, feble o forta, però continuada amb intenció de dominació sobre l'agredida o agredit i per tant, d'aconseguir i mantenir el seu sotmetiment (Neus Roca Cortés, 2011). D'altra banda, en les relacions interpersonals afectives, com en

¹⁰ La traducció de l'anglès al castellà, publicada per la mateixa ONU, tradueix *gender-based violence* com *violència basada en la pertinença al sexe femení*. També tradueix *violence against women* per *violència contra la mujer*. La resta de la definició, en anglès i castellà, no presenta diferències amb la feta per les autores.

altres violències, s'aprofiten les vulnerabilitats de l'altre o se'n provoquen per tal de guanyar posicions de domini encara que sigui amb l'agressió, encara que sigui en una relació "d'amor". La llista de vulnerabilitats del ésser humà, siguin homes o dones, és interminable. I les relacions de parella, com a relacions d'intimitat, és on més obertament i confiadament es mostren les vulnerabilitats.

És l'alliberament i recuperació d'aquest tipus de violència de parella contra les dones la que abordem en aquesta recerca.

4.2 ENFOCAMENT PSICOSOCIAL, DE GÈNERE I DE PROCÉS

Proposem un enfocament de la recuperació de les supervivents de la violència masclista de parella, que incorpori la complexitat, multidimensionalitat i temporalitat del fenomen de la violència masclista afectiva de parella i de l'alliberament de les dones supervivents. Els reptes són una perspectiva de gènere, un enfocament psicosocial més que no pas clínic i una perspectiva epistemològica genètica de procés.

La recuperació de les dones supervivents de la violència masclista de parella des de la perspectiva de gènere és una trajectòria que té com a protagonista la dona.

Entenem la perspectiva de gènere com una perspectiva teòrica d'anàlisi de la realitat social¹¹ que, de manera explícita, té en compte l'estructura social asimètrica i les relacions socials i interpersonals de poder en funció del sexe. Així, en el cas de la violència de parella, suposa un enfocament que eviti biaixos patriarcal, sense ocultacions indirectes de la violència, que doni visibilitat a l'experiència de les dones des de la llibertat, l'autoritat i la igualtat de drets humans. També demana que l'estatus de víctimes associat a la passivitat i la carència no desperti anàlisis paternalistes i anul·ladores. Des d'una perspectiva de gènere, considerem les dones en situació de violència supervivents i no pas víctimes quan dirigim la mirada cap a l'agència de la dona per veure i anomenar la seva iniciativa activa i conscient de defensar-se de la violència i també d'alliberar-se'n, fins i tot quan no s'aconsegueix.

L'enfocament psicosocial té dues vies. Una és la relativa a una anàlisi més psicosocial que no pas psicològica, és a dir, una anàlisi de les persones, éssers individuals, que té en compte la interacció social, la influència de la socialització cultural i de la posició social que ocupa la persona en els seus

comportaments, pensaments i emocions, tant com la influència de la personalitat o de la biografia individual. L'altra via d'aquest enfocament psicosocial és la que té en compte la influència de les condicions materials en la vida de les persones. En el nostre cas, les condicions socio-materials de la vida de les dones adultes en una societat que, per exemple, provoca que el fet de ser dona sigui un factor de risc de pobresa (Creu Roja, 2007). Per tant, la recuperació de les dones en situació de violència l'encararem no només des de la salut, sinó també des de la inclusió social.

El tercer enfocament, la perspectiva genètica, significa entendre que el desenvolupament temporal d'un fenomen genera un coneixement vàlid per comprendre'l. Aquesta perspectiva de procés és imprescindible per la llarga durada del fenomen objecte d'estudi, i ens serà especialment útil tant en la descripció comprensiva de la recuperació com en el desglossament operatiu de l'avaluació quantitativa.

¹¹ Aquest enfocament teoricofilosòfic i social ha desenvolupat des de la dècada dels setanta del passat segle els anomenats *Women's Studies* o Estudis de les Dones, aplicat en diversos àmbits disciplinaris de les ciències humanes, socials i experimentals (Neus Roca Cortés i Maribel Cárdenas Jiménez, 2012). Actualment és molt reconegut en els àmbits acadèmics i en els organismes internacionals.

4.3 DEFINICIONS

Quan es pretén definir la recuperació de la dona que pateix o ha patit violència masclista de parella, als fòrums professionals d'expertes en l'atenció directa es formulen interrogants i discussions constants. S'hi relaten una infinitat de casuístiques pròpies del fenomen objecte d'estudi, en què es posen de manifest dues característiques cabdals de la recuperació de les dones en situació de violència masclista de parella: les múltiples dimensions del fenomen (emocional, de comportament, econòmic, jurídic, entre altres) i les diferents formes que pren durant el llarg temps que dura l'alliberament complet de la violència i la reconstrucció posterior de la vida. Abastar les dues condicions constitueix un repte per a la conceptualització de la recuperació que afrontem.

Acceptem el repte de definir la recuperació amb la precisió verbal que requereix l'objectiu d'avaluació i, alhora, hi incorporem la complexitat i multidimensionalitat del fenomen de l'alliberament de les dones supervivents de la violència masclista afectiva de parella. Proposem i acotem el concepte "recuperació" desglossant-lo en dos termes diferents, "alliberament" i "recuperació", i en dues definicions.

Entenem la recuperació de la situació de violència masclista de parella en un sentit ampli, com un procés en què es donen dos fenòmens principals. D'una banda, l'alliberament d'una situació de subordinació violenta en el sentit de restituir la llibertat com a condició fonamental de vida, restituir el control de la pròpia vida sense rebre cap mena de violència, en aquest cas, de la parella. D'altra banda, la recuperació en un sentit integral de recobrar, de restituir el projecte vital amb salut, independència econòmica i inclusió social. La definició concreta és la següent:

L'alliberament i recuperació psicosocial de les dones en situació de violència de parella és un estat final en el qual la dona no rep cap tipus de violència en la relació de parella, ni dels familiars d'ell o d'altres persones properes a la dona i reconstrueix la seva vida personal, social i familiar amb control de la seva pròpia vida, independència econòmica i inclusió social, gaudeix d'un bon estat de salut física i mental i alhora és capaç de detectar noves situacions de violència si tornen a aparèixer.

Aquesta és una definició integral que abasta les diferents dimensions, tant del fenomen de la violència com de les seves seqüeles. És una definició

inclusiva dels criteris precedents¹² emprats tant en la recerca com en la intervenció: separació de la relació abusiva, eliminació dels símptomes d'estrès posttraumàtic i altres símptomes de sofriment psicològic. Però abasta també els aspectes psicosocials i de gènere implicats en l'experiència de les dones relatius a les condicions socials i de qualitat de vida que podria ser esperable en la població femenina adulta general.

No n'hi ha prou d'al·ludir a la salut i a la inclusió social per significar la recuperació dels àmbits danysats. La independència econòmica, que podria ser implícita en la inclusió social, o la idea de control de la pròpia vida, que podria ser implícita en el concepte de reconstruir la vida personal, necessiten fer-se visibles. Adues idees les hem fet explícites perquè les condicions de desigualtat socioeconòmica de les dones i els mandats diferencials de gènere sobre els seus rols socials poden convertir en normalitat una posició social de subordinació. Evidentment, aquesta posició subordinada no és llibertat i, a més a més, crea condicions desfavorables per alliberar-se de la coacció i la violència.

Així mateix, considerem que la detecció de noves situacions de violència constitueix un requisit important en el procés de recuperació, en tant que indicador de superació de la situació excepcional i difícil viscuda. La consciència i l'aprenentatge d'aquesta detecció és una necessitat repetidament expressada per les dones supervivents de violència quan tornen a plantejar-se una nova relació de parella.

En el supòsit d'incloure la temporalitat en la definició, l'alliberament estaria més relacionat amb la separació, en bona part prèvia a la recuperació. Però ni la separació sol acabar immediatament amb la violència rebuda ni la reconstrucció de la vida comença exclusivament després de la separa-

¹² Deborah K. Anderson i Daniel G. Saunders, 2003; Ola W. Barnett, 2000 ; Enrique Echeburúa, Paz del Corral i Pedro J. Amor, 2002; Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 1999, entre altres.

ció. La violència continua després de la separació, encara que prengui altres formes i altres intensitats i, d'altra banda, la reconstrucció de la vida, s'inicia abans de la separació. Així, el criteri clau de definició no serà la separació sinó la no-recepció de violència. Com podem veure, la definició no es basa en un límit temporal tot i que el pressuposi, ja que l'alliberament total de la violència és necessari per a una recuperació completa.

Utilitzem els dos termes, “alliberament” i “recuperació”, per referir-nos al que fins ara s'ha entès més genèricament com a recuperació. Fent servir ambdós termes fem referència a la naturalesa opressiva de la violència rebuda, al·ludim al caràcter existencial, social i moral del fenomen de la violència, no només al de salut, al·ludim a l'agència activa de les supervivents que se'n surten i, alhora, esmentem el restabliment necessari de les condicions de vida bàsiques de qui ha sofert aquesta vulneració dels seus drets bàsics.

4.4 MÈTODES DE LA RECERCA

La recerca empírica ha seguit mètodes científics. En primer lloc, s'han revisat els antecedents conceptuals, de recerca i de professionals de l'atenció. La revisió ha nodrit les definicions i el debat conceptual, el bagatge acumulat de coneixement de fases de recuperació, el model operatiu d'avaluació i els seus instruments. L'anàlisi dels antecedents ha permès també reconèixer les aportacions d'aquesta recerca aplicada al coneixement, a la intervenció i a la tasca d'investigació.

Procediment per a la descripció

A partir dels antecedents de recerca, hem creat un model inicial de fases, i l'hem contrastat empíricament amb entrevistes retrospectives a una mostra de 14 dones recuperades d'una situació de violència masclista de parella, les característiques sociodemogràfiques de les quals reflecteixen la diversitat pròpia de la població de dones en situació de violència masclista de parella. Totes elles van ser ateses per l'Equip d'atenció a les Dones, dispositiu municipal d'atenció a dones en situació de violència de l'Ajuntament de Barcelona.

Les dones de la mostra tenen entre 28 i 78 anys en el moment de l'entrevista, la majoria entre 28 i 48 anys, i les dues restants 54 i 78 anys. La majoria tenen fills al seu càrrec, en edat de criança entre 2 i 14 anys, dues amb fills emancipats i dues no en tenen. Totes elles s'han separat de la parella maltractadora, la majoria des de fa un mínim de quatre anys, viuen independents en família monomarental, en un pis compartit amb altres dones amb els seus fills, amb la família extensa, amb noves parelles o soles. De les 14 dones, un 28,5% provenen de països comunitaris i extracomunitaris, la resta, 10 dones, són autòctones, quatre de les quals havien emigrat des de diversos punts d'Espanya cap a la gran ciutat. Van entrar al servei d'atenció quan encara rebien violència i més de la meitat cohabitaven amb la parella maltractadora.

L'anàlisi de contingut s'ha fet a partir de les categories del model inicial de fases i de les transcripcions de les entrevistes complementades amb un protocol d'informació sociodemogràfica i de la violència rebuda. L'anàlisi l'han duta a terme dues investigadores i un investigador en dues rondes sobre el mateix cas. De la discussió col·lectiva de les categoritzacions dels casos ha sorgit el nou model integral de fases que presentem més endavant. Aquest model s'ha complementat amb informació proporcionada per professionals en exercici en l'àmbit de l'atenció a la infància en situació de violència de parella dels seus pares.

Procediment per a la instrumentació

En tercer lloc, per a l'objectiu de la instrumentació de l'avaluació de la recuperació, hem procedit a la creació del constructe conceptual d'avaluació i a la seva justificació. Després, hem revisat instruments per avaluar cada una de les dimensions i subdimensions de l'alliberament i la recuperació. Alguns instruments s'han triat entre els que ja existien d'acord amb criteris de validesa, fiabilitat, durada i pertinença. Altres s'han creat de nou, ja que no n'existien.

Tant els instruments existents adaptats com els nous s'han contrastat empíricament amb una mostra de dones en situació de violència. Es tracta d'una mostra de 120 dones que han rebut maltrac-

taments per part de la parella durant uns 13 anys de mitjana, que tenen entre 18 i 74 anys, amb una mitjana de 42,5 anys; un 68% són espanyoles i la resta: un 23% de països llatinoamericans, un 3% del Magreb i altres països africans i un 6% de la resta d'Europa. De les dones espanyoles, la meitat són nascudes a Catalunya i l'altra meitat han emigrat elles o les seves famílies d'origen de la resta d'Espanya. Un 52 % treballen fora de casa, un 30% estan a l'atur (però només la meitat amb subsidi) i un 5% amb baixa laboral, la resta, un 5%, treballen exclusivament en les tasques de cura de la família i un 8% en altres situacions. Un 57% de les dones viuen separades completament de les seves parelles i un 30% viuen separades però mantenen la relació.

Quant al temps de durada del maltractament en la història de violència viscuda amb la parella, la majoria de les dones afirmen que el maltractament va començar a l'inici de la relació de parella (41%), durant el nuviatge (11%) o a l'inici de la convivència (20%). L'últim episodi de violència viscut es donava en la majoria dels casos en el moment de la separació definitiva (37%) o en anunciar la intenció de separar-se (17%). La mitjana d'anys convivint en situació de violència és de 12,5, amb una gran variació de més i menys 11,5 anys.

El tipus de maltractament més freqüentment viscut per les dones ha estat el psicològic, amb un 83%, seguit pel físic, amb una incidència del 53%, i el maltractament econòmic (45%), el sexual (19%) i altres (13%). Quant a la parella maltractadora, l'edat mitjana és de 46 anys (amb una variació de més i menys 11,7 anys). Un 69,5% són espanyols, un 15,5% llatinoamericans, un 11% del Magreb i africans, i un 4% de la resta d'Europa.

Per mostrar la validesa estructural de les escales en les poblacions de dones en situació de violència

s'ha dut a terme una anàlisi factorial exploratòria en els instruments del tipus escala Lîkert. En els altres registres s'han fet una validesa de contingut i una valoració de la sensibilitat a la diversitat. En el qüestionari de separació psicosocial creat de nou, s'han desenvolupat dues proves de validesa conceptual, una d'expertes i un sondeig inicial a les destinatàries de l'escala, per més endavant fer una anàlisi factorial, en aquest cas, per subdimitions a causa de la mida de la mostra.

S'ha treballat amb totes les proves per reduir el volum d'ítems final. Així doncs, les escales, índexs i registres que presentem són el resultat d'aquest contrast conceptual, empíric i psicomètric. La reducció d'ítems no resta validesa a les proves, sinó que busca els indicadors que més distingeixen la diversitat del fenomen, cosa que el fa especialment útil per identificar les diferències durant les avaluacions a desenvolupar en el llarg temps que dura la recuperació.

PART III

DE LA VIOLÈNCIA A LA RECUPERACIÓ

Autores i autors: Neus Roca Cortés,
Clara Porrúa García, Montserrat
Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola,
Núria Codina Mata, Aharón Fernández
Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

5. MODEL INTEGRAL DE FASES D'ALLIBERAMENT I RECUPERACIÓ

5.1 CARACTERÍSTIQUES

Model integral

El model integral de fases d'alliberament i recuperació d'una dona en situació de violència masclista de parella amb perspectiva de gènere és un assaig de comprensió, de la dinàmica psicosocial de la supervivent durant el temps que transcorre entre la vinculació amb la parella home que exercirà violència, fins a l'alliberament d'aquesta violència i la reconstrucció de la pròpia vida en llibertat.

L'anomenem “integral” perquè es construeix des dels coneixements previs, té una visió holística del fenomen i perquè inclou les fases prèvies a la separació pròpiament dita. En aquest capítol descrivim la seqüència completa i identifiquem elements claus constituïts de cada període amb una síntesi feta entre els resultats del treball empíric d'aquesta recerca¹³ i els antecedents de recerca i atenció psicosocial (Karen Landeburger, 1989; Lenore Walker, 1996; Judith Wuest i Marilyn Merrit-Gray, 1999, 2007; Jody Brown, 1997). Però abans d'aquesta descripció comprensiva del procés, expliquem algunes de les característiques d'aquest model.

La descripció se centra en les reaccions i posicionaments de les dones supervivents a la paradoxa que aquesta violència de parella implica, una barreja de contraris: d'afecte i de dolor, de confiança i d'agressió continuada de creixement personal i d'alienació, de desig amorós, empar afectiu i a la vegada de relació de dominació.

Una relació paradoxal de parella (i/o família) perquè conté la construcció d'un projecte vital en comú i, ahora, la seva destrucció.

vivent més que no pas davant una víctima, però això no implica que obviem allò que és perjudicial: el malestar físic, la vulnerabilitat psicosocial que la violència busca i aconsegueix, i la posició relacional de submissió i llibertat coaccionada en la qual es troba l'agredida, encara que sigui temporalment.

El model integral de fases d'alliberament i recuperació que presentem incorpora la perspectiva de gènere que visibilitza la veu i experiència de les dones, que se sostrau a les atribucions victimistes cap a les supervivents, però sense romandre cec a l'opressió i al dolor. Ahora, el model malda per emprar termes verbals coherents amb aquesta perspectiva per intitular fases i elements constituïts de cada fase.

El nostre punt de vista és el de les vivències de la dona, no el del comportament del violent, i per tant expliquem les reaccions de la dona i no descrivim la violència que rep, la donem per descomptada. Cal no oblidar que la violència de la parella maltractadora és present en totes les fases. La violència adquireix formes diferents segons la fase, l'entorn, les normes socials, la mentalitat i personalitat de qui l'exerceix i les mateixes circumstàncies de la relació (Marie-France Hirigoyen, 2006; Michel Johnson, 2006; Miguel Lorente, 2006). Així mateix, les formes que adopta l'exercici de la violència de parella s'adapten a les circumstàncies, característiques i reaccions de l'altre membre de la parella.

Enfocament

Les fases s'han descrit des d'una perspectiva holística i dinàmica i des del significat subjectiu de les dones supervivents. Hem enfocat el nostre microscopi en la persona, la dona, que interpreta activament la situació, la valora i hi reacciona vitalment primer, per tornar a tenir una relació que havia estat satisfactòria i, més endavant, per desprendre-se'n. Estem, doncs, davant una super-

¹³ El mètode de recerca emprat en aquesta part s'explica a l'apartat 4.4.

Concepció de la violència masclista de parella

Tal com deiem abans, entenem violència masclista de parella com una situació paradoxal que es debat entre l'amor i la destrucció, entre la construcció vital i la subordinació violenta.

Per a les supervivents és una lluita entre la il·lusió d'una relació o d'un projecte vital i la violència de tipus afectiu (a diferència de les agresions o segrestos perpetrats per persones alienes a la dona).

En aquesta violència de parella les dones es troben que d'on hauries de rebre amor, i d'on se n'havia rebut, ara reps ferides, dolor i sotmetiment. Aquesta paradoxa genera confusió i alienació.

El procés d'alliberament és, per a les supervivents, una lluita interna entre dues forces contràries i contradictòries. D'una banda, l'elecció d'aquesta persona per a una relació íntima d'aparellament, de trobar companyia per al propi projecte de vida, d'una relació on esperes ser tractada amb respecte i igualtat, o bé esperes que cadascú aporti, també amb respecte, la seva part del contracte; i un projecte vital que sovint inclou formar una família. I en la banda oposada, la força contrària: l'"amor" inicial que s'ha convertit en sofriment, competició, esforç continuat i esgotador quan es pretén mantenir la il·lusió de vida del que havia sorgit; també trobes alienació, por, humiliació, sotmetiment, per algunes inclús esclavatge segons paraules seves. En definitiva, també hi trobes insatisfacció primer i destrucció després.

Afrontar aquesta violència afectiva significa tant rebutjar-la com acceptar el fracàs i les pèrdues personals projectades i aconseguides en aquesta relació.

I en aquesta situació paradoxal, s'hi interrelacionen les condicions individuals, les circumstàncies vitals pròpies de l'ofici de viure, i una societat facilitadora del procés d'alliberament o reforçadora de la impunitat de la violència. Aquesta lluita interna de la dona en situació de violència masclista de parella es complica pels mandats socials patriarcals i de socialització de gènere que, d'una manera més subtil o més grollera, afavoreixen el sotmetiment de les dones, oculten aquesta violència masclista i encobreixen la responsabilitat de qui l'exerceix.

Per afrontar aquesta situació és necessari temps, el temps en què es va manifestant i incrementant la violència, més el temps en què les supervivents van desenvolupant respostes per a la pròpia pervivència íntegra i digna. Estratègies que estaran també condicionades per societats patriarcals de coacció o per societats en què la violència contra les dones s'ha deslegitimat al convertir-se en un problema social a abordar (Neus Roca Cortés, 2013). Aquest temps, en el cas de les dones entrevistades, ha anat de cinc anys en les més joves a cinquanta, des que estableixen una relació de parella fins que no reben violència i han reconstruït la seva vida.

Fases

Presentem una seqüència tipus en el sentit de recorregut previst que abasta els processos vitals, psicològics i socials que solen passar la majoria de dones que s'alliberen d'aquesta violència.

Cada fase s'explica a partir d'elements detectats que són substancials i diferencials d'aquest període.

Les fases són seqüencials, van una darrera l'altre, cal passar per l'anterior per arribar a la següent, però els elements constitutius de cada fase són paral·lels i estan interconnectats, succeixen alhora. Tot i la seqüencialitat de les fases, la direcció no és única, es va endavant però també es produeixen retrocessos. Hem observat dones que s'han estancat en una fase o han fet marxa enrere; en definitiva, més anys de viure en la situació de violència.

Les fases descrites són útils per a la comprensió però també són permeables, ja que quan utilitzem la seqüència tipus per comprendre o diagnosticar la història d'una dona observarem que alguns dels elements constitutius de cada fase poden ser presents en altres fases en casos particulars, i així ho expliquem. No obstant això, hem conceptualitzat criteris que permetin distingir unes fases d'unes altres i uns elements d'uns altres de semblants explicats en altres fases. Aquests criteris distintius permetran detectar, quan intentem comprendre un cas particular a partir de la seqüència tipus, quins són els elements que estan descol·locats, assajar explicacions o prediccions i decidir continuts i tipus d'intervencions.

Les fases descrites són útils per distingir estratègies diferencials d'intervenció.

5.2 SEQÜÈNCIA

El model integral de fases d'alliberament i recuperació de dones que viuen en situació de violència masclista de parella consta de les fases següents i dels elements que componen cada fase. La interrelació d'aquests elements configuren la dinàmica de la dona en cada fase. Vegeu el quadre següent.

MODEL INTEGRAL DE FASES D'ALLIBERAMENT I RECUPERACIÓ DE DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA Neus Roca Cortés (2013)	
Fase I Vinculació	<ul style="list-style-type: none"> - Desig de relació de parella - Reconeix comportaments indesitjables - Centrada en la relació
Fase II Resistència	<ul style="list-style-type: none"> - Responsabilitat i culpabilitat per la violència - Minimització, justificació i ocultació de la violència - Esforços per la relació i esperança de canvi - Disminució de l'impacte de l'abús - Refugi en espais propis positius - Insatisfacció, confusió i malestar psicofísic
Fase III Conflicte i ambivalència	<ul style="list-style-type: none"> - Conflicte expressat com a queixa i necessitat de canvi - Cerca d'alternatives internes i ajuts externs per frenar la violència
Fase IV Qüestionament	<ul style="list-style-type: none"> - Associació del malestar general psicofísic a l'agressió continuada - Identificació interna com a violència i el seu qüestionament - Identificació externa de la violència amb escolta - Apoderament amb assajos de separació - Revaloració de la relació: la possibilitat de separar-se
Fase V Confrontació i ruptura	<ul style="list-style-type: none"> - Enfrontant-se apoderada a l'abús i a l'abusador - Revaloració de la relació: rebuig i enfrontament - Busca ajut extern per separar-se - Prepara activament la seva supervivència autònoma i els assumptes legals
Fase VI Mantenir-se lliure	<ul style="list-style-type: none"> - Lluita per la supervivència, la seguretat i per mantenir-se lliure - Revaloració de la relació: reafirmació dels canvis - Cuida de les seves relacions socials i de la seva salut
Fase VII Reconstrucció del futur en llibertat	<ul style="list-style-type: none"> - Cerca de nous significats de la relació viscuda i nou sentit del jo - Tenen cura de la salut i de la relació amb els fills i filles, i amb la resta de la família - Nous projectes de vida i de futur - Noves creences sobre la violència, les relacions de parella i familiars

La fase I correspon a *l'inici de la relació*, les fases II i III pertanyen a *l'estar entrampada en la situació de violència*, les fases IV i V a *la separació, a l'alliberament i, finalment, les fases VI i VII, a la recuperació i reconstrucció de la vida en llibertat*.

En la descripció del procés d'alliberament i recuperació de la dona en situació de violència que fem en aquesta recerca, estrictament hauríem de començar-la des de la fase IV de Qüestionament però ho fem des del començament,

Comencem el model des de l'establiment de la relació, la fase I vinculació, perquè la comprensió de les dinàmiques d'alliberament de la violència de parella perden sentit i complexitat si no sabem d'on provenen, si no coneixem la dinàmica precedent. Un altra raó d'aquest avançament és que darrerament les dones en situació de violència arriben als diversos serveis, de proximitat o secundaris, en etapes anteriors a les que arribaven fa uns anys, i cada vegada són més joves. Pot ser que aquestes dones hagin identificat internament o no tota la

complexitat d'aquesta violència, però s'expressa externament més aviat que abans, a vegades per iniciativa pròpia, altres com a resultat de la detecció d'externs, siguin amistats, familiars o professionals de proximitat. Per tant, hi ha més possibilitats que les dones arribin als serveis en fases primerenques, en plena situació de violència. És el moment en què les intervencions dels i de les professionals han de ser més diferents de les pròpies del sentit comú, han de ser més específiques.

Així mateix, hem inclòs les fases prèvies per afavorir l'apoderament de les dones, a través del reconeixement de la seva agència, de la seva iniciativa. Això s'aconsegueix trencant l'estereotip de passivitat i incapacitat al qual sovint s'associa a les víctimes i a les dones víctimes, quan se les observa des d'una mirada patriarcal, no crítica.

La descripció de les fases s'il·lustra amb retalls de conversa de les entrevistes fetes en la recerca. En aquests retalls sonors se sent la veu de les dones que testimonien els elements de cada fase.

5.3 VINCULACIÓ, RESISTÈNCIA I AMBIVALENCIA

Fase I - Vinculació

La dona comença la relació amb el període de festeig en què apareixeran signes de dominació o violència. Tot i adonar-se dels comportaments indesitjables, els aspectes positius són més rellevants que els negatius.

Els components d'aquesta fase, simultanis i interrelacionats, són els següents: desig de relació amorosa, reconeixement de comportaments indesitjables, i centrada en la relació. Vegem cadascun dels elements d'aquesta fase.

• Desig de relació de parella

La dona manifesta el desig d'una relació i crea un vincle amb qui comença a ser la seva parella i serà més endavant la parella o el marit. Pot ser un vincle amorós o un vincle contractual, ja sigui explícit com el cas de matrimonis concertats o implícit, per les circumstàncies que viu la dona. En tot cas la dona s'hi vincula i hi disposa expectatives o projectes de vida.

¹⁴Viviane, 40 anys

E: ¿Cuándo adquiere la relación más compromiso?

D: Creo que fue quizás... medio año más de cuando lo conocí, porque siempre te debes conocer. Yo estaba muy enamorada y hasta al final casi, aunque me maltratará, porque es una persona interesante, muy inteligente y lo veía como una persona que sabía todo, me ayudaba en todo.

E: idealizado

D: un poco sí y también era diferente de los otros hombres que había conocido que eran más malos pero al final me casé con éste, que fue peor. Él estaba muy enamorado de mí, simpático.

E: ¿tenía detalles?

D: sí, flores o estas cosas. Cuando fue mi cumpleaños me compró un anillo y en ese momento tampoco vivíamos juntos. Creo que vivimos juntos al año y ya empezaron los problemas pero este tiempo de conocernos, citas, ir a cenar juntos, conocer los amigos comunes, ir a caminar por los bosques. Las vacaciones las hacíamos juntos, nos gustaban las mismas cosas.

Salma, 29 anys

E: ¿Cómo os conocisteis. cómo empezó la relación con el “ex”?

D: Es mi primo. Es de familia, es de [país de origen]...

E: Tú estabas de acuerdo, no estabas de acuerdo, o ya te estaba bien.

D: Es como la tradición de cada uno [es] diferente, nosotros los musulmanes no tenemos que salir con un chico antes que casarte o tienes que casarte y casarte con papeles.

E: No cómo hasta cierto punto lo que hacemos por aquí que se van a vivir juntos y ya está.

D: No, nosotros no podemos, a ver... vino su hermano, quería esta chica, y habló con mi familia; mi madre, mejor primo por qué ya conozco, mejor que otros chicos que no conozco.

14 Per assegurar l'anonimat i confidencialitat, s'han pres diverses mesures: els noms de les dones són ficticis, no hi ha noms de ciutats, pobles o països, sinó una descripció sociològica o geogràfica genèrica, el nom dels fills i filles o el seu sexe a vegades s'ha canviat si no és rellevant per al contingut a què es refereix, no hi ha noms d'altres persones, tan sols la relació que manté l'entrevistada amb ella o ell (germà, cunyada, sogre, etcètera). S'ha mantingut allò essencial per a la comprensió i il·lustració de l'element o fase que s'explica.

15 La **E** significa 'entrevistadora', la **D** és la resposta de la dona. En els fragments de conversa amb les dones entrevistades, tant en català com en castellà, hem deixat el llenguatge col·loquial que han utilitzat les dones pel que fa a vocabulari i sintaxi. A vegades, es barreja català, castellà i en el cas de les dones parlants de llengües no hispanes, altres variants de barreja. Per millorar la comprensió del discurs original, només en els casos més difícils, l'hem complementat amb paraules entre claudàtors [].

• Reconeix comportaments indesitjables

La dona reconeix, en aquest moment inicial de la relació, comportaments d'ell que li semblen indesitjables o estranys. Aquests comportaments indesitjables són variats: control, gelosia, possessió, irritació i empipament, aïllament, desacreditació, desestimació de les propostes d'ella, ell atén solament a les pròpies propostes i necessitats, coacció en la manera de vestir, les seves sortides o amistats o més obertament alguna bufetada, amenaça física o agressió a objectes o altres persones, etcètera, i habitualment de forma aïllada.

En moments inicials en què les relacions tenen encara molts components amorosos, de seducció i atracció, les dones no identifiquen aquests comportaments com a senyals d'una possible violència futura, d'un possible abús en tot el seu abast, però li resulten incòmodes, insatisfactoris, estranys i fins i tot indesitjables. Aquests comportaments no es valoren com un motiu per trencar la relació. El cicle del penediment és ràpid, i els comportaments de seducció i d'atracció encara són forts, per la qual cosa el fan més creïble.

Manifesten que, en aquest moment, de la persona amb qu'entenien, que deia i mostrava que les estimava i de la qual elles estaven enamorades no van imaginar la possibilitat del que succeiria després: controls continuats, coaccions i agressions, és a dir, violència.

I per aquest desassossec o incomoditat inicials s'hi fan atribucions i apareixen circumstàncies que porten les dones a desestimar aquest comportament com un senyal d'alarma de violència.

Aquestes atribucions són les mateixes que una socialització patriarcal naturalitza com a comportaments propis de la masculinitat patriarcal o propis de l'amor romàntic, que diuen que acostuma a ser “cec”. O es naturalitzen a través de la psicologització: “és la seva manera de ser”, “té molt caràcter”, “té rampells, té “prontos però després res”, etcètera. Aquestes atribucions socials de causalitat són el camí de l'ocultació i, a més, el desresponsabilitzen a ell del seu comportament coactiu o agressiu.

Quan aquests comportaments són interpretats com a senyals d'amor, entenem que no són incòmodes ja que es consideren aspectes positius mentre que demostracions d'amor. En aquest cas, en aquest

moment inicial de la relació, no els reconeix ni tan sols com a comportaments indesitjables o incòmodes.

Cristina, 41 anys

D: Entonces, empezamos a salir como grupo, con un grupo de amigos...Y bueno, él era el típico chaval súper abierto, muy... muy simpático; pero también tenía el otro extremo, que cuando se enfadaba pues reaccionaba agresivamente, ¿no? Pues cuando se enfadaba pues daba puñetazos a los buzones, o cuando se enfadaba pues daba puñetazos a las papeleras o reaccionaba muy... yo siempre decía que se ponía de 0 a 100 en segundos, ¿no? Todo eso yo lo viví pues de jovencita, de adolescente, pues en el grupo y tal, ¿no? Luego posteriormente él ya tuvo una novia, y después de aquella novia pues empezamos a salir él y yo. Y yo sinceramente todo este tipo de reacciones las atribuía a una inmadurez, a que era... bueno le faltaba madurez y que eso con el tiempo se iría corrigiendo, ¿no?

E: ¿Y lo identificabas como violencia o solo decías...?

D: Yo lo... no, a ver...sí que lo veía que eran reacciones de... pues como descontroladas, pero yo las atribuía pues a eso, a que venía de una familia pues de que había habido muy poco entendimiento entre padres y tanto él como su hermana, eeh... a veces discutía verbalmente; hacía daño cuando se enfadaba. Y entonces pues claro, todo eso ya lo iba viendo yo, pues en el caso de él y de su familia, pero yo interpretaba que en su caso era una víctima de lo que había pasado en su casa. Con lo cual yo ya adopté un poquito el rol como un poco de madre, ¿vale?

E: Cómo de entenderle ...

D: De quererlo entender, de quererlo ayudar, etc., ¿no?

Salma, 29 anys

E: ¿... y cuándo empieza a no ir bien la relación?

D: Me parece que a los 6 meses, cuando veo las cosas no son como yo creo, me doy cuenta de que estoy casada con un chico y su hermana, por que allí mandan los dos, uno manda y la otra me...

E: Él manda y ella te controla y ella está pendiente de que tú hagas lo que tienes que hacer.

D: Sí. ¿Hacemos eso? No, a nosotros no nos gusta eso; ¿Compramos eso? No, a nosotros no nos gusta eso (imitando a su cuñada). Además, el exmarido tenía un [pequeño negocio] y era jefe él mismo, la mujer cuando está casada tiene que vivir en su casa libre.

• Centrada en la relació

La dona es troba enmig dels aspectes positius de la relació encara presents, i la insatisfacció o inquietud dels comportaments indesitjables.

Davant d'aquest desequilibri, fins i tot encara que s'enfadin i se separin temporalment prevalen els aspectes positius d'ell i de la relació, que encara són molt presents en aquests moments inicials i es decanten per continuar-la.

La dona es troba entre aquesta estranyesa, inquietud o disgust i els seus desitjos, les seves circumstàncies, la pressió social de l'entorn i les seves expectatives. La dona vol una relació de companyia, amorosa i de parella (o família) que forma part del seu projecte vital; de vegades pot ser l'únic projecte vital que té, o el més important. Però també hi ha la pressió de les circumstàncies més o menys vulnerables en què es troba (per exemple: migració, edat, ingressos econòmics, estatus social ...), la pressió social de l'entorn (de la família d'origen, de la feina) o de les expectatives socials de la mateixa supervivència o del tipus de vida que vol portar. Entre aquestes forces contràries també s'inclou el cicle de la violència: les demandes de perdó d'ell, les intencions de canvi i la persistència en el feteig seductor.

El balanç final d'aquesta valoració en un moment en què la relació té molts aspectes positius és centrar-se en la relació. La dona té l'esperança que aquesta situació i la insatisfacció serà temporal, esporàdica. La inquietud es deixa de banda en favor dels aspectes positius, de donar oportunitats a la relació, de mantenir la il·lusió vital, i de seguir la pressió de les circumstàncies.

Gabriela, 29 anys

D: ...Bueno, pues pensaba que era el [padre] de mi hijo, que era el único que tenía; que yo iba ser la madre de su hijo, que por qué, que si yo estaba llorando y él también estaba llorando, que por qué no estábamos juntos, que no se qué y tal, bueno, total que a los quince días volvemos [él] dice: "bueno, vente" [él la había echado de la casa donde convivían que era alquilada por él] y no se qué... y yo "bueno, vale, te voy a dar otra oportunidad".

Purificación, 32 anys

D: A los siete meses. Eeee y cuando estábamos viviendo juntos... un día, estando en mi casa, con, con este amigo y la novia que tenía, eeee, pues, no se qué... no recuerdo por qué, se que discutimos, y empezó aa... alterarse mucho, a gritar, a gritar, y además recuerdo que empezó a decirme que... ¡Además! Recuerdo que era como una tontería, no era algo así como muy importante... Pero empezó a enfadarse y a gritar, y a decirme quee... que me iba a pegar.

E: Amenazarte.

D: Sí, a amenazarme. Porque si tú... no me acuerdo bien lo que era, porque si tú no sé qué, yo voy a pegarte. Entonces ese día, era la primera vez... yo me encaré contra él y le dije: "A ver, pégame". Digo: "Pobre de ti que se te ocurra ponerme la mano encima". Yo en ese momento, no sé ni cómo, reaccioné así, porque después de decirle eso, cogí las cosas y me fui de mi casa. Cogí mi chaqueta y me fui y al llegar a la calle empecé a ahogarme, no podía respirar, me dolía mucho el pecho y luego vinieron a buscarme mis amigos y me encontraron en la calle, me cogieron y me llevaron a casa.

E: ¿Tú sabías que esa amenaza podía ser...?

D: No, no, yo nunca en la vida le había visto así, era la primera vez. Y yo pensé, bueno, ha sido un arrebató de locura y nunca más volvió a pasar. O sea, fue aquella vez y dije, bueno a ver, yo que sé, estaba muy nervioso y yo que sé, un día... lo dijo, pero ni me puso..., ni me tocó. Además, yo luego, cuando me llevaron a mi casa mis amigos, me dijeron: no está, se ha ido, se ha ido. Y cuando yo llegué a mi casa, sí que estaba. Entonces, yo me metí en mi habitación. Mi amiga se puso conmigo hasta que yo me quedé dormida. Yo me quedé dormida y al día siguiente por la mañana, cuando me desperté, él estaba en la cama, entonces me dijo que no me asustara, me pidió perdón, que no me quería pegar, que no, que es que estaba nervioso y que su amigo también no se qué le había dicho, de no sé qué, que se habían medio enfadado o algo y bueno, me pidió perdón y que no, que no y que no. Y nunca más, muy bien. Eeeee, y nada pues.

E: ¿Cuándo sucedió eso ya vivíais juntos?

D: Sí, vivíamos juntos.

E: ¿Era por ahí los siete meses o un poco más?

D: No, un poco más. También... supongo que... como... yo empecé a... fue cuando empecé, no eso fue antes... e... estábamos preparando las cosas de la boda. Supongo que también a veces dices, bueno, la tensión, los nervios de la boda, nos vienen muchos pagos y bueno...claro

E: Intentaste...

D: Además son cosas que... además nunca en la vida... además era una persona muy correcta, muy amable, muy educada con todo el mundo y incluso, en la calle tú le preguntas a cualquiera y nadie se cree, nadie es capaz de creerse lo que pasó luego . Porque todo el mundo (tose) ... todo el mundo que le conoce fuera...

E: ¿Que te maltrataba?

D: Una maravilla. Uyyy... nada... luego nos casamos y después de casarnos yo me puse mala. Me tuvieron que operar de urgencias y me operaron y me quedé embarazada y tuve a la niña, que supuestamente no podía tenerla. Me quedé embarazada y tuve a la niña.

Fase II - Resistència

En aquesta fase, el o els comportaments indesitjables d'ell de control, coerció o agressió esporàdica augmenten i es converteixen en violència mentre la dona resisteix el maltractament i intenta controlar la situació. Aquesta agressió és continuada, amb la intenció d'aconseguir i mantenir una posició de dominació sobre la parella, sobre la dona en aquest cas. Augmenten els cicles d'agressió, petició de disculpes i promeses de canvi. La dona es troba atrapada en la complexa situació de la violència masclista de parella afectiva.

Els components d'aquesta fase, simultanis i interrelacionats, són els següents: responsabilitat i culpabilitat per la violència; minimització, justificació i ocultació de la violència, esforços per la relació i esperança de canvi; disminució de l'impacte de l'abús; refugi en espais propis positius; i insatisfacció i malestar psicofísic. Vegem cadascun dels elements.

• Responsabilitat i culpabilitat per la violència

La dona se sent responsable del comportament violent d'ell i se sent culpable d'aquesta violència. Creu que podia fer-ho millor, que no sap portar-lo, que a causa del caràcter d'ella, ja siguin les seves inseguretats, les seves formes de comportar-se o les seves seguretats, ell es veu abocat a comportar-se així. Potser també es deu a la família d'ella o a les seves amistats.

Són manipulacions psicològiques pròpies del violent. Són múltiples les acusacions del violent que culpabilitzen la dona de la insatisfacció que sent o de les coaccions, menyspreus, intimidacions; en definitiva, de tot tipus de violència. El victimari culpa la víctima de l'agressió que li fa.

I aquesta parella que exerceix violència escollirà les estratègies de culpabilitat que més efecte puguin causar, en funció de la manera de pensar, de

sentir i de les circumstàncies de vulnerabilitat de la dona.

De vegades, no és només la culpabilitat o no tant la culpabilitat com la "responsabilitat", ja que creuen que han de fer o poden fer alguna cosa perquè no sigui tan violent o volen ajudar-lo. Elles tenen identificat el comportament maltractador com a conseqüència d'alguna addicció o d'alguna adversitat aliena a ell i se senten responsables o lleials d'ajudar-lo.

Aquesta responsabilitat i culpabilitat, i les seves manipulacions són força efectives ja que són afavorides per una socialització patriarcal que atribueix la responsabilitat, garantia i habilitat de l'harmonia de les relacions de parella (i de la família) a la dona; al que s'afegeix una concepció romàntica de l'amor que supedita la seva felicitat a la felicitat d'ell i a una bona relació de parella (masculina). Aquestes creences socials i individuals les sosté el maltractador, la mateixa dona, la família i/o el grup social de pertinença. En alguns casos, són creences esgrimides explícitament pel maltractador o la família per mantenir la relació de la parella o de la família encara que sigui a costa de la salut i la llibertat de la dona i els fills.

Magda, 46 anys

E: Quines explicacions donaves a tot això?

D: Jo, a mi mateixa, hi havia moments que deia que era la malaltia, hi havia moments que inclús vaig estar buscant informació de psicosis, i coses d'aquestes, vull dir; quan un té un problema mental, com reaccionaven aquest tipus de persones, vaig estar buscant llibres que parlessin de l'agressivitat, vull dir; buscava com tractar d'ajudar-lo a ell

E: Ell.

D: I jo no és que em sentís culpable, però clar, quan em deia que si jo cridava ell no sé què, si jo no feia això ell no sé què més, i jo em deia a mi mateixa no he fet res.

E: Ja.

D: No? D'acord, però a la vegada li donava la raó, li deia va, sí, és veritat, la culpa és meua, perdona, i tal...era jo la que acabava demanant perdó.

Viviane, 40 anys

E: ¿Te provocaba en el sentido de culpabilizarte?

D: Sí. Él hablaba de una forma tan metida, como que yo estaba media loca, quería cosas de él que no eran normales y esa temporada aún cuando fuimos [vinimos] a vivir a España y, casi al final, yo creía que la culpa era mía y lo veía a él como un santo.

E: ¿qué explicación le dabas tú a todo esto?

D: Yo pensaba que yo tenía un problema. Que realmente era yo quien estaba inestable y demasiado emocional e incluso me fui a hacer psicoterapia porque él me dijo que lo necesitaba y me cuestionaba todo. Incluso estuve de baja porque yo trabajaba en una empresa y cuando empezó todo esto perdí mi forma de ser, mi peso, cambiaba de ropa porque yo siempre iba... teñida y a él no le gustaba, ni maquillaje y yo cambiaba todo. Mis amigas ahora me dicen que entonces no era la persona alegre, entusiasta porque él no me dejaba y la relación con mis padres empeoraba porque echaba la culpa a mi madre, de que había sido muy exigente con nosotros y, por eso, yo era tan insegura y él también me lo decía.

• Minimització, justificació i ocultació de la violència

La dona *infravalora*, minimitza la intensitat i gravetat de la situació o del comportament d'ell. Infravaloren la importància de la violència de moltes maneres: disminuint la freqüència i intensitat ("només ho fa de tant en tant..."); atribuint-li bondat i incapacitat alhora ("ell és bo però no sap contenir-se, té molt caràcter"); o la justifiquen quan atribueixen el comportament violent d'ell a circumstàncies com ara addiccions (droga, alcohol), a les amistats associades a aquest consum, a la impossibilitat de dominar la gelosia o el seu caràcter impulsiu malgrat ser bo, a les adversitats econòmiques o laborals o antecedents biogràfics de violència d'ell. La dona *oculta*, no comenta a ningú el maltractament de la seva parella, la situació d'insatisfacció i sofriment que li infligeix la seva parella. De vegades, les ocultacions (i les revelacions) són selectives: a familiars, amistats, veïnes, a professionals de la salut, a la policia, etcètera.

L'ocultació i la minimització o justificació es poden donar per separat sobretot quan hi ha episodis greus de violència que per supervivència recorren als veïns, a la policia o als hospitals i, en canvi, segueixen minimitzant o justificant la violència en la qual es troben per diverses raons.

Luisa, 78 anys

E: usted no empieza a tener amigas o a conocer gente?

D: no, no, estaba avergonzada de lo que me pasaba a mí, y no tenía humor para nada, no, tampoco he sido muy de juergas, ni muy de eso.

E: no, pero por ejemplo, yo que sé, pues alguna vecina con la que usted se llevara bien o ir a un centro cívico, un casal de estos de personas mayores?

D: no, no, porque yo lo tenía aquí todo metido de aquellas personas que se sentían felices y tan bien, y a mí se me ponía más espesa la cabeza.

E: ya, ¿le daba dolor, le daba...?

D: sí, sí, me ponía más triste y ha llegado un momento que preferí ... [aislarme]

Gabriela, 29 anys

E: ¿Y tú has tenido sentimientos de culpa en el sentido de seré yo quién provoca todo esto...?

D: No, porque yo sabía que cuando no bebía, él no estaba igual; o sea, cuando no estaba bebido no era la misma persona. Es lo que me decía el profesional: lo verás diferente, pero es el mismo hombre; o sea, ahora sí que te das cuenta de que es el mismo, pero en ese momento lo veías diferente, que no era igual que cuando estaba bebido. Cuando estaba bebido ya, o sea, dices, "¿por qué me tienes que soltar todo lo que me sueltas?" ¡Me trataba como una porquería!

D: Incluso eran tantas cosas allí que aguantar, o sea que no son nada adecuadas para un matrimonio ni mucho menos... Claro, yo estaba súper, ¿cómo digo? estresada... o bueno, agobiada, que no sabía que hacer. Y a mi me preguntaban: ¿qué ha pasado con tu marido? Y yo: no pasa nada... o sea, pero claro, o sea, yo pensaba que nadie iba a entender todo [nada].

• Esforços per la relació i esperança de canvi

És una relació en la qual conviuen mostres d'afecte i desig amb comportaments agressius. Però la dona, amb por i un desconcert creixent s'esforça per mantenir la relació i una bona relació; s'adapta a les pautes de relació marcades per ell o duu a terme estratègies o propostes que creu que milloraran la relació. Segueix apostant per una relació que sigui constructiva, d'amor.

Viviane, 40 anys

E: Cuando las cosas empezaron a ponerse más duras, ¿qué esperabas que ocurriera?

D: Que algo cambiara. Yo creía que íbamos a sobrevivirlo y él me iba a entender, iba a cambiar. Quizás soy muy romántica e idealista, creyendo que eso se podía solucionar y salir de todo esto.

E: ¿Qué hacías tú para arreglarlo?

D: Intentar hablar con él, ser muy cariñosa, intentar hacer las cosas que a nosotros dos nos gustaban.

Olena, 37 anys

E: ... esto no va, esto no funciona, ¿él qué te decía?

D: Que quieres más, si no estás a gusto es que la culpa es tuya.

E: Vale, entonces ¿tú te sentías culpable?

D: No, no me sentía culpable, mas era buscar ¿pero en qué tengo yo la culpa?, me entiendes, vamos a intentar (a) hacer mejor las cosas.

E: ¿y lo hacías mejor?

D: pues lo intentaba, si había sido ese el problema pues intentaba hacerlo, a ver si la cosa funciona.

E: ¿Y funcionaba?

D: Igual, igual, igual, hasta que te cansas y te da igual.

Neus, 45 anys

D: ... Además tenía mucha verborrea, y sabía atacarme, sabía darme en el punto débil y machacarme más. Yo no era capaz de defenderme, no tenía palabras para... y alguna vez sí que me defendía, insultaba también y según cómo me pillara. Pero normalmente me quedaba así [bloqueada], y salía corriendo de ahí, de su casa o de donde estuviera, porque necesitaba huir. Y me iba a un sitio, a llorar, que no me viera mi madre, porque no quería que me viera. Luego, a los dos o tres días, o cuatro, o una semana, o un mes, dependiendo de cómo le diera, me llamaba otra vez como si nada hubiera pasado, pero sin pedirme disculpas ni nada.

E: ¿y qué sucedía después?

D: yo, como una imbécil, pues volvía, volvía porque yo pensaba... me lo creía de nuevo. A lo mejor yo le preguntaba algo y me decía ajá, ajá, le quitaba importancia. Y yo creía que iba a cambiar y volvía luego, y al cabo de un tiempo, volvía otra vez a machacarme y a ir a peor. Sí, sí, me lo hacía pasar muy mal, muy mal.

Entre aquests esforços s'expliquen també les renúncies fruit de les exigències d'ell, que si bé minimitzen l'impacte de l'abús, la dona també espera que provoquin canvis positius en ell. Es veuran en el component següent. Així mateix, els esforços i les esperances de canvi es veuen reflectits també en la següent fase II, anomenada Conflicte i ambivalència, quan la dona busca alternatives que millorin la relació o accepta les propostes de canvi que ell li proposa, amb l'esperança que ell canviï o per donar-li una oportunitat a la relació, però, ja expressarà obertament la seva insatisfacció.

• Disminució de l'impacte de l'abús

La dona disminueix l'impacte de l'abús amb estratègies de protecció, raonament i contraatac amb l'objectiu de sobreviure psicològicament i físicament, si és el cas. No es tracta de treure importància a la violència, de minimitzar-la, sinó de rebaixar les conseqüències de l'abús i, si és possible, la seva intensitat.

Amb aquestes estratègies aconsegueix apaivagar el maltractador i, per tant, disminuir els episodis de violència a través de renúncies de parts d'una mateixa com a estratègia de supervivència. Així, ella renuncia a aspectes importants de si mateixa, de la seva identitat, de la seva autoimatge, i de les seves relacions socials, enfront de l'abús intermitent i implacable. Complau també les demandes irracionals de la parella: de cura, d'oci, i de vegades les sexuals, etcètera. La dona pren nota del seu comportament, amb accions que conscientment eviten allò que sap que dispararà o intensificarà l'abús. El resultat d'això és que a la confusió inicial s'afegeix l'alienació progressiva, la inseguretat i la insatisfacció de la dona.

De vegades, l'estratègia és el contraatac a l'abusador, físicament o verbalment, llançant coses o llançant-les-hi a ell, insultant-lo, agredint-lo físicament o psicològicament. Amb això es frena l'abús momentàniament, però també es pot incrementar. L'experiència d'atenció mostra que aquests contraatacs són esporàdics. Amb totes aquestes estratègies redueixen la freqüència i intensitat de l'abús.

La dona aprèn a estar contínuament alerta, a costa de com se sentirà després, de l'esgotament. Més endavant, s'acabarà adonant que només redueix l'abús però no l'eradica.

Isabel, 42 anys

E: ¿Qué pasaba?

D: Pues, de repente llegaba a casa y me encontraba que no me hablaba y no sabía por qué, dejaba de hablarte: Y "¿Qué te pasa?", y nada; y "¿Qué te pasa?", y nada; y "¿Qué te pasa?", y nunca era nada, ¿no? Hasta que se le iba y volvía a hablarte, ¿no?

E: ¿Y cuando te volvía a hablar era como si no pasara nada o te daba alguna explicación o...?

D: No, básicamente no me daba explicaciones. Tú pedías disculpas, no sé por qué: Lo siento, si algo te ha molestado, lo siento... Básicamente, muchas veces se arreglaba el tema en la cama, dejabas de enfadarte, mantenías relaciones con él y sabías que... que todo pasaba, y...patético, pero

real, ¿no? como la vida. Aprendes a usar herramientas, ¿no?

D: Y bueno, nada, entonces me quedé embarazada, ¿no? Y entonces, pues estás en esta rueda, que ves que te vuelves a pasar lo mismo que hace tiempo, ¿no? Pero, bueno, estás en la rueda, ¿no? Me he casado, ya se le pasará, ya sabes cómo es, que sabes perfectamente con quién te has casado... y bueno, te autoconvences, ¿no? de que, bueno, él es así. Y tú cambias, tú tienes que cambiar, y tú eres la que dejas de arreglarte, tú eres la que dejas de llamar a la gente para quedar... y te vuelves a meter, ¿no? te vuelves a... sin darte cuenta, pues te vuelves a encerrar, ¿no? te dedicas a tu hijo, te dedicas a él, ¿no?

Luisa, 78 anys

E: ¿se enfadaba mucho?

D: si lo contrariaba, si no le decías nada no se enfadaba, pero si le llevabas la contraria y le metías un poco de cizaña, entonces sí que se enfadaba. Pero vaya, como yo...

E: ¿usted como se lo tomaba todo esto?

D: pues mire, me lo tomaba ya en plan de paciencia y así, que sea lo que dios quiera y que se vaya hacer puñetas. Yo lo hacía porque el hijo no tuviera problemas con él o al principio porque trabajaba con él, o después para que no sufriera.

.....

E: ... le amenazó alguna vez con un cuchillo...con?

D: hombre, tanto como eso no me acuerdo.

E: no, pero amenazándole...

D: bueno, de pegarme y darme una esa sí, pero vaya no, en ese sentido... me ha pegado dos o tres veces, ahora yo también me he sabido defender, eh. No me quedaba así como así, no, que una vez le metí un “espetajo” que... ¡que ya está! No con la mano, no, con una escoba o no sé con qué le metí un “espetajo” (risas), “¡jala!”, ¿qué te has creído, que siempre vas a salirte con la tuya?”.

• Refugi en espais propis positius

En ple maltractament, la dona es resisteix trobant espais de confort i implicant-s’hi, encara que siguin mínims, espais en els quals no se sent pressionada, desenvolupa les seves habilitats, és ben valorada, troba afecte, etcètera. (amb els fills, a la feina, en activitats recreatives o de participació social, en tasques domèstiques, etcètera). Aquests espais de confort, que preserva, són un refugi i s’hi protegeix, s’autoprotegeix, preserva les forces, manté les habilitats, l’estima.

Maite, 54 anys

D: Ja no podia més, jo arribava a casa... Jo he tingut la sort que m’agradava la meua feina, estic molt bé a la feina... molt bé amb els companys... I jo arribava a casa i a l’hora que arribava a casa m’agafava una tristor, una plorera... I jo veia... Jo sempre necessitava estar envoltada d’amics i d’amics nous que haviem arribat a fer i que eren veïns, i ens veïem. I jo el primer que feia quan arribava a casa o al xalet era trucar: “Vale, ja esteu aquí, vale”. O trucava des de casa: “Que hi anireu aquest cap de setmana?”. Per què estar un cap de setmana amb ell, aquí o allà, per a mi era morir-me, era millor anar a la feina.

Neus, 45 anys

... un enfado suyo mucho para mí era muy amenazante porque representaba a lo mejor estarme yo que sé, dos semanas sin hablarme, o un mes, y para mí eso era un castigo muy severo, para mí, para mí, y la verdad, no?, que se enfadara, no? Una desigualdad total.

D: Pero bueno, también yo creo que he sido bastante yo misma. A lo mejor sí que es verdad que me escondía, a lo mejor yo quedaba con mis amigas para ir a tomar algo o con un amigo. A veces he quedado para ir a cenar, porque a mi me da la gana, pero sin hacer nada, eh. Un amigo, amistades nada más, pero no le decía nada y ya está, y hacía mi vida, como no vivíamos juntos, yo seguía con mi ritmo. Y yo no le daba más explicaciones y ya está.

Olena, 37 anys

E: ¿Aquí [en España], peor?

D: Claro porque allí [en el seu país d’origen] me trataba mal uno u otro [la sogra], si yo me sentía mal me iba para casa de mis padres, digamos que las cosas no llegaban hasta este punto que llegaban aquí, porque aunque mi familia no sabía nada, la sola presencia de mi familia... Entonces yo veía solución pero bueno, no sé, por lo menos [aquí, en España] que me busquen trabajo, porque también todo dependía de ellos.

E: ¿Y tu le insististe para que te buscaran trabajo?

D: Insistí haciendo gestos, porque si lo pedías no te lo daban, pues ... [insistía] levantando [me] tarde, no haciendo nada en casa, me encontré una tele, la puse en mi habitación y pasaba toda la noche mirando películas y de día dormía. Y la suegra se ponía mal, porque ella empezaba a trabajar [pronto].

E: ¿Aprendiste castellano escuchando la tele?

D: En realidad he aprendido así el castellano, luego me han dado un trabajo porque les daba rabia porque dormía hasta las dos.

E: ¿Y qué trabajo te dieron?

D: De limpieza, pero bueno para mí era algo porque no tenía nada y no tenía esperanza de nada, porque aquí sí

que estaba perdida totalmente. Limpiando casas en una y otra, así he cogido mi residencia, porque ellos también sabían lo que yo ganaba y sabían lo que yo les daba. Cuando me decían que no, que tienes que dar más, les hablaba de una manera muy vulgar, de una manera de ya no me preguntas [preguntas] más y ya me iba, y me decían, “nos dice ella que estar [está] robando a la señora de la casa”.... pues nada, he llevado a mi hija a la guardería, salía a un parque, allí había una oficina de trabajo, que era limpiar bancos, empecé limpiando bancos...

E: ¿Esto lo encontraste tú o lo encontraron ellos [parella i sogra]?

D: No, yo sola, porque cuando tenía la nena la dejaba en la guardería, salía al parque a jugar, y del [al] parque pues hablando con gente, con uno y con otro, poco a poco me he enterado del ayuntamiento, preguntar ahí en información, como puedo hacer esto, como puedo hacer lo otro...

• Insatisfacció, confusió i malestar psicofísic

Allò que en la fase anterior era desassossec, inquietud, ara és insatisfacció, confusió. Ella se sent malament i confusa pel comportament d'ell. Allò que abans era difús o esporàdic, ara és constant, va en augment i es transforma en malestar. Clarament ho sent així i, a poc a poc, ho va anomenant i expressant a la parella la seva insatisfacció per la relació.

La insatisfacció per la relació va augmentant en aquesta fase, a mesura que el maltractament s'incrementa i persisteix. La insatisfacció es manifesta en malestar acumulat i somatitzat de la dona. La dona té por, sent humiliació i vergonya i comença a estar cansada. El malestar pren forma d'anul·lació, aïllament, desesperança, depressió, confusió (alguna vegada inclús dissociació), somatitzacions diverses (insomni, falta de concentració, malalties psicosomàtiques recurrents, etcètera) pròpies del SPT (estrès posttraumàtic) i les lesions i malalties físiques derivades de la violència física i sexual (disminució dels sentits, de la locomoció, malalties venèries, avortaments no desitjats, etcètera), també hi ha empobriment econòmic i patrimonial per la violència econòmica.

Progressivament, aquests estats i símptomes es van incrementant en quantitat i intensitat. En moments de disminució de la violència (moments de nova seducció i promeses de canvi o absències físiques del violent) la dona descansa, disminueixen els símptomes o la seva intensitat, però la tornada de la violència va acompanyada de l'augment progressiu d'aquest malestar.

Aquest malestar, al llarg d'aquesta fase i les dues següents, arribarà a ser molt intens, a vegades, fins a l'esgotament, després de repetits cicles de més i menys violència i no desapareixerà fins un temps després del cessament de la violència.

Viviane, 40 anys

D: de salud estaba mal, estaba muy a menudo enferma. Fue la primera [vez que] cuando tomé antidepresivos y dormía fatal, al tener 18 años tuve un accidente y me volvieron a doler esos sitios. Estaba baja de defensas y de ánimo estaba muy mal.

E: ¿durante cuánto tiempo tomaste antidepresivos?

D: Creo que durante un año, en (país de origen).

Salma, 29 anys

E: Porque tú esperabas otra cosa, esperabas otra cosa de la vida, ¿un poco más libre?

D: Libre, libre, no, porque la mujer cuando se casa, libre del hombre no, por que cuando el hombre dice tiene que hacerlo ella, pero nunca me aconseja, nunca [lo hizo].

E: Tú no estás a gusto con la situación.

D: Es que no puedo, está bien un día, una semana, pero años no puedo...

E: Dentro de ti, ¿qué te hace decir “no puedo”?

D: No puedo parar, toda la semana como un montaje.

Fase III - conflicte i ambivalència

La violència segueix però les vivències de la dona van canviant i comença a despuntar un dels motors de la recuperació. El malestar segueix augmentant, passa a expressar a la parella violenta aquesta insatisfacció però també la necessitat de millorar la relació, d'un canvi en el seu comportament, que de vegades es convertirà en una exigència.

Aquesta fase consta de dos elements simultanis i interrelacionats: el conflicte expressat com a queixa i necessitat de canvi i la cerca d'alternatives internes o ajudes externes per frenar la violència. Vegem cadascun dels elements d'aquesta fase.

• **Conflicte expressat com a queixa i necessitat de canvi**

La insatisfacció i l'augment del malestar general la porten a distanciar-se del comportament d'ell sense haver-ho identificat encara com a violència.

La insatisfacció arriba al conflicte, que no s'inclina cap a l'esforç callat per canviar una mateixa per millorar la relació, sinó per queixar-se a ell del seu comportament o del mal funcionament de la relació i demanar un canvi de la situació.

Aquest últim aspecte és el distintiu d'aquesta categoria. Ella necessita un canvi en el comportament d'ell, millorar la relació, i així ho expressa.

Si la queixa no s'acompanya de la petició d'un canvi d'ell, de la situació o de la necessitat que es doni un canvi positiu en la relació, es tractarà només de la insatisfacció referida a l'anterior fase de suportar la situació i resistència. Aquesta petició, a la llarga, es convertirà en exigència.

La dona *identifica clarament la mala relació de parella, però no com a violència*. La violència en la relació és qualificada per la dona amb eufemismes lingüístics: dificultats de relació, incompatibilitats, mal moment, crisi de parella, maltractament infantil, gelosia, addiccions d'ell, etcètera. Habitualment,

són termes que no tenen a veure amb la paraula “violència” o “maltractament”, encara que fins i tot de vegades digui: “Em tracta malament.” És a dir, la qualifiquen de mala relació però no l'anomenen «violència», com a elecció intencional d'ell, ni amb l'abast d'indignitat, gravetat i risc que això pugui arribar a suposar (o fins llavors o més endavant).

Les dones es donen a si mateixes explicacions de la situació exculpan-lo del comportament violent a ell, o sentint-se participants o coresponsables de la mala relació de parella i de la insatisfacció. Segueixen minimitzant la violència amb justificacions que el desresponsabilitzen del comportament agressor (alcohol, problemes laborals o econòmics, drogues, o una biografia adversa, o simplement a la seva manera de ser, etcètera). Altres vegades es valora amb resignació (“m'ha tocat a mi”), o amb “normalitat” en el cas d'haver-ho viscut en la seva família d'origen o en la família d'ell (“espero saber prendre-m'ho com la seva mare amb el seu pare”).

Si identifiquen el comportament d'ell com el problemàtic, les explicacions d'aquest comportament o la valoració que ella fa de la relació encara la impliquen afectivament a ella de diferents maneres. Altres vegades, tenen identificat el problema en el comportament d'ell i no com un problema de tots dos, i volen donar-li una oportunitat, tenen l'esperança que canviï o creuen que l'han d'ajudar. Consideren que el problema és d'ell, però que es tracta d'una situació dels dos, d'una relació; no se senten culpables però hi estan implicades per lleialtat de parella, per creences de lleialtat a la unió de la família, per les seves pròpies necessitats d'estimar i ser estimades, o perquè no es veuen a si mateixes vivint soles sense parella, que ja creuen que la seva plenitud vital només passa per viure en parella o en una família pròpia.

En aquest moment, la dona insisteix en la queixa i petició de canvi però *no s'expressa amb fermesa*, ja que pensa *continuar amb ell*, a *diferència* dels enfrontaments a la violència propis de fases més avançades. Per exemple, en la fase següent, Qüestionament, la dona segueix insatisfeta però es qüestiona la violència i la relació començant a pensar en la separació, o en la fase de Confrontació i ruptura, en què la crítica a la violència es tradueix en acció posant límits a l'abús.

Maite, 54 anys

D: Jo em trobava amb la pressió [de] que cada vegada em volia restringir més; el tema de les amistats és que era, era horrorós. Sí, insultava les meves amigues, em deia de tot a mi. Quan jo vaig començar a insinuar-li que la relació no anava prou bé, que parléssim amb el doctor, que jo vaig trucar i hi vaig anar un temps, no a visitar-me jo, sinó...

Magda, 46 anys

D: Bevia molt i en aquella època va ser també quan li vaig donar l'últimatum, un any abans de casar-nos, que suposo que igual per això no em quedaria en estat perquè, com que bevia tant, l'esperma igual es va quedar fluix i quan deixes de veure diuen que agafen força, dic jo... Total, que un any abans de quedar en estat va ser quan el vaig acompanyar a... perquè va agafar un dia d'aquests molt borratxo i tal, i li vaig dir: o la beguda o jo. I, bueno, va dir que jo.

D: El vaig acompanyar al metge, que en aquella època era el psiquiatre, el que et treia de la beguda i li va donar unes pastilles. N'havia de prendre cada dia una fins a tres, però no li va dir que havia de seguir bevent, o sigui que el mateix dia sortint d'allà va dir: vinga va! l'última cervesa, i l'endemà li va agafar el mono aquell i el van ingressar a l'hospital, on ingressaven els alcohòlics, i va estar-hi ingressat una setmana mentre acabava de desintoxicar-se. Allà és on li van dir que el metge li hauria hagut de dir que no deixés de beure de cop perquè, clar, les pastilles són per deixar-ho, perquè et faci fàstic, i no l'hi van dir.

D: I ell deixa l'alcohol fins fa quatre anys, que va començar [una altra vegada a veure].

• Cerca d'alternatives internes o ajudes externes per frenar la violència

La dona en conflicte, en aquesta fase, actua buscant alternatives que frenin la violència, que millorin la relació, que els permetin seguir amb el seu projecte vital, o amb el desig i la necessitat d'estar en parella.

Les alternatives que busquen no impliquen la separació sinó la millora de la situació, millorar la relació de parella o simplement frenar la violència. Sovint són alternatives internes en el si de la parella.

De vegades, busquen ajuda per als dos com a parella o per a ell (es dona bastant en casos d'addiccions). S'emprenen viatges, es casen, es tenen més fills, es busca ajuda externa en amistats, professionals de la salut o de família. Les amistats que proporcionen suport però també insinuen o proposen la separació de la parella són apartades en aquest moment.

La dona està força cansada, insatisfeta, ja vol i exigeix un canvi de la mala situació, però no pensa en la separació com una millora. Existeix una esperança que la situació, o ell, canviarà. Té l'expectativa, més o menys explícita, que pot existir una possibilitat de mantenir una relació amb la mateixa persona de la qual no rebi violència i pugui ser una relació positiva, com va ser al principi. Creu que pot mantenir, o vol mantenir, aquest projecte de parella i de família que va iniciar amb més o menys inicativa, però al qual sens dubte es va vincular afectivament, hi va dipositar els afectes, il·lusions, autorealitzacions, etcètera.

Quan entre aquestes alternatives demanen ajuda, obren la seva situació de parella (que no de violència) a l'exterior, però aquesta obertura no es tracta d'una identificació de la violència com a tal, ni interna ni externa amb escolta, a diferència del que veurem més endavant. Pot ser que acudeixin a amistats o a familiars. Pot ser que acudeixin a professionals de l'atenció de la medicina, la psicologia, el treball social, l'advocacia, o a consellers matrimonials o religiosos. Algunes d'aquestes alternatives acaben a la policia, de vegades, fins i tot amb una denúncia, com a mesura d'advertiment i càstig amb l'objectiu que el violent canviï el comportament o disminueixi la violència. Però no es busca la separació d'ell, no es busca posar fi a la relació, sinó eradicar la violència d'ell.

Olena, 37 anys

E: Luego el otro hijo viene porque tú quieres que venga o por...

D:...porque decían que se iban a arreglar las cosas, "lo que [os] pasa a vosotros es que lleváis tiempo sin tener un hijo y un hijo une las familias";. Bueno, vamos a probar.

E: ¿Tú no querías, en ese momento? ¿Tú consideras que le querías, a pesar de todo?

D: No, lo quería tal vez de las circunstancias que estaban[por las circunstancias en las que me encontraba], sabes a veces que te sientes, sobre todo en el tiempo que estás embarazada, si me deja[s] dónde voy, momentos así puntuales, digamos lo quiero [quería] por necesidad.

Lourdes, 38 anys

D: *Le dije, bueno me voy al pueblo y me quiero divorciar, no te aguanto, no puedo más y él, cuando yo me fui, no hacía más que llamarme: “que perdóname, que voy a cambiar, que sin ti me voy a morir”; me llamaba todos los días, todos los días, todos los días, yo volví, le digo [le dije] “voy a volver, hablamos”; me fue a buscar con un ramo de rosas, [y] no sé qué... [él dijo] “vámonos de vacaciones, a ver si nos arreglamos”, [y] nos fuimos con una pareja. Y bueno, lo que piensas, vamos a dar una oportunidad, son muchos años, a lo mejor ha cambiado y eso. Y a partir de ahí fue la etapa esa que te digo que fue bien, fue a partir de ahí cuando planeamos la boda y todo eso...*

D: *... Entonces, luego ya, hubo una temporada en la que estuvimos muy bien y dijimos bueno, yo me quería casar, además ya tenía como 30 años, quería tener un hijo y pensé que lo mejor era casarme si quería tener un niño y eso, y además fue una época en que estábamos bien.*

Les obertures a l'exterior que no identifiquen la insatisfacció de la dona com a violència de parella, de vegades són un ajut per frenar la violència però també un obstacle cap a l'alliberament i a la recuperació de la supervivent o fins i tot provoquen retrocessos. Són obertures que anomenen la violència amb els mateixos eufemismes que utilitza la dona, però en el cas de professionals, amb termes més tècnics.

Si la parella maltractadora segueix els consells donats per professionals, per familiars o alertat per les amenaces de familiars, de sancions legals, etcètera, pot ser que temporalment disminueixi el seu comportament de control, coerció i violència de tota mena i permeti que ella descansi, reprengui la iniciativa de la seva vida i alimenti les seves esperances que el canvi sigui estable.

Però després d'aquest període de disminució, quan ella actua amb més autonomia i llibertat, si no hi ha responsabilització per les agressions i manipulacions ni canvis substancials en relació amb l'exercici de la violència com a pauta de relació de parella, ell inicia una altra vegada la violència més directa, sigui psicològica, econòmica (si l'hagués abandonat), física, sexual, etcètera. Les esperances, alimentades per aquesta disminució, tan sols aconsegueixen mantenir-la en una situació que no ha deixat de ser de violència. En alguns casos, hem vist que si aquesta ajuda identifica el comportament del maltractador com a violència pot arribar a representar l'inici de la fase següent per a la dona.

Algunes d'aquestes apertures a l'exterior seran obstacles, ja que justifiquen l'agressor, minimitzen la violència o reforcen la posició de subordinació de la dona en considerar habitual la violència de parella, en obligar a seguir vinculada a aquesta parella i família, sigui quin sigui el preu que hagi de pagar la dona i els fills, o simplement inhibint-se o fent veure que no passa res.

En aquesta fase no hi ha intenció real de separació per part de la dona, no hi ha voluntat ni decisió de trencar amb la relació de parella, i per tant, la intervenció d'ajut (vingui d'on vingui) pot treballar la identificació de la violència en la supervivent, però amb molta cura. En aquesta fase del procés, i en l'inici del procés d'ajut, és delicat plantejar directament una separació com a alliberament de la violència, atès que pot significar probablement el rebuig de l'ajuda i el manteniment de l'aïllament de la supervivent. La intervenció ha d'ajudar les dones a passar a la fase següent, però amb prou respecte i cura perquè si s'allunya del servei el pugui percebre com un vincle d'ajut al qual pot tornar.

El final d'aquesta fase III Conflicte i ambivalència és un moment crucial. Quan el fracàs de les alternatives sembla que empenyen la dona al pas següent, cap al qüestionament de la situació i la possibilitat de separació, es poden produir passos enrere, cap a situacions de resistència, entrampades altra vegada en les teranyines més fortes de la violència. I, probablement, més aviat que més tard, tornarà a avançar cap a la fase de Conflicte i ambivalència, quan la insatisfacció, el cansament o algun episodi greu de violència reaparegui. I, ben segur, encara més esgotada. Amb tot això, ja haurà passat bastant temps: un, dos, tres... o més anys.

5.4 ALLIBERAMENT: QÜESTIONAMENT, CONFRONTACIÓ I RUPTURA

• Dos processos

En el procés d'alliberament i recuperació de la violència masclista de parella s'han de distingir dos processos que, malgrat discorren paral·lelament, són de naturalesa diferent. Per una banda, la identificació del comportament agressiu d'ell, que ja s'havia fet prèviament, però ara s'ha d'identificar com a violència i, d'altra, la revaloració de la relació de parella i familiar que succeeix de manera separada.

Identificar la situació com de violència i qüestionar-la, no té per què significar automàticament que la dona es plantegi la separació, que no vulgui continuar la relació amb ell. Els dos processos sovint són paral·lels però no s'impliquen necessàriament. Pot identificar la situació com a violència, però resistir-se a la separació com a forma d'allunyar-se d'aquesta violència, d'alliberar-se'n.

La identificació com a violència i el seu qüestionament és imprescindible per viure lliure de violència, ja sigui perquè ell deixa d'exercir-la completament o perquè ella se'n separa i no l'hi arriba. En canvi, les opcions de relació de parella poden seguir diferents camins: la separació, la coexistència, o la renovació de la relació.

L'alliberament de la violència i la recuperació de la dona només es produeix clarament i de manera diàfana en el cas de la separació física i psicològica de la dona, encara que quedin restes d'exercici de violència per part d'ell, generalment, a través de la relació pels fills comuns.

La pràctica d'atenció a dones en situació de violència ens indiquen casos de coexistència en què, havent disminuït la violència i havent-se separat psicològicament i també força lliure del sotmetiment previ, continuen relacionant-se o vivint junts amb un pacte de coexistència. Habitualment són casos de dones grans o en plena criança dels fills. Aquesta coexistència no és una vida lliure de violència, la coacció continua present en més o menys mesura. L'altre cas que es pot donar, però la matei-

xa pràctica d'atenció ens diu que és veritablement escassíssim, és la renovació de la relació en què ell ha deixat completament d'exercir tota mena de violència, ella ha recuperat el control de la seva vida, exerceix la seua llibertat i no viu sotmesa, i a partir d'aquí tornen a construir, ambdós, una relació de confiança, respecte i igualtat en llibertat mútua. Aquest model integral de fases d'alliberament i recuperació que presentem s'inscriu en la separació com a alliberament i recuperació i la descriu.

• El llarg procés de la separació

Separar-se d'una parella afectiva és una decisió meditada que *comença molt abans* que es faci efectiva i afectiva. I, en el cas de la violència de parella, amb la dificultat afegida d'una relació atrapada en el dolor paradoxal i la humiliació de l'agressió rebuda per qui diu que t'estima.

L'acte d'alliberar-se del sotmetiment, distanciar-se, separar-se de la relació íntima violenta, té una decisiva fase prèvia d'acció d'apoderament i de valoració cognitivoemocional que la prepararà: el qüestionament del comportament de la parella i de la mateixa relació de parella. Després, vindrà la confrontació i la decisió de ruptura de la relació.

La separació també té *dues vessants*: la separació física i la separació psicològica. En la *separació física*, la dona prepara i aconsegueix un dispositiu alternatiu de supervivència socioeconòmica independent que sosté i controla directament, vivint físicament separada i, moltes vegades, lluny del maltractador. En la *separació psicològica*, la dona trenca els vincles d'amor i desig vers la relació de parella i tot el que representa aquesta relació en el seu projecte vital i en la seva identitat social. Vegem-ho.

Fase IV - Qüestionament

Després de diversos intents de millorar la relació, de buscar alternatives positives i no trobar-les, l'esperança es va esvaint, el malestar és cada vegada més intens, l'esgotament augmenta i es comença a pensar en la separació.

Poden haver passat uns mesos o alguns anys per arribar a aquest punt. En aquesta fase hi ha els requisits perquè, posteriorment, es passi a l'acció de separar-se psicològicament, físicament i materialment del maltractador com a alliberament de la violència.

Aquesta fase té cinc elements constitutius: a) l'associació del malestar general, psicofísic a l'agressió continuada; b) la identificació interna de les agressions com a violència i el seu qüestionament; c) identificació externa de la violència amb escolta; d) l'apoderament amb assajos de separació, i e) la revaloració de la relació en la possibilitat de separar-se.

• Associació del malestar general psicofísic a l'agressió continuada

Les dones associen el malestar, els insomnis, la tristesa, el desgast, la pèrdua de forces i de salut al fet de mantenir una relació dura, agressiva. Les dones estan cada vegada més desorientades, tristes, angoixades, desesperançades. Les dones van *identificant aquestes seqüeles* psicològiques i els efectes psicosomàtics de la tensió i l'estrès. *Reconeixen l'afectació negativa* en el seu benestar i la seva salut de la tensió permanent per l'agressió continuada que viuen. Sovint, amb malalties psicosomàtiques ben variades, amb malalties de transmissió sexual, amb lesions traumatològiques, etcètera, a més de l'agreujament de les malalties cròniques (diabetis, hipertensió, etcètera).

De vegades, aquesta associació del malestar amb la violència arriba de les filles i fills, per les agressions directes que reben, per les seves peticions d'explicacions del comportament agressiu del pare, per les seves peticions directes de canvi o per les seqüeles que té en ells: les seves inhibicions o agressions a l'escola, les seves desobediències, rebel·lies o silencis a casa, les seves males notes. De vegades, són agents externs, com ara l'escola, els centres d'esplai, serveis socials o de salut, etcètera, els que alerten la dona-mare i l'associen a la violència del pare.

Neus, 45 anys

E: Y cómo fue que diste este paso, para nosotras es importante saber cómo empezaste a pensar en “me voy a informar”...

D: porque yo me sentía muy mal, muy mal, muy mal, y ya dije, algo me está pasando, esto no es normal. A ver, yo no, yo primero no lo achacaba a un maltrato, para nada. Yo me pensaba que eran cosas mías o... es que todo lo disculpaba, pero luego me fui sintiendo tan mal, que dije no, algo aquí está pasando. Esto no está, esto me huele aquí a...y fue cuando ya cogí el libro y luego el otro libro...

Isabel, 42 anys

E: ¿Te agotaba?

D: Agotada. Entonces, llega ya un punto que dices: ¡Esto no puedo! Es que aunque los episodios que él tenía fueran cada vez más esporádicos y, entre comillas, más leves en comparación de los del principio de mi relación, yo ya no podía con ellos; o sea, me superaban, ¿no? Y veía que volvía a estar en el mismo punto de hacía dieciocho años: sola con él y manteniendo dos amistades que las estaba perdiendo porque él había vuelto a tomar manía a este amigo nuestro.

Arran d'aquest malestar general psicològic i físic, d'ella i dels seus fills i filles, sigui sola o amb ajuda externa de la xarxa social natural de la dona o de la xarxa de serveis, la dona inicia o accelera una elaboració de la seva situació de parella i de violència.

• Identificació interna de les agressions com a violència i el seu qüestionament

La dona identifica la relació i el comportament d'ell com a violents i *canvia la valoració* que fa del comportament agressiu d'ell. I, a més, qüestiona la interpretació d'aquest comportament agressiu que fins ara tenia i posa en dubte les valoracions d'ell respecte a aquesta violència. La dona es va donant a si mateixa raons, proves i fonaments d'aquesta *interpretació alternativa* del comportament agressiu d'ell i acabarà reconeixent les agressions i manipulacions com a violència o maltractament.

De vegades ho fa sola, pel seu compte, altres vegades hi intervindran també agents externs que la van qualificant de violència i s'adonen de la seva naturalesa. Les o els agents externes són amistats que accepten les dones, validen la seva experiència, valoren positivament el seu potencial, li recorden que

no es mereix aquest patiment. Algunes vegades són familiars d'ella, però també poden ser professionals de l'atenció, campanyes de sensibilització, lectures per compte propi, etcètera. Amb la seva posada en qüestió i les influències externes, ella va canviant la posició i valoració respecte a la violència que rep.

Aquesta identificació interna de la violència consisteix en: anomenar obertament la violència, descupabilització, reconeixement de la constància i arbitrarietat de la violència, reinterpretació de les explicacions, reconeixement de la vergonya per la humiliació i presa de consciència de la por i la paràlisi consegüent.

Encara que existeixi responsabilitat o culpa i, per descomptat, dolor, inicia aquesta identificació. S'identifica amb altres dones en situacions similars. Anomena la violència en posar paraules precises a cada una de les agressions: "m'insulta, em pega, em controla, m'amenaça, em manipula", etcètera. Fins i tot comença a reconèixer com a violència comportaments abans no concebuts com a maltractaments. L'agressió psicològica és la que més costa d'identificar com a violència, especialment l'anomenada "llum de gas", que va dirigida a crear inseguretat de la dona cap a ella mateixa, a desconfiar d'ella mateixa, a desestabilitzar-la.

La identificació de la situació com a violència suposa també anar posicionant-se críticament, *posar en dubte les interpretacions* de la situació de violència que ell exerceix, i anar aplicant valoracions de la situació no coincidents amb els arguments i les atribucions de l'agressor. Es qüestiona el comportament agressiu d'ell i el qualifica de desproporcionat, excessiu, sense sentit i arbitrari. La dona detecta la intenció dominant o de control de les agressions i el caràcter aleatori que tenen. La dona deixa de minimitzar i justificar el comportament violent d'ell. Les explicacions exculpatòries del comportament d'ell van perdent força.

Posa en dubte aquesta realitat agressiva i insatisfactòria que ell li ha anat atribuïnt, i ella o ho havia interpretat així o s'hi havia implicat per ajudar-lo a canviar. Es qüestiona el comportament agressiu d'ell per la incongruència amb les promeses d'amor, pel desequilibri entre el que ella dóna i el que rep, pel contrast entre el bon comportament lleial d'ella i el mal comportament deslleial d'ell, per la doble cara que mostra: agradable cap als altres i agressiu i controlador cap a ella.

La dona deixa d'associar la violència al seu comportament i es va espolsant la culpa i la inutilitat que sent i que tant insistentment ell li ha anat atribuïnt. Faci el que ella faci, ell actuarà així.

Li han obert els ulls els fracassos reiterats en els intents d'ell de canviar de comportament i les estratègies infructuoses d'ella per facilitar-li el canvi desitjat, que suposaria posar fi a la violència i tornar a la relació inicial d'amor. Creu cada vegada menys en les peticions de perdó (quan n'hi ha) i aquestes promeses de canvi que segueixen sense arribar. Així, va prenent cos el final de l'esperança de canvi, l'acceptació de la realitat persistent de la seva manera de fer, o ser, violenta amb ella fins ara. La violència es va visibilitzant, deixa d'amaragar-la a si mateixa i, potser, als altres.

Va disminuint la vergonya per la humiliació, ja que es qüestiona la violència i l'agressor quan atribueix la responsabilitat pel maltractament exclusivament a qui l'exerceix. Aquesta vergonya serà menor en la mesura que l'entorn social (societat, amistats, famílies, etcètera) rebutgi la violència masculina en la parella, posi en qüestió l'autoritat intocable masculina i la seva idealització. La dona van prenent consciència i acceptant la por, la por omnipresent i constant a les seves reaccions, agressions, al dany físic i moral que rep, i els seus efectes erosionadors i paralitzants. I arriba a témer per la seva pròpia vida (o la de les seves filles i fills).

El qüestionament de la violència, aquesta posició que comença a ser crítica respecte a les agressions reiterades, suposa també anar elaborant criteris que *s'utilitzaran ara com a llinar*, com a valor mínim a partir del qual la relació comença a ser inaguantable i, més tard, en la fase següent, actuarà com a límit per prendre una decisió més ferma.

A poc a poc, la dona va considerant *el tracte que rep* com esgotador, insuportable, immerescut, indigne, injust o inacceptable en una relació d'amor, de vida, de parentalitat, de família. El criteri de la seva valoració crítica pot ser el dolor, la salut, el risc de supervivència vital, la por, la injustícia, la responsabilitat marental o tots ells. En alguns casos, amb unes paraules més concretes o abstractes, inclouen una visió d'anàlisi de la relació de parella des del poder, és a dir, una crítica que afecti o qüestioni la relació de domini-submissió i l'alienació que suposa aquesta violència.

Luisa, 78 anys

E: A ver, a ver, explíqueme este momento, antes de denunciarlo usted, llega un momento en que dice: “Esto no puede ser, yo le hago las cosas a él, y él no me corresponde, porque no me da dinero...”

D: No, no, si no me trata bien como una persona, le digo que era yo la esclava de allí, antiguamente hacían a las personas que las tenían allí así, para esclavizarlas, así estaba yo

E: Pero antes también había sido así, en cambio, usted no había reaccionado de la misma manera, ¿por qué cree usted que cambió su manera de reaccionar?

D: Pero mira, que los años hacen cambiar también un poquito, te dejan un poco más la cabeza, más espesa, y dices bueno hasta aquí he llegado y de aquí ya no se puede salir adelante porque si no dices... Si no paras, esto no va a poder pasar.

E: Y, ¿por qué no podía pasar usted de ello?, ¿por qué no? ¿Qué era?

D: Hombre, si yo vivía en casa y era como un trapo viejo, porque yo no pintaba un cero a la izquierda, namás que pa trabajar. O sea, que no tenía dinero, [ni] derecho ni a vivir, ni a comer, pero sí pa ¡trabajar! y limpiarle las cosas y todo, ¡sí! Yo tendía hasta la cama, le tenía que limpiar, le tenía que lavar la ropa, le tenía que planchar, tenía que hacerlo todo.

Purificación, 32 anys

D: Yo estaba en la habitación y empecé a llamarla. Y la niña no venía, porque el grito que le dio, por... por... por la niña enseñarle con toda su ilusión el globito que le habían regalado, ¡que [la niña] tenía dos años! Entonces, yo fui y me encontré a la niña, toda encogida boca abajo en el sofá temblando, toda agarrada tapándose la cabeza y todo. Entonces la toqué para cogerla y él me... le dije: “Cariño, soy mamá. A mí me extrañó que no viniera y cuando la ví así, en el sofá, entonces fue cuando yo empecé a pensar: “me da la sensación de que la niña no me está mintiendo”.

Neus, 45 anys

D: Y un día me llegué a coger un libro, El psicópata, el primer libro que me entró en mis manos, así que lo cogí y lo leo, y digo: “¡uy!, hay muchas características de éste” [se refiere a su pareja]. Muchas cosas y luego ya cogí uno de maltrato, ya fui yo viendo, esto ya es maltrato psicológico totalmente. Pero yo claro, no era con[s]ciente, no.

E: ¿Te fuiste informando?

D: Me fui informando, y a raíz de ahí ya me fui identificando de que efectivamente estaba sufriendo maltrato. Estaba clarísimo, además yo me sentía muy mal, empezaba a llorar, muy mal, muy mal, no sé.

E: Y tú, cuándo, bueno, me dijiste que cayó en tus manos este libro, El psicópata...

D: Sí, El psicópata, y después uno de maltrato, no sé como es el libro, no me acuerdo, pero lo compré que me acuerdo, pero muy bueno, ahora no me acuerdo cómo se llama, bueno, uno de maltrato.

E: ¿Cayeron, así, en tus manos o tú...?

D: Yo ya fui a buscarlo, fui a buscarlo, yo ya empecé a buscar información también por internet, a coger este libro y a partir de ahí...

• Identificació externa de la violència amb escolta

A més de la identificació interna, les dones poden obrir-se als altres, a amistats, companys laborals, familiars o serveis professionals (sanitaris, serveis socials, educadors i professorat, etcètera). En aquesta obertura, elles els expliquen la situació de violència que viuen, anomenant-la o no com a tal. Però l'explicaran no solament com a expressió del dolor, sinó amb una actitud oberta a rebre, d'escolta, de cerca de suport, o d'alternatives sense saber ben bé quines podrien ser.

Amb aquesta identificació externa les dones pretenen ser escoltades, emparades i compreses en la seva situació i, al seu torn, estan disposades a escoltar visions diferents.

Aquesta identificació externa no és una cerca d'ajuda per mantenir la relació (com en la fase d'ambivalència) Davant aquesta identificació externa, la dona pot rebre ajuda per separar-se però *ella no cerca una interlocutora o interlocutor per a això*, sinó per trobar suports que li permetin visibilitzar la seva situació, expressar-la, exterioritzar la seva angoixa, connectar-se, centrar-se, entendre l'abast personal i vital en què es troba i anar elaborant raons, criteris i camins per recuperar la llibertat. Està en disposició d'escolta i disponible per a ser confrontada amb altres visions de la situació.

La dona en situació de violència aprofita l'ajuda rebuda en la mesura i sentit que li permet el procés que viu. En aquesta fase actual, no segueix les possibles recomanacions de protecció o de separació, però pot resultar-li útil en tant que sabrà amb quines ajudes pot comptar o no. Serà en la fase següent que la seva cerca d'ajuda serà explícita i ment per separar-se.

Aquestes interpretacions externes poden *accelerar* els processos d'alliberament, reforçar la permanència en la situació de violència, *l'estancament* en la fase o fins i tot, amb l'ajut de les circumstàncies del moment, la poden fer *retrocedir*.

Si l'ajuda que rep és un discurs que la desacredita o li recomanen accions que ara no vol o no pot fer, i li donen a entendre o ella pot entendre que les portes es tanquen si no actua segons les indicacions, representarà un ajut inútil i contraproductiu perquè augmentarà el sentiment que té d'incomprensió, impotència, de clausura, de solitud.

En aquest cas, parlarem de revictimització, victimització secundària o institucional. I, per descomptat, la identificació externa resulta negativa per a la dona si no es respon a la seva petició d'escolta o bé si reforça arguments o condicions materials per seguir en aquesta relació de violència. I de reforços negatius, de girar l'esquena a la violència, n'hi ha, n'hi segueix havent.

La identificació externa, l'obertura cap a l'exterior que inicia la fallida de l'ocultació, serà més freqüent quan es donin circumstàncies favorables a que les dones *siguin validades sense ser qüestionades*: en una relació de confiança i d'acceptació incondicional que no jutja (habitualment amistats íntimes), en un entorn social o familiar on la violència interpersonal i de parella sigui inadmissible, encara que vingui de l'home de la família, i en serveis professionals especialitzats que se sap amb certesa que donen suport en aquestes situacions de violència de parella sense desconfiar, sense jutjar i sense desacreditar la supervivent.

Magda, 46 anys

D: A veure, una setmana abans, ell es va enfadar també amb la... és que estava superansió amb la doctora que estava de suplència i em va fer anar a mi a demanar perdó. Jo hi vaig anar i aquesta doctora em va dir: "Mira, jo t'accepto el perdó i no passa res". [Ell havia] donat un cop de puny a la taula, tot perquè no el cridaven i havien cridat un senyor que tenia cinc minuts més tard que ell. "Diu [la doctora], però sí que et vull donar un consell: prepara't una maleteta i tingues-la a punt perquè això que ha fet el teu marit no és normal, diu [la doctora] és típic d'un maltractador". I sí que ho vaig fer, la vaig preparar, vaig arribar a casa, li vaig dir a la meua filla, m'han dit això, les dues vam agafar una motxilla vella, hi vam posar l'escriptura del pis, les llibretes de la caixa, la documentació dels morts, de la làpida (silenci)... Ah sí!, dues calces de cadascuna i dos sostenidors, i allò estava allà en un racó, en un racó.

Olena, 37 anys

E: Entonces, ¿qué pasa, que tú ya habías hablado previamente con la asistente social o es a partir de buscar trabajo que empiezas a buscar asistentes sociales?

D: Yo ya había buscado, digamos que desde hacía dos meses ya tenía contacto con la asistente. Yo le había dicho desde el principio que yo quería salir... ya había ido a buscar información y era una oficina de opciones de matrimonio y me mandaron aquí y, sí, sí, sí, era una agencia.

E: O sea, que gente de aquí, por decirlo de alguna manera, te informo de dónde podías ir

D: Sí.

E: Porque tú explicaste cómo estabas y...

D: Sí, que estoy mal y no sé dónde ir.

E: ¿Y por qué se lo explicaste a una agencia de matrimonios?

D: ¿Por qué? Mira, no me acuerdo

E: ¿Qué pasa, trabajabas allí o...?

D: No, no, pasaba por casualidad, es una calle en... y allí había una oficina, que yo creo [creía] que era una oficina privada o una fundación o algo y decía, bueno, "problemas matrimoniales" y para los niños sobre todo. Y yo digo, pues yo tengo niños y tengo este problema y no sé, pues mira "te puedes ir allí, te puedes ir ahí, me han informado del 010, que ahí puede [pueda] explicar y llamar a la policía. La primera vez que yo me encontraba con algo más así.

• Apoderament amb assajos de separació

Paral·lelament a la identificació i qüestionament de la violència, la dona va prenent distància afectiva i subjectiva de la parella maltractadora i comença a reapropiar-se de nou del seu propi jo, de si mateixa, del control de la seva persona i la seva vida, de decisions en funció dels seus criteris.

Comença el trencament de la submissió. Les renúncies que havia fet d'aspectes de si mateixa, dels seus punts de vista i de la seva llibertat d'acció com a reacció de supervivència a l'opressió o com a estratègies per millorar la relació, les va disminuint i va reprenent les seves peculiaritats i decisions encara que segueixi present la coerció. Resisteix i s'arrisca.

Reprendre aquests aspectes serà més intens o feble, més visible o ocult segons el grau de violència que la parella estigui exercint, la reacció d'ell davant l'apoderament i la fortalesa exterioritzada d'ella. Davant agressions intenses d'ells, les dones es reclouen per desesperança o entenen que han d'ocultar estratègicament el seu poderament per evitar les agressions. Així, manifesten el seu poderament de manera més interna que no pas externa per no exacerbar el zel coercitiu d'ell, almenys fins que decideixen i puguin separar-se físicament en condicions de seguretat.

En la reaparició de si mateixa, la dona torna a cuidar-se d'ella com a persona, dels seus gustos propis en la seva imatge corporal, en els aliments, en l'ordre de la llar. La dona comença a recordar com era ella abans d'aquesta relació, com és ella en realitat, a reconèixer les qualitats que té, els desitjos, les il·lusions. Comença a augmentar els espais propis de benestar, sigui a casa o a la feina, o els cerca en altres activitats (passejar, associacions, etcètera) i reforça els que havia mantingut. La dona augmenta les activitats que fa sola o pel seu compte, pren decisions pròpies siguin del gust d'ell o no, habitualment autoprotegint-se. La dona va trencant l'aïllament reprenent les relacions socials d'amistat més íntima o actuant per no perdre-les, sovint són molt poques persones, fora de la família o dins. I, com hem dit, molt sovint ho fa amb discreció, sense gaires enfrontaments directes.

A la vegada, va prenent distància física d'ell, ja sigui en cohabitació o cadascú a casa seva: evita la intimitat, busca moments d'estar lluny, cerca i assaja separacions físiques transitòries ja que després torna amb ell, siguin curtes o més llargues, com ara dormir en llits separats, en una altra habitació o amb algun fill o filla, sortides de cap de setmana de visita a familiars, a amistats. De vegades, es tracta de separacions explícites de la parella. Encara que la dona torni a la cohabitació (o a la relació) viu aquestes separacions com descansos, assajos per provar-se a si mateixa, per provar la reacció de la parella violenta. Acostuma a valorar-los com a positius i sovint solen tenir efectes positius encara que la dona segueixi dubtant. I un entorn positiu els veurà també així.

Lourdes, 38 anys

D: Eran sus amigos, su ambiente, pero claro yo empecé a trabajar en la empresa, empecé a conocer gente, empecé a tener amigos, empecé a saber que tenía mi dinero y, entonces, como que te sientes un poco más apoyada.

Cristina, 41 anys

E: Y ahí empiezas a hacer otras cosas más para escalar... ¿Qué cosas empezaste a hacer para separarte emocionalmente de él?, porque me dices que te sentías muy como de proteger... ¿Qué fue lo que pasó para que tú dijeras: "Voy a primar mi protección y la de mi hija a la de él"?

D: Bueno, porque te vas dando cuenta de que tienes un trabajo, de que puedes tener independencia económica.

E: Tú ya tenías independencia económica desde antes, ¿no?

D: Sí, sí. Yo siempre había trabajado y tenía mi sueldo y bueno... Eh... Te das cuenta de que... Ves a otras mujeres que están a nivel físico, porque claro para mí el tema fue alguna vez físico, pero era muy psicológico, muy psicológico. A ver, venir aquí [servicio público especializado en violencia] y ver aquí mujeres que están con las maletas, con sus bebés y se han tenido que ir de su casa y las ha tenido que venir a buscar la policía... Tú te das cuenta de esto y dices: "¡Eso es terrible! "O sea, jeso es terrible! Dices, yo dentro de todo no estoy como ellas, porque tengo una independencia económica. Pero, psicológicamente, he estado aquí sometida a unas ligaduras que incluso yo misma me las he puesto o yo misma no he sabido quitármelas a tiempo y te das cuenta de que bueno, que si ellas salen, que entran peor que yo, a nivel económico, cómo yo no me lo voy a poder plantear, ¿no?

E: Vale. Y, en esta situación, ¿tú te separaste por algunos momentos o...?

D: Sí, hubo un momento que yo le dije que nos íbamos a ir de casa, sí, fue un año antes de separarme [se refiere a la separación definitiva y legal]. Llevaba unos cuantos días, después de una bronca impresionante, estuve hablando con mi cuñada, con mi hermano, y le dije que me iba a ir unos días a su casa. Y me fui a casa de mi hermana para que él también se diera cuenta pues de que el tema iba en serio, me iba en serio y, además, de que yo era capaz de hacerlo, aquello. [...]

E: ¿Te decía algo al respecto?

D: Él se quedaba muy... como muy parado. Él se quedaba muy fuera de juego, ¿no? Yo, cuando me fui, que me fui con la maleta y con mi cuñada a casa de mi hermana, pues él se quedó como muy que no lo entendía, como que no entendía lo que estaba pasando, ¿no? Y entonces ya, claro, el último año fue absolutamente decisivo, porque yo ahí le dije pues eso. Un poco le planteé "caixa o faixa", ¿no? Terapia, yo ya venía aquí, yo ya venía aquí [servicio público especializado en violencia].

• Revaloració de la relació: la possibilitat de separar-se

Gradualment, la dona en situació de violència masclista de parella admet els aspectes més negatius i desesperançadors de la relació, l'identifica a ell com el problemàtic i entén l'abast violent del seu comportament. Però aquesta persona no és un estrany, és la seva parella, amb qui ha tingut i té una relació afectiva, en qui va dipositar expectatives de futur afectives i personals, qui coneix les seves febleses, intimitats i refugis personals. I, alhora, hem vist que la dona reprèn el control de si mateixa i de la seva vida més quotidiana.

Amb tot això s'inicia, i només s'inicia, una nova valoració de la relació en què la separació de la parella (i del pare de la família) comença a ser una possibilitat alternativa.

La separació nova: a) reconèixer i acceptar el fracàs de la relació i de les expectatives de projecte vital dipositades en aquesta relació, b) reconèixer i acceptar les pèrdues de tot tipus que implica la separació, c) comprendre quina és la seva posició en aquesta relació en connexió amb la consciència dels seus desitjos vitals, i d) repensar la seva existència i identitat en altres circumstàncies i projectes que la projectin satisfactòriament i lliurement al futur sense el pes de l'experiència de violència.

La revaloració de la relació de parella per arribar a la separació psicològica, física i a la recuperació constitueix un llarg procés que hem situat en diferents fases de la recuperació.

En aquesta fase, de qüestionament, la dona comença, i només comença, a adonar-se emocionalment i cognitivament del fracàs i de les pèrdues, de les implicacions de tota mena que suposaria la separació, de la valoració de la pròpia posició en la relació i la connexió amb els desitjos per a la seva vida i la dels fills, la de la seva maternitat. Els sentiments i les emocions que acompanyen el dol en les separacions comencen amb la decepció, el desengany, l'enuig, la ràbia i, després, la tristesa.

És dolorós i feridor per a la pròpia estima i confiança admetre el comportament violent de la persona que es va escollir com a parella, de qui havia rebut afecte, amb el qual s'havia il·lusionat com a amant i company seu i de la família comuna. És humiliant i desconcertant admetre que la persona a la qual t'has mostrat més confiadament és violent amb tu, sovint exclusivament amb tu, si a més diu que "t'estima".

Començar a pensar en la separació també suposa començar a reconèixer el desengany, la frustració de les il·lusions i expectatives posades en aquesta relació, i és més difícil si s'havia dipositat en aquesta relació un projecte vital de parella i de família, habitualment feliç, potser també una família unida i per sempre. Serà encara més difícil quan aquest sigui l'únic projecte de vida de la dona. Aquestes il·lusions i significats tracten de pèrdues que donen

sentit parcial o total a la seva identitat individual i social. Acceptar-les suposa admetre la pròpia desorientació vital i encarar el repte de canviar-les o remuntar-les posteriorment. Tot això serà un trajecte llarg.

En aquesta fase de qüestionament, només comença a adonar-se de les implicacions de la separació, de les pèrdues que suposa, de les inseguretats i les responsabilitats, i veu, a més, que potser haurà de trencar la parella, la família, “deixar” els fills sense la presència del pare, i confrontar, així, les seves creences patriarcal més o menys arrelades en ella o en el seu entorn; i potser desafiar obstacles o càstigs familiars i també socials que l'exclouran del seu entorn social proper i potser també als seus fills i filles.

Les pèrdues per la separació poden ser de projecte vital, però també de posició social, de seguretat econòmica, de compartir despeses i ingressos, pèrdua d'oportunitats per al propi futur i el dels fills, pèrdues que tenen a veure amb les xarxes socials de contacte i amb les amistats per estar aparellada amb ell. I les pèrdues pròpies en passar a ser família monomarental. Per tant, pensar en la separació és també començar a pensar en les implicacions de supervivència: ingressos propis suficients, controlats per ella i habitatge al seu abast i sota el seu control.

Es podran afrontar aquestes pèrdues en la mesura que s'elaborin, que es digereixin, que vagin recuperant forces, poder personal i en la mesura que es vagin construint les alternatives de vida. A les dones-mares, atenent la responsabilitat parental, s'afegeixen més implicacions exigents.

Aquests requisits ja poden estar coberts o no en la separació. En qualsevol cas, en aquesta fase, la dona amb les seves circumstàncies només comença a valorar la seva capacitat per tirar endavant sola, ella mateixa i els fills i filles sota la seua responsabilitat. Pot sentir-se'n capaç o no, però a banda del sentiment *es pot trobar en condicions reals o no* de sobreviure sola o amb els fills i filles. Les alternatives de sosteniment i criança independent en la separació s'han d'anar construint.

Acompanyen també a aquestes noves valoracions que obren la possibilitat de la separació, la intensa introspecció valorativa sobre *el seu propi comportament i la posició* en la relació, el seu conformisme

i inconformisme en la seva resistència i la lluita perquè la relació canviï, les pors als canvis de la separació i a la solitud. En aquest apoderament explicat, la dona connectarà gradualment amb els desitjos que té per al seu projecte vital: es preguntarà i començarà a respondre què vol per a ella, per a la seva vida i per als fills. Així, anirà elaborant els seus propis criteris per encaminar de nou la seva vida amb més llibertat i dignitat.

Lourdes, 38 anys

D: Estaba triste pero no creo que fuera porque la relación se estuviera estropeando, sino por lo mal que me sentía conmigo misma. Me sentía culpable, no culpable, pero me decía: “Estoy haciendo cosas que sé que están mal, estoy aguantando cosas que me hacen daño, lo sé y las estoy aguantando y me estoy haciendo polvo yo misma, con algo que se que está mal pero me da miedo afrontarlo y romperlo”. Llegó un momento en que no sabía cómo salir de la situación, (45:00) sabía que estaba mal, sabía que no era lo que yo quería pero no sabía parar... Qué hacer con mi vida, eso es lo que... Hasta que tomé la decisión y me arriesgué y bueno, ¿sabes?, no sé si me explico.

E: Sí, sí, te entiendo. Como que no fue tan catastrófico toda esta situación en cuanto a la relación, a que tu tuvieras expectativas de él, sino más bien que no te explicabas por qué tú misma estabas actuando así.

D: Exacto, era conmigo misma quizás, con la que estaba enfadada. Estaba contando cosas que sabía que no tenía, que no estaban bien, que mi vida no era feliz y era en parte por mi culpa, porque yo estaba aguantando cosas que no tenía que aguantar.

E: Te echabas la culpa.

D: Exacto, sí, prácticamente, no se la echaba solo a él, porque él era así. Él me estaba insultando, yo lo estaba viendo, él me faltaba al respeto, era yo la que estaba aguantando, era yo la que tenía que salir, de tomar la decisión.

Isabel, 42 anys

E: ¿Hubo algún suceso que para ti fuera determinante de decir “aquí ya perdí la esperanza y ya renuncio a esto”?

D: Sí, mis padres. Fue quizás el reflejo de decir... Pues bueno, fue un fin de semana muy intenso. Pasado ese fin de semana, el lunes me senté y pensé qué era lo que quería para mí, ¿no? Mis padres son una pareja a la antigua usanza, muy problemática, con un maltrato psicológico por parte de mi padre sobre mi madre. Mi madre está en tratamiento por depresión, mi padre fue alcohólico... Bueno... entonces, cuando mi madre me llama llorando, me dice: “Niña, no puedo más. Ayer tu padre, por la noche, me trató de absolutamente todo, y yo no tengo fuerzas

para luchar, con esto no sé que hacer para que tu padre me deje de tratar mal". Cuando ves que como hija tienes que tomar las riendas y plantarte delante de tu padre y decirle: "O dejas de maltratar a mi madre o te denuncio".

Afrontar i dur a terme tots aquests elements forma part d'aquesta fase d'inici de la separació. Però només és això, començar a separar-se. Novament, en aquesta fase d'inici de la ruptura les dones poden estancar-se o fins i tot es donen circularitats fins a retrocedir a la fase de Conflicte i ambivalència o fins i tot a la de Resistència. En aquesta fase d'inici de la ruptura, les intervencions externes de suport són molt importants, però al seu torn cal saber esperar.

Les separacions no sempre són voluntàries. Entre les separacions involuntàries, que es podrien entendre com a assajos de separació, incloem els que són fugides obligades per un episodi de màxim risc per la seva supervivència o la dels fills i filles que condueixen la dona a refugiar-se en un altre habitatge, sigui institucional o no. Aquests episodis poden ser, per exemple, intent d'escanyament d'ella o dels fills, greus agressions físiques o violacions sexuals, amenaces amb armes blanques o de foc, segrestos fallits, maltractament físic o descobrir que assetja o abusa sexualment dels fills, etcètera.

Sovint pot ser que no hagi acudit al refugi ni per iniciativa pròpia, pot ser que l'hi hagi enviat la família, la policia, l'hospital, la fiscalia o la Direcció General de Protecció a la Infància, entre altres. Si el refugi és efectiu, per a la dona representa començar a viure sense violència, conèixer el descans, i s'adona del que significa viure sense violència. Aquesta mateixa situació de separació obligada es pot donar per situacions que no són de tan risc, en què la família la rescata d'aquella relació i se l'emporten a l'aixopluc familiar; per exemple, els fills i filles grans que ajuden mares o bé mares, pares o germans que ajuden filles joves o germanes.

És important assenyalar que en aquestes condicions de precipitació i no voluntarietat, les dones, malgrat que estiguin separades físicament, es poden trobar en el punt de començar a pensar a separar-se o en qualsevol de les fases anteriors a la de la ruptura de la relació.

Una altra separació involuntària es produeix quan és la parella violenta qui abandona la relació. En aquest cas, la dona, respecte a l'elaboració de la seva situació de violència, també es pot trobar en qualsevol de les fases anteriors a la de Confrontació i ruptura, en què se separen de fet.

Les separacions que són fugides obligades per episodis de màxim perill que acudeixen a refugiar-se per supervivència *no sempre són involuntàries* o precipitades encara que siguin fugides. De vegades, han estat esperades i preparades i les distingirem de les primeres perquè suposen una separació voluntària i habitualment definitiva de la parella violenta. Separació que probablement ja haurà elaborat o estarà en el seu acabament.

Fase V - Confrontació i ruptura

En aquesta fase es fa efectiva la separació definitiva voluntària, tant si es queda al seu domicili, en altres habitatges on l'acullen o en refugis institucionals d'acolliment. El moment de la separació definitiva és un moment d'alt risc de violència, pot tornar a ser igual d'intensa que abans o més. La protecció i autoprotecció serà un aspecte molt important. En aquesta fase apareixen paral·lelament els elements següents: enfrontament a l'abús i l'abusador; revaloració de la relació amb l'elaboració de les pèrdues i el rebuig de la relació; preparació activa de la supervivència autònoma; i cerca d'ajuda externa per separar-se. Vegem-ne cadascun. Recordem que tots els elements d'una mateixa fase es donen, habitualment, simultàniament.

• Enfrontant-se apoderada a l'abús i a l'abusador

El seu apoderament es va afirmant. Amb la reapropiació del jo i la desvinculació progressiva respecte de la parella, la dona augmenta cada vegada més el control de les seves decisions i de si mateixa. La dona ja ha qüestionat anteriorment a l'abús i a l'abusador, però ara ho farà amb fermesa.

La dona posa límits a la situació de violència, a l'abús i a l'abusador d'una manera més ferma quan li exigeix acabar amb la violència, o quan l'evita estratègicament i s'escapoleix, sense renúncies, amb aparents renúncies o amb les mínimes necessàries per preservar la seva seguretat i la dels fills.

La dona s'enfronta a les pautes de dominació i control, negant-les o rebutant-les, i manté activitats i decisions pròpies que la satisfan malgrat l'oposició d'ell. La protecció pròpia en aquests moments serà cabdal, també la de les filles i fills en comú.

En fases anteriors, quan hi havia ambivalència, els seus encaraments eren condicions i exigències relativament forts, ja que no veien la separació com una possibilitat real, encara que algunes ho esmentessin per pressionar. En aquesta situació, les condicions per continuar la relació són més taxatives, l'enfrontament té la fermesa d'estar arribant al límit del que pot suportar, al límit de la seva esperança de canvi o al límit de cicle vital que es va proposar. La seva fermesa prové del seu apoderament, de

la major independència, de la virulència de la violència d'ell; *prové del fet que la separació és possible i fins i tot desitjable*. Recordem que, habitualment, l'exercici d'aquesta violència masclista de parella s'acostuma a graduar en funció de la percepció de sotmetiment que ell té i n'augmenta la intensitat en la mesura que veu perillar la relació. La seva fortalesa prové també del dol que està fent pel fracàs, per les pèrdues i per haver trobat significats positius a la separació, tant per a ella com per als seus fills i filles.

Encara que per enfrontar-se a l'abús i a l'abusador no és necessària la denúncia judicial és, sens dubte, un comportament d'enfrontament. Però en aquests moments les denúncies són fermes, denúncies que no tenen la intenció única de frenar la violència per millorar la relació (més pròpies de les fases de resistència, conflicte i ambivalència o fins i tot de la fase de qüestionament i inici de separació), sinó que són denúncies finalistes, que busquen emparar-se en la justícia, un reconeixement de la seva situació, una protecció i una reafirmació pública del comportament violent de la parella, així com la reparació del dany.

Amb o sense denúncies, l'enfrontament es fa guanyant la por a les agressions (i les amenaces) que abans la frenaven o paralitzaven. Requereix *valentia*, rebel·lia, ràbia, però també *enteresa*, *serenitat* i sang freda per preservar la seva seguretat i la de les filles, per preservar fortaleces i oportunitats per a la seva vida futura i la de la seva família.

Quan aquest enfrontament es produeix una vegada separada (haguessin cohabitat o no) segueix reclamant esforç i mesures de seguretat, però resulta diferent ja que es du a terme des de la separació de la relació i probablement amb suports socials i jurídics. Aquesta última situació i comportament de la dona s'inclou en la fase mantenir-se lliure, en l'element de lluita per la supervivència i no tornar enrere.

Cristina, 41 anys

D: *Que se te ponga a chillar en medio de la calle o que te emiece a insultar en medio de la calle, o delante de una estación de tren. Que ahora me acordaba de una situación que lo pasé muy mal y yo tenía la suficiente fuerza de voluntad de coger mi hija y de irme y dejarlo allí, con todos sus chillidos, sus insultos, y su dialéctica absolutamente agresiva. O sea, ese hecho de coger y irte y dejarlo a él*

solo. A mi eso me costaba mucho y eso lo llegué a hacer porque yo era de las que me callaba y me aguantaba, me aguantaba, me aguantaba. Entonces el saber... el decir: “¡No, no voy a aguantar más! “Me voy a coger y me voy a ir, eso para mi psicológicamente era superar...”

Sandra, 34 anys

D: Él decía: “Ya, ya, déjate!, que es una chorrada, que seguro que se te pasa, que tú sola..., que la niña...”; y yo le decía: “Que es que no quiero estar más contigo”, y él se pensaba que nada, que se me pasaría incluso. Hasta que llegué y me fui de la casa, porque esto pasó un 15 de enero [fecha falsa]. Entonces, claro, hasta que yo saqué todas las cosas de mi casa... calefacción, pasaron unos meses, ¿no? en paz. Entonces, a veces coincidíamos en casa, a lo mejor llegaba a buscar algo o yo estaba en casa con la niña. O sea, él venía y yo no estaba, pero claro, nos turnábamos, ¿no? E incluso había intentado pasarse conmigo, o sea... me levantaba la falda; [yo le decía] “¿qué haces?, ¿no me explico? Estamos separados, no quiero estar contigo ni un día más”. Entonces, él parecía como que todo era igual y llegaba a casa como si nada, me llamaba a las horas que me llamaba siempre. Él no lo aceptaba, no lo aceptaba. Luego, tuvo una parte que era como la víctima, sabes: “Porque claro, porque entiéndeme, yo lo he pasado muy mal”. Es que sí que es verdad, entonces reconoció que... Cuando se vio que realmente yo ya estaba como fuerte, entre comillas, es cuando él empezó como a bajarse del burro...

E: Y crees que lo hizo sinceramente o lo hizo solo para...

D: Chantaje emocional, solamente, porque él no se preocupó del piso, no se preocupó de su hija, de nada.

• Revaloració de la relació: rebuig i afrontament.

En aquesta fase de confrontació i ruptura, la revaloració de la relació es caracteritza per avançar cap al rebuig de la relació i fer front a les pèrdues i canvis. En la revaloració de la relació, els aspectes negatius van ocupant un lloc preferent, el malestar psicofísic i l'esgotament és molt elevat.

El balanç de la relació violenta va resultant cada vegada més i més negativa, més desequilibrada en comparar el que aporta ell i l'hostilitat i l'anul·lació en la qual viu. Les ambigüitats i conflictes sobre la relació es decanten cap a la necessitat d'abandonar una relació dolorosa, molt insatisfactòria i sense futur.

La dona, que progressivament ha anat apoderant-se, reprenent la seva vida i el seu desig, es veu cada vegada més capaç, valora per si mateixa que no vol aquesta relació per a la seva vida futura i la dels fills. Accepta que la situació s'ha tornat impossible i insostenible, que la violència no desapareixerà, que no hi ha possibilitat de canvi, que ell tria la violència i descarta definitivament la irresponsabilitat d'ell en el comportament agressiu, constant, intencionat, i potser malèvol. I en aquests moments rebutja aquesta relació en la qual la parella i la violència van units. Decideix separar-se.

La dona arriba al límit, al límit que ella ha marcat amb criteris de salut, desgast personal global, de temps de criança dels fills, límits de benestar, justícia i dignitat, etcètera. Ja no pot més: o ell o jo, o ell o nosaltres. Ja no ho vol més. La dona valora el risc de més desgast físic i psicològic. La dona valora amb més criteri el viure constantment amb por, el risc de lesió, de discapacitat o mort per a ella i els fills i filles. Es decanta per salvaguardar-se d'això i rebutja la relació, ha de separar-se i se separa. Amb aquesta valoració d'arribar al límit feta, la separació física (agafar les coses i marxar o dir-li que s'ha acabat definitivament) arriba immediatament després d'algun episodi especial o greu que anomenem “episodi límit”. Un episodi de confrontació amb una mateixa, de descobriment d'algun fet dolorós, de violència de qualsevol tipus més intensa que desencadena la decisió que serà ferma en fonamentar-se en els processos elaborats fins ara. En aquests episodis límits sovint tenen bastant protagonisme els danys que poden rebre les filles i els fills.

En aquesta fase, la dona que revalora la relació de parella ja no pren consciència, sinó que acaba d'acceptar el seu orgull ferit pel fracàs de la relació, de les expectatives de vida feliç, de l'ideal de parella, de viure acompanyada, de família unida i afronta les pèrdues que aquest trencament suposa. Habitualment sent molta ràbia o una profunda tristesa. I també va dotant de raons i significats la decisió de separació.

En aquest moment no fuig sinó que afronta la fallida de les seves creences i de la seva identitat, que serà més o menys dura segons l'adhesió a les creences dominants patriarcals, segons si idealitzava l'amor romàntic o no, si la seva identitat es basava en l'ideal femení tradicional patriarcal i si les seves creences i les del seu entorn acceptaven o rebutja-

ven la separació de la primera família. Ara afronta les possibles inseguretats, exclusions i altres càstigs que poden suposar la transgressió d'aquestes creences patriarcals.

Algunes dones fan front també a la desvaloració social per no viure al costat d'un home, la por d'un sense sentit vital per no tenir parella, la culpabilitat per provocar amenaces als fills i filles per mancances econòmiques, per "eliminar" el pare de la seva quotidianitat, o per abandonar "la seva" parella a la seva sort, entre altres condicionaments propis del rol patriarcal assignat a les dones. En aquest moment, ha pres consciència de les pors i inseguretats, les afronta i ha buscat arguments que li permeten pal·liar-les, superar-les i donar sentit positiu a la seva opció nova de vida.

En aquesta fase de confrontació i ruptura, la dona assumeix aquestes transgressions i pèrdues, comença a dotar-se de nous significats que orienten la seva vida, però no serà fins a la fase següent, mantenir-se lliure, en la qual s'hi reafirmarà i les acceptarà definitivament. La dona continua i amplia la introspecció valorativa sobre la seva pròpia posició en la relació iniciada en la fase anterior. S'adona dels aspectes negatius del seu rol, dels seus conformisme i inconformisme.

En aquesta fase, la dona afronta les seves pors i s'arrisca al canvi. La dona, en trobar-se amb si mateixa, connecta amb els seus desitjos vitals, amb el que vol per a la seva vida, per a les relacions de parella i per a la seva maternitat. I en tot això no hi ha lloc per a la violència, pel sofriment i l'anul·lació, per la submissió a la parella, per la subordinació a una opressió violenta en la vida íntima. La dona opta per la construcció de la vida en llibertat i integritat, per la construcció del seu benestar, felicitat i dignitat.

Encara que en altres episodis intensos de violència decidís continuar la relació malgrat la insatisfacció que sentia, en aquest moment rebutja clarament aquesta relació. Ja no es posen més condicions, ja no s'espera cap canvi. La separació es torna ara necessària, imprescindible, definitiva, fins i tot encara que hagi de continuar relacionant-se amb ell per la paternitat, per tràmits judicials o assumptes laborals.

En el moment previ i posterior a la separació física definitiva, les estratègies de protecció d'ella, dels fills en comú i, de vegades, la d'altres familiars que fan costat a la dona són molt importants.

No sempre es valoren prou, ja que a la dona se li fa difícil imaginar que pot arribar a cotes de violència pitjors que les exercides fins al moment i vers familiars més indefensos. Però veure que la pèrdua de la parella i de la família és ferma sol desencadenar més virulència en la parella violenta.

Cristina, 41 anys

D: Eso por un lado, y luego a nivel emocional, que te das cuenta de que yo no soy su madre. Yo había adoptado el papel de madre con él. Yo quería ayudarlo tanto, y quería ayudarlo a cambiar y quería... Y te das cuenta de que somos cada uno lo que somos, o sea, claro que hay cosas que puedes cambiar, ¿no? Pero yo no iba a cambiarlo a él, él continuaría siendo lo que era. Y además, peor, porque con los años, con los años, y con el tema de que era [amb poder coercitiu], aún había ido a peor. Porque a él lo han entrenado, el ser [amb poder coercitiu] le daba como una especie de autoridad por encima de los otros, que conmigo la ejercía, eh... Entonces, bueno, en vez de ir a mejor, íbamos a peor.

D: ... Además, él siempre ha necesitado mucho sentirse reconocido, mucho. Necesita continuamente sentirse muy valorado, ser muy reconocido. Entonces, claro, si tú das por hecho muchas cosas porque, bueno, entiendo que tampoco no hace falta estar ahí cada minuto, pues claro... A él todo esto no le gustaba y le sentaba fatal, ¿no? Entonces, pues el ir dándote cuenta de que una persona no tiene porque estar siempre reconociendo cada cosa que hace bien, ¿no? Porque todos al final hacemos muchas cosas bien, ¿no? ... Y entonces, pues bueno, sobre todo darme cuenta de que yo no era su madre, de que yo no tenía que estar haciendo el papel de protectora hacia él. ¿Por qué? Porque es que, primero que no lo protegía, y después que me estaba engañando a mí misma, me estaba engañando a mí misma, ¿no? Pues bueno, todo eso son cosas que vas viendo pues bueno con el tiempo, ¿no?

Gabriela, 29 anys

Gabriela explica el seu episodi límit. Es tracta d'una separació forçosa. La seva arribada a la casa d'acollida va ser per una fugida precipitada, quan en una discussió amb la parella violenta el va trobar ofegant la filla dels

dos –de menys d'un any– amb un coixí perquè deixés de cridar. Ella no tenia a qui recórrer amb seguretat. D'altra banda, ella afronta la revaloració de la parella mentre és a la casa d'acollida i serà a la casa quan se'n separarà psicològicament. Així doncs, la separació física i la psicològica es produeixen en moments diferents. Gabriela, tot i que està refugiada a la casa, surt voluntàriament amb ell alguns cops perquè creu que ara, després de la seva fugida, potser serà diferent, que ha de donar un altra oportunitat a la relació. Mentrestant, va preparant la seva autonomia i acaba de fer el dol per la pèrdua de la parella i d'aquesta família en el treball psicosocial amb les professionals del servei.

D: Yo salí de la relación, ya te digo, ¿no? Cuando ya me puso la mano encima, porque digo de aquí va a más, o sea si había los insultos, vale, no me había tocado un pelo, como quien dice [pero cuando vi qué hacía con su hija] para mí fue una cosa tan grande, y digo: me voy, y a la mañana siguiente me vine para cá porque yo: ¿a dónde voy? O sea, no sabía dónde ir, pero sabía que con él no me podía quedar. O sea, fue como que... es que no, no le iba a permitir.

D: Porque era... racionalmente, sabía que... que, vamos, que no iba a cambiar, pero no quería aceptarlo yo. O sea, lo que más me costaba era aceptar que él fuera irresponsable, que le daba igual... hacia él, o sea... yo le decía: ¿Cómo me puedes decir que yo estoy criando a una hija, que a ti te da igual si ella come, si ella viste...? Vamos, porque un niño es lo primero que hace: comer y vestir no te pido, pero “¿tienes la intención de responsabilidad para cumplir?, porque esto no lo hicimos... no lo hice yo sola, o sea, lo hice contigo”. Y que era... era aceptar que hay gente así, o sea, es como que... y yo tampoco aceptaba mi situación de estar sola, criar sola. Yo decía: “Yo he escuchado por ahí que hay mujeres que echan palante sus hijos solas y he escuchado que también hay hombres que son irresponsables y que...” “Y tal... pero, ¿que me tocara a mí?, no! O sea, era mi parte del duelo además aceptar que me ha tocado a mi vivir esta situación. Entonces, era más eso... Aceptar que es irresponsable, que es mentiroso... eh... Bueno, ahora quiere conocer su hija...”

• Busca ajuda externa per separar-se

La dona és conscient que necessita ajuda i la cerca explícitament entre amistats, família, serveis, policia, advocacia, etcètera, perquè l'ajudin a separar-se i per garantir la seva seguretat.

Disposades a alliberar-se de la seva situació d'opressió i patiment (i de la dels fills i filles) acudeixen als interlocutors externs que les ajudin en el seu propòsit i vetllin per la seva seguretat. Ara saben detectar-los i solen rebutjar ràpidament els qui les desacrediten o banalitzen.

Les interlocucions externes amb amistats, familiars o serveis de seguretat, socials, de salut, jurídiques, líders comunitaris laics o religiosos, etcètera, es produeixen en totes les fases, però tenen intencions diferents per part de la dona i la seva disponibilitat i actitud cap a ella també és diferent. Al llarg del procés, la cerca d'ajuda o els contactes amb suports observen diferències en les seves intencions. En la fase de Resistència, amb la petició d'ajuda externa tenen la intenció de frenar la violència que està rebent i en totes les fases pot persistir aquesta intenció mentre existeixi la violència. Però, en les següents fases, es van afegint noves pretensions i actituds. En la fase d'Ambivalència, a més de frenar la violència pretenen que desaparegui, que canviï el comportament de la parella i no busquen la separació de la parella, sinó que es mantingui la relació. En la fase de Qüestionament, la relació amb les altres persones té a veure amb expressar el dolor i visibilitzar el maltractament que rep i, a la vegada, està disposada a escoltar altres interpretacions de la situació que viu (encara que no segueixi les recomanacions de separació dels interlocutors).

En aquest moment, les seves interlocucions externes es dirigeixen explícitament a buscar ajuda per separar-se i per garantir la seva seguretat. Les dones que s'estan alliberant busquen ajudes externes competents que els donin suport i les orientin a sostenir-se psicològicament en l'alliberament de la violència, que les ajudin a gestar la separació psicològica, a cobrir les necessitats de supervivència bàsica quotidiana, a afrontar els aspectes jurídics de la separació civil i la custòdia dels fills, a protegir-se de la violència que reben i intueixen que augmentarà.

Actualment, en entorns socials on la sensibilització i condemna d'aquesta violència és alta, les interlocucions externes són més freqüents, especialment als territoris on hi ha drets socials amb perspectiva de gènere i recursos públics suficients d'ajuda a la dona en situació de violència.

Vivianne, 40 anys

E: ¿Cuándo decides buscar ayuda y por qué?

D: Esa semana, cuando estaba con el dedo [ell li havia trencat un dit] y encontré este expediente y él se fue de vacaciones con sus amigos y me dejaba con los niños, y ese dedo que ni siquiera podía cocinar, pues venía una amiga (de su país de origen) para ayudar a cocinar y hablé con ella, y me decía que tenía que buscar ayuda. Otra amiga que también había vivido una mala experiencia conocía este grupo de atención a la mujer y hablé con la [trabajadora social del servicio especializado en violencia] una hora y me dijo que tenía que salir, poner la denuncia. Al día siguiente me fui a verla y ya me sentí fuerte para poner la denuncia.

E: Siempre aparecen mujeres que te apoyan, te animan.

D: Sí.

Sandra, 34 anys

E: ¿Y de dónde sacaste fuerzas para mantenerte firme?, porque hay muchas mujeres en esta situación que regresan. ¿No fue así?

D: No sé, es que yo... Para mí fue muy importante el tema de mi hija y de que yo quería estar bien y que yo no quería esa relación ni esa vida para mí. Porque yo veía a mis amigas, con sus novios, sus hijos. Y yo decía: "Joder, si yo quiero esto, ¿tan difícil es? "Sabes, entonces... Mi familia me ayudó muchísimo también. [En varias ocasiones sus hermanos y hermanas frenaron la violencia o le dieron refugio en sus casas.]

E: Tú crees que si tu familia no hubiera estado ahí, por ti, a lo mejor, ¿te lo hubieras pensado un poco más?

D: No, yo me separé, me separé y no quería pasar un día más con él. De hecho, ya tenía un abogado, yo lo vendí todo, me organicé para que todo fuera rápido y cuanto antes tuviera todo legalizado con él para no tener problemas. O sea, fue hoy me separo y ya queda todo concluido, no quería ni pararme a pensar en la posibilidad de...

La separació és un moment d'especial risc per a la dona. Requereix fortalesa, convicció, valentia, afrontar la por i, a més, prestar especial atenció a la pròpia seguretat i a la dels fills i filles.

Sol ser una prioritat per a les dones-mares que se separen no deixar els fills i filles amb la parella violenta, amb el pare que exerceix violència. Arribar a aquesta decisió de separar-se del violent i dur-la a terme requereix tenir a punt tots els elements enumerats. Si alguna d'aquestes condicions

no es compleix, s'acabarà de completar en la fase següent, Mantenir-se lliure.

Hem explicat el transcurs dels processos en seqüència, però els retrocessos es produeixen quan algun dels elements enumerats no s'ha aconseguit. Llavors, pot ser que la dona es mogui entre aquesta fase i l'anterior, o es quedi en aquesta fase sense executar finalment la separació física. Les fases són permeables i pot ser que la dona executi la separació física i, a la vegada, admeti voluntàriament els acostaments d'ell. O que quan se n'hagi separat i iniciï la fase següent, pensi a tornar amb la parella maltractadora. Pot donar-se tant en una revaloració de la relació que no acaba de rebutjar aquesta parella o aquesta relació amb la fermesa necessària, ja sigui per raons afectives, de creences o de condicions materials, entre altres.

• Prepara activament la seva supervivència autònoma i els assumptes legals

La dona actua preparant tots els aspectes necessaris per poder viure separada, autònoma i segura: ingressos propis i controlats, ocupació laboral remunerada, habitatge segur, protecció de la violència d'ell (o d'altres maltractadors propers a la parella); cobertura de les necessitats educatives i de la cura dels fills o d'altres familiars dependents, xarxa social de suport a la vida quotidiana de la criança, etcètera.

Pot ser una preparació oberta o oculta, des d'un habitatge refugi o des de la cohabitació amb el violent.

Molt sovint, i atès el risc d'augment de la violència en la separació o quan la parella violenta sospita que ella vol separar-se, aquesta autonomia de les condicions materials es prepara sigil·losament, fins i tot de vegades, encara que sembli estrany, s'oculta l'ocupació laboral remunerada o una part de la remuneració obtinguda o de l'assignació periòdica a la manutenció familiar per acumular diners propis per al futur.

Algunes vegades, aquesta preparació activa de l'autonomia ja fa temps que s'ha engegat, i es comença en etapes anteriors (en la cerca d'espais propis positius en la resistència i sobretot en el Qüestionament). Altres vegades, aquesta preparació activa ha estat molt curta (o inexistent) perquè

la confrontació i ruptura es precipita i, de fet, es troba sobtadament abocada a la lluita per la supervivència i la seguretat pròpia de la fase següent. Altres vegades és curta perquè ha mantingut alguns elements d'aquesta autonomia: ingressos propis, alguna amistat íntima que recupera fàcilment, té possibilitats econòmiques per a un habitatge propi i segur, etcètera. O és curta perquè rep ajuda d'amistats, família, de companys de la feina, d'associacions de dones o de serveis especialitzats en l'àmbit de benestar social. Preparar l'autonomia és també iniciar la preparació dels aspectes legals de la separació.

En els casos de responsabilitat marental, la supervivència en mínimes condicions socials i econòmiques és una de les condicions prioritàries de la separació física.

És habitual en les dones-mares que, en separar-se, es converteixin en famílies monomarentals i que aquest element sigui especialment rellevant. Per tant, necessiten més temps i més ajudes per aconseguir les condicions materials mínimes d'aquesta autonomia de supervivència quotidiana suficient i digna per a ella i la seva família. És sabut que la monomarentalitat sovint suposa un empobriment dels recursos de la família, una dificultat de criança en les tasques quotidianes de cura en solitari, especialment complexa amb fills i filles petits i fins i tot més quan es fa incompatible amb treball remunerat fora de la llar. Encara que actualment existeixen mesures legals i d'atenció social que disminueixen aquesta dificultat de supervivència bàsica quan la monomarentalitat és originada per l'alliberament de situacions de violència de gènere, segueix sent un repte intens que moltes dones valoren amb realisme abans de separar-se i no sempre el seu resultat és la separació.

Sandra, 34 anys

D: Me apresuré para vender el piso, o sea, él no hizo nada.
D: No, yo me separé. Me separé y no quería pasar un día más con él. De hecho, ya tenía un abogado. Yo lo vendí todo, me organicé para que todo fuera rápido y cuanto antes tuviera estar legalizado con él para no tener problemas, o sea, fue el hoy me separo y ya queda todo concluido, no quería ni pararme a pensar en la posibilidad de...

Salma, 29 anys

El cas de Salma és una separació precipitada perquè és ell qui pren la decisió. Ella s'hi enfronta quan torna a Espanya, malgrat que ell li ha comunicat aquesta decisió quan ella era al país d'origen i li era difícil tornar. En aquest cas, ella no va poder planificar la supervivència autònoma abans de la separació. A Espanya, que rebrà l'ajuda dels sistemes de benestar social específics per a dones en situació de violència. Després, Salma viurà compartint pis amb una altra mare [espanyola] amb fills.

E: Y luego sales de la casa de acogida.

D: Yo, sentado [he estado ahí] ahí como tres años de pensión: en la otra casa, tres meses; en la casa de acogida un año; y otra [trabajadora social] me ha enviado [a] una casa, como casa de acogida, pero más libre [se refiere a piso tutelado de acogida] que tu puedes vivir, tú compras lo que quieres porque en la casa de acogida tu comes ahí y no pagas nada, pero tienes que estar con las normas de la casa.

...

E: ¿Qué es lo que más has aprendido allí? [...]

D: Personalidad!, cómo puedes... Por ejemplo, tú tienes 400 euros, cómo puedes pagar el alquiler, cómo puedes comer, cómo puedes... cómo puedes, que la niña malita cómo puedes solucionar los problemas, cómo puedes... sabes ... si te pasa algo, por ejemplo, que la niña esté malita, qué tengo que hacer [...]

E: O sea, que en este momento tu aprendes a administrar tu dinero, a saber cuidar un niño y llevarlo adelante, aprendes dónde buscar los recursos para...

D: A ver, yo digo algo, ya que no todos no sé para mi situación, no sé, porque yo he visto [que] no todas las mujeres pueden salir de esta situación, que va[n] a esta casa [de acogida] e [y] van adelante. Porque he visto algunas que no, sabes. [El] porqué no[lo] sé, yo no sé... Como que siento que estoy solita en este país, que no tengo a nadie, tengo que salir, que tengo que meter[me] de cabeza para que pueda... ¿sabes?

E: Entiendo, para poder sobrevivir.

D: Antes yo he buscado cursillo de catalán, digo "aquí no puedo buscar trabajo bien", porque me pidieron el catalán. Busco, me voy en el [al] INEM y vengo sin trabajo, como busco trabajo sin... y busca [busco] si hay trabajos en... y esto como se llama... que me ha llamado una chica cuando ha [he] hecho el curso. Una chica que sabía que ando sin trabajo y me da una lista para pasar los trabajos, para preguntar.

E: Para buscar trabajo.

D: Para buscar, muchas cosas. Ahí he cogido este trabajo de este señor... de las monjas y he hablado una cita y antes me dijo la chica que no quería el trabajo con este señor porque tú [ella] no sabía [sabes] cocinar. Y yo, déjame probar, y ahora ando con el señor y me dijo a la final probaste y le gusta. A ver que yo, he dicho antes que no lo sé [hacer comidas españolas], mi compañera es española.

E: *Y como tu compañera era española...*

D: *Sí.*

E: *... le pediste que te enseñara.*

D: *Sí, me enseñó el cocido, el estofado, el escodilla [escudella] y muchas cosas que le gusta al señor...*

Aquesta és la preparació per a la supervivència autònoma, però que succeix temporalment en la fase posterior a la separació física.

Salma és un clar exemple de les dificultats materials i de criança quotidiana que ha d'abordar una família monomarental, sigui de la nacionalitat que sigui, i, en aquest cas, sense xarxa social natural de suport per la seva condició de desplaçada, com altres migrades del mateix territori espanyol o dones autòctones que no tenen el suport de la família i les amistats.

5.5 RECUPERACIÓ: DESPRÉS DE LA SEPARACIÓ

Fase VI - Mantenint-se lliure

És una fase de consolidació de la separació, d'assegurar i reafirmar la vida independent en llibertat. S'estableixen noves rutines. La dona se centra, amb forces, a buscar ajudes per a la seva supervivència i independència, per a la criança en solitari dels fills i filles. Fa front a les violències que potser, no és segur, seran les últimes.

Els elements constitutius d'aquesta fase són: lluita per la supervivència, la seguretat i per mantenir-se lliure; revaloració de la relació amb reafirmació dels canvis; i cura de les seves relacions socials i de la seva salut.

• Lluita per la supervivència, la seguretat i per mantenir-se lliure

La dona ja separada del maltractador lluita per la supervivència en el *sentit físic i logístic de vida quotidiana* i per ocupar un lloc propi i segur. Aquest aspecte serà més o menys costós en funció de la persistència de la violència en la postseparació, del desplaçament a un territori nou o no, dels previs ingressos propis o de la remuneració de l'ocupació, de si té alguns estalvis o no, de les ajudes que estigui rebent, del suport social disponible i efectiu, de les opcions a favor o en contra dels assumptes legals civils relatius a la separació familiar i de la seva seguretat.

La dona lluita per la seva seguretat i la dels fills i filles: detecta ràpidament l'assetjament, s'enfronta i posa límits a la violència d'ell si ha de continuar-hi en contacte o ell intenta contactar amb ella; i pren mesures de seguretat. Mesures com: fer-se acompanyar, reclamant ordres d'allunyament (que no sempre es compleixen), o espais de seguretat per a les visites paternes (que no sempre es concedeixen),

etcètera. La dona intenta frenar la por que encara persisteix, perquè això no coarti la seva llibertat d'acció i decisió, i és conscient dels possibles riscos que haurà de tenir en compte fins que desaparegui el perill de seguir rebent violència.

La violència postseparació pot persistir molt temps, a vegades anys, ja sigui per assetjament directament a ells o indirecte a través de familiars, a través del sistema judicial per mitjà del qual rebi denúncies contra ella per maltractadora de la parella o dels fills i filles, o bé que s'allargui el conflicte per la potestat o custòdia dels fills i filles

La violència també arriba a través dels mateixos fills que, en ser l'única connexió amb la dona que s'ha separat, són utilitzats com a arma contra ella perquè li arribi la coerció i la violència, sigui psicològica, econòmica o també física. A vegades, quan els fills arriben de la visita amb el pare mostren hostilitat a la mare, empipaments, rebel·lies que poden ser senyal del malestar general de la separació, però també que la parella els pot haver predisposat negativament. La mare pot arribar a rebre dels fills i filles els mateixos insults que abans proferia ell. Altres vegades, la parella boicoteja sistemàticament els acords presos o les pautes marcades per la mare.

Però, en aquesta fase, ella seguirà esforçant-se per mantenir la nova posició que, tot i la violència residual, comença a ser reconfortant i recuperadora en la mesura que ha pres una decisió i, sobretot, pel fet que no hi ha la violència constant en la seva quotidianitat.

En el pas de la dona pels serveis, pels assumptes legals i judicials, en el pas per les relacions familiars i d'amistat, defensa la decisió de separar-se, l'autonomia i llibertat per no tornar enrere i mantenir-se lliure de l'abús. La dona demana ajuda per a la supervivència i la dona usa tots els recursos que té a l'abast per mantenir lluny la violència que ell encara pot exercir. El seu entorn li ofereix més o menys suport en la seva decisió. Si no ho fa, conrea les relacions que li donen suport i defuig les que qüestionen la seva decisió.

Maite, 54 anys

D: ... Home, jo et diré la veritat. Com estic ara, estic molt millor, he millorat molt, però sempre vaig una miqueta mirant la rereguardia. És a dir, quan vaig al pàrquing, sempre vigilo, quan surto al pàrquing del cotxe igual, quan entro a la porteria, també. Perquè, clar, les claus de casa s'han canviat però les claus del pàrquing i les claus de la porteria, no. Aleshores, és una cosa innata, no vull però vaig vigilant. No sóc poruga, ni mai he tingut por d'entrar al pàrquing, i ara li tinc respecte. Al principi li tenia por, ara ja no. Ara li he deixat de tenir por, però vaig amb allò de dir: "Ei, aviam, si...".

...

E: I ara, ja no us veieu gens?

D: No. Al principi em trucava i m'insultava, i penjava el telèfon. I ara ja fa molt de temps que no m'ha trucat ni res. Ni en parlem amb la filla, perquè la filla em va dir que, per favor, que no volia parlar mai més del tema... Ni que... si el seu pare li preguntava alguna cosa de mi, que ella no pensava dir res, i que jo no li preguntés... Però tampoc tinc cap interès. Que no volia estar entremig, que prou... Jo li vaig dir, abans de tot això, que encara que ens separéssim que això no volia dir que no quedés com una amiga, que si li passava alguna cosa jo responia per ell, que l'ajudaria en tot el que fos, però que com a parella ja no podíem viure; perquè és que ja no érem una parella, feia anys que la parella s'havia trencat.

E: I t'ha fet la punyeta? Vull dir, no ha fet circular el tema del divorci. Ha intentat posar-te obstacles?

D: Molt, molt, molt... Massa, molt, molt.

Sandra, 34 anys

D: A mí me pusieron una [orden de alejamiento], el día que me agredió. Yo fui a denunciarlo, la jueza dio una orden de alejamiento de tres meses y cuando se acabó la orden de alejamiento de tres meses ya no me volvió a dar nada [ninguna] más y somos vecinos, eh. ... Claro, es que a mí se me acabó la orden de alejamiento, no me acuerdo. Como que fue un jueves, y ese sábado tenía que dejarle

la niña. ¿Con qué cara voy yo a darle la niña? Claro, es que no teníamos nada, ningún papel que dijera que no la podía ver y en los juicios fue el motivo por el cual yo tenía miedo de darle la niña, pero no me creían y me multaban. He pagado muchas multas, es que el tema de la justicia ha sido... Sí porque las veces que lo he denunciado se me sale ganando y encima me multan a mí, es que él se crece ante todo esto delante de su hija. Es lógico que [ella - su hija] le tenga miedo y que me preocupe de que esta niña esté bien. Es lógico que no le quiera dejar la niña, es que los jueces es todo lo contrario: que los derechos del padre, que usted no le deja la hija cuando le toca y multas de 400, de 500. Y todo esto lo he tenido que pagar.

D: Ya hace dos años que no tenemos punto de encuentro, y me costó lo mío para que me lo dieran realmente desde que viajé... Cuando yo iba a lo mejor, las pocas veces que yo iba a llevarle la niña a él, mi hija no quería irse con él... Ella, pues, a su manera. Mira, no sé por qué ella tenía miedo. No sé, era muy pequeña, pero se ponía muy nerviosa, se ponía a llorar. Entonces, ¿qué pasaba?, él se cabreaba porque ella no quería ir con él y ya montaba la historia y volvían las frases... Y pedimos el punto de encuentro, son unas salas con visitas controladas o simplemente para que tú veas al niño. Y a la niña él la va a buscar, pero es un tiempo máximo de un cuarto de hora o cinco minutos. No nos vemos, evitamos que ella, pues, sufra por este mal ambiente que se respira entre nosotros.

Tanmateix, en aquesta fase Mantenir-se lliure tornem a trobar possibles retrocessos. Quan les dificultats per a la supervivència són molt dures o la violència persisteix i, de vegades, amb intensitat, el balanç no és tan positiu i es pregunten pel valor de la separació. Llavors, pot sorgir el dubte sobre la bondat de la decisió, que desemboca en demanda i obtenció de més ajuda. En tornar a la relació amb la parella violenta, confien (potser amb resignació o irrealisme) que la parella i exparella disminuirà la violència o que podran sobreviure econòmicament i solen ser conscients del seu rebuig a la relació (separació psicològica).

Carmen, 42 anys

En el cas de Carmen, la violència postseparació es perllonga durant molt temps malgrat les vigents lleis contra la violència de gènere. La família, en aquest cas, les germanes de la parella home maltractadora també exerceixen violència d'assetjament contra Carmen. Carmen va viure una curta relació de parella sense cohabitació, però una violència de postseparació molt llarga ja que ella es va quedar al barri on tenia l'habitatge i la seva vida, el mateix barri de la parella maltractadora i família.

D: Es que yo volví con él después de cinco meses que le dejé en... porque era peor el acoso que volver con él, porque volver con él te dejaba más tranquila. O sea, como él sabía que estaba contigo decía: "Ahora ya te tengo más segura, ya", me dejaba más tranquila... Estaba más tranquila; pues "voy a decirle que sí, porque sí no"... Pero, ¡qué va!, al mes y pico, ¡peor!, como la vez... como la otra vez.

E: Ya le vuelves a dejar pero él a ti no, o sea, él a ti no te deja, no?

D: Sí, pero es que claro, aunque tú lo dejes, él ha estado ahí siempre, siempre, siempre. Si es que hasta que hubo la primera denuncia; la primera denuncia ha sido [hace] tres años, pero...

D: Pero porque me amenazó ya que me mataba. Yo ese día, sí que ya me dio... Yo como veía que él no me dejaba, a diario, yo digo, digo: "Pues éste ya...". Hubo un día que: "Éste está bebido", le echa la culpa a que está bebido y ya me lo ha hecho. Porque a mi no me dejaba ni llamar a la policía. A mi me torció una vez la muñeca, me rompió el móvil para que no pudiera llamar. No me dejaba ni ir al ascensor ni ir a mi puerta. O sea, ni subir por la escalera, es que...

D: ... cuando yo le denuncié, fue por amenaza de muerte. Yo... o sea, yo he aguantado el acoso y todo lo que me ha hecho hasta que ya me amenazó de muerte; digo: "Esto no lo paso por alto, digo, porque si un día me hace algo..."

D: Si él llega a saber todo lo que llega a venir detrás también... Todo lo que he pasado de juicios y... encima que digo ¡jolínes! A él lo están defendiendo como... O sea, lo ves que aún lo defienden mejor que a la persona que [es agredida] ¡Y te sientes muy mal en los juicios, eh!

E: Sí, porque no...

D: No ves que haya justicia. O sea, ves que la justicia, sí, a un lado y en otro, pero bueno... O sea, yo lo de los juicios es lo que peor lo he pasado.

D: por eso, te digo yo que la segunda... orden de alejamiento, que él dice: "No, ahora para que no me pase a mi nada, yo voy a decir que yo tengo tu consentimiento para que yo te pueda llamar". ¡Que no podía llamarme ni nada!; y es que yo tenía miedo, yo en el segundo [juicio] me caía.

E: ¿Qué sentencia tuvo?

D: Pues un año y pico [de cárcel], y aún le queda el último juicio. Bueno, por alejamiento... por quebrantamiento, bueno, la ha incumplido. Y porque a mi al final ya me dieron también el teléfono porque, claro, como él entraba y salía, y no pasaba nada, pues él seguía, seguía y seguía estando allí; picando a casa siete horas; ¡Ha hecho lo que ha querido y más! O sea, cuando yo le decía: "Con una mujer y con un anciano puedes; si fueras un hombre ya no...". Por que a ver él no te deja vivir, no te dejaba vivir, no te dejaba vivir. Si cada vez que salía a la calle, que iba al centro, que iba a las clases que está enfrente, que lo de mi padre y todo lo tenía allí. Entonces, claro, él estaba nada más que pendiente, sabía cuándo entraba, cuándo salía, sabía todo.

• Revaloració de la relació: reafirmació dels canvis

En aquesta fase, la revaloració de la relació es caracteritza per reafirmar el rebuig de la relació, per liquidar l'elaboració de les pèrdues i seguir afrontant la major o menor fallida de les seves creences, per continuar amb la construcció dels arguments, valors, significats que fonamenten el seu canvi i donen sentit positiu i legitimitat a la decisió presa.

És un moment en què es valoren els aspectes positius de la nova situació, de centrar-se en ella i la seva vida autònoma i en llibertat.

Si algunes de les pèrdues han estat especialment resistents, aquest és un moment en què encara se segueixen elaborant.

En aquesta fase, el procés de dol es va acabant. Pot sentir ràbia per la decepció, per la traïció. Pot sentir tristesa, nostàlgia dels somnis pretesos i dels moments bons que va passar amb ell. Pot sentir fins i tot culpa, una culpa difusa per no haver triat bé, per no se sap què.

Però també reconeix i agraeix la tranquil·litat i l'alegria. La separació és un alliberament.

De vegades hi ha ambivalència, però també valora la pau en què viu. La dona va adaptant-se a l'entorn nou, acceptant gradualment la solitud de parella, i va donant valor i sentit a viure la seva pròpia vida, a la independència adquirida i a la llibertat en què viu. El balanç positiu de la situació actual la reafirma en la seva decisió de separació. El suport social positiu que rebi li facilitarà o dificultarà aquesta reafirmació dotada d'arguments significatius per a la seva separació i la nova vida que inicia.

Carmen, 42 anys

E: ¿Ves que ahora tú puedes seguir siendo tu misma, que ahora puedes tú volver a ser... o no?, ¿o no del todo?

D: Yo no me siento igual, yo no me siento como (se emociona, llora)... O sea, me siento bien, digamos, de estar mejor de cómo estaba, porque claro la situación que estaba

viviendo no estaba nada bien porque no era vida, es que no era vida... Y luego, estando ellas ahí [hermanas del maltratador que también acosan y agreden], que estabas que como las veas ya, con esta cosa.

E: Te voy a hacer una pregunta delicada: ¿Te sigue doliendo que tú hayas tenido que dejar tu piso, tu barrio...? No lo has asumido, no lo has digerido aún...

D: Estoy muy tranquila y muy bien donde estoy, pero no me siento en mi casa. O sea, estoy muy bien; el piso es mucho más majo, ¡vale, sí! Pero bueno, es de alquiler, no es mío tampoco.

Vivianne, 40 anys

E: Cuando decides separarte, ¿cómo te sentías?

D: En ese momento estaba muy mal porque sentí dolor, tristeza y todavía lo quería. Porque esto no cambia de un día al otro, aunque fuera un maltratador, y me sentía muy mal, muy triste, muy deprimida.

E: ¿Cuánto dura esta tristeza?

D: Es una pérdida, un duelo como cuando alguien muere. Primero, estuvimos tres meses en una pensión a través del [servicio especializado] y, después, nos mandaron a la casa de acogida. Recuerdo que el primer año en la casa de acogida estaba triste y recuerdo que el despertador sonaba por la mañana y cada mañana al despertarme pensaba: "Otro día y ¡qué mierda!". Tenía que despertarme porque tenía los niños.

E: ¿Sigue aún [ahora]?

D: No, esto cambia [cambió]. Pero ese año yo pensaba que nunca más iba a sentirme bien, pero un día te despiertas de forma distinta, con ganas de afrontar las cosas.

E: Hay una situación que se da: estar viviendo bien, con lujos y de repente no tienes nada, ¿esto influye?

D: Para mí no porque el dinero no ha sido nunca tan importante para mí en mi vida. Esa vida es muy vacía, mi hija iba a un colegio privado y la gente de ahí es muy pija, te preguntan sobre el trabajo del marido y son conversaciones que no me llenaban.

E: ¿Pertenece a ese círculo en tu país de origen?

D: No, mis padres nunca han estudiado, pero han trabajado mucho para llegar a un estándar de vida alta.

E: ¿Ibas tú a colegios privados y con gente de ese estilo?

D: Colegio privado no, pero vivíamos en barrios altos, íbamos a esquiar, clases de piano que creo que no podré dar nunca a mis hijos. El dinero y esta situación no te hace feliz. Mejor ser libre y ganar tu propio dinero.

• Cuida de les seves relacions socials i de la seva salut

En aquesta fase la dona dedica temps i disponibilitat personal a cuidar-se de les seqüeles físiques i psicològiques del maltractament. És conscient dels diversos símptomes d'estrès posttraumàtic i els expressa. Acudeix a exploracions, diagnòstics i tractaments físics o psicològics. Busca espais de satisfacció i de tranquil·litat. Es cuida quan, mentre gaudeix de la seva llibertat, cerca i amplia les relacions socials, la participació en agrupacions, centres cívics. En definitiva, el temps lliure de relació.

Carmen, 42 anys

E: Estás ahora un poco así, como triste, más como...

D: Y luego no paro. Que sí, que tengo que estar con lo de mi amiga, el niño, mi sobrino; o sea, cuando me llama... O sea, no me gusta salir, al revés.

E: No tienes muchas ganas de nada ahora...

D: No, y sí que quiero, ¡eh! Y quiero, porque te ayuda a estar... Porque estar siempre en casa, tampoco, porque sí, te haces la casa, te lo haces todo, pero estás metida dentro y necesitas, pues, salir, empezar un trabajo, y bueno, estar con más gente, claro, no estar... <<porque yo allí, como quien dice, no conozco a nadie. Conozco a una chica que estamos saliendo los domingos, que trabaja todos los días, y mi amiga que está por ahí cerca, cerca. Y por eso me busqué el sitio también cerca, porque cuando pasó esto yo no estaba buscando piso, yo estaba buscando trabajo. Segons l'expedient, en els moments de més violència Carmen acudeix al metge per insomni, taquicàrdies, ansietat (síntomes d'estrès posttraumàtic), depressió, se li diagnostica un trastorn bipolar i és tractada amb ansiolítics i antidepressius, els pren durant un mes. Actualment, els símptomes d'estrès posttraumàtic han disminuït, es controla dues vegades a l'any i només es medica per a l'insomni i pren un antidepressiu.

Vivianne, 40 anys

E: ¿Tomas algo ahora?

D: Sí, todavía.

E: ¿Con visita médica?

D: Sí, con mi médico de cabecera. Empecé otra vez cuando la relación estaba a punto de... justo antes de la ruptura, empecé a tomar antidepresivos aquí en España, cuando aún vivíamos juntos y desde entonces los tomo.

E: Llevas tres años.

D: Son tres años, mucho tiempo, pero ahora mi psicólogo me dice que mejor no dejarlo porque tengo mucha presión de él: los juicios que todavía quedan.

Fase VII - Reconstrucció del futur en llibertat

Arribat aquest punt, la dona supervivent s'ha alliberat, s'està mantenint lliure, recupera la independència econòmica, retroba les seves relacions socials, millora la salut, descansa i encara té alguns assumptes pendents de la relació anterior, però ja sense violència. La dona ara centra els esforços vitals a dotar de sentit positiu el passat i, per tant, també el present i sobretot el futur.

En aquesta fase, poden quedar reminiscències de la violència a través de contactes obligats per la paternitat, a través d'assumptes judicials pendents o, de vegades, per proximitat laboral o territorial. Ara, la violència està lluny de la seva vida quotidiana i de la dels seus fills i filles. Quan no és així perquè encara rep violència, l'alliberament i la recuperació, tot i tenir un gran nombre de possibilitats d'aconseguir-ho, seran incomplets. Els elements constitutius d'aquesta fase són quatre: a) recerca de significats nous de la relació viscuda i nou sentit del jo; b) tenir cura de la salut i de la relació amb els fills i filles i amb la resta de la família; c) nous projectes de vida i de futur, i d) noves creences sobre la violència, les relacions de parella i familiars.

• Cerca de significats nous de la relació viscuda i nou sentit del jo

La nova situació d'alliberament i no violència o restes de violència li permet descansar i començar a preguntar-se pel que va passar, perquè li va passar a ella, per la seva implicació en la permanència en la situació de violència, per les seves reaccions davant la situació, per les seves circumstàncies vitals, pels efectes que li va produir aquesta violència íntima de parella i per algunes conseqüències que encara duren.

La dona està en condicions de preguntar-se a si mateixa sobre la relació de violència i esbrinar comprensions i respostes amb realisme, que no danyin la confiança en si mateixa i que li permetin aprendre.

La dona es desculpabilitza de la situació viscuda, reconeix reaccions de resistència activa davant la violència que li donen un sentit més dignificant a la situació passada, pot comprendre els seus mecanismes de reacció davant les estratègies agressives i de vegades perverses de la violència, i treballa maneres d'afrontar situacions que seran més beneficioses per al seu benestar. Cerca nous significats de l'experiència viscuda de violència afectiva, també en relació amb el seu paper de responsable (culpable) cap als fills i filles. I, novament, reelabora els motius de la separació física i afectiva que li farà possible obrir-se a la vivència d'aquesta història familiar amb les seves filles i fills.

El dol conclourà amb una valoració realista de l'experiència, amb consciència dels aprenentatges que ha fet com a positivització del balanç i col·locant emocionalment de nou aquesta experiència en un lloc no estigmatitzant que li permet continuar vivint amb benestar i en pau.

L'acceptació de l'experiència viscuda li permetrà ser capaç de parlar de l'experiència de maltractament sense experimentar tant dolor i angoixa com abans. Donar un nou valor emocional i cognitiu a la situació de violència i *aprendre noves formes de relació sense acceptar situacions coercitives* li proporcionarà més seguretat. Al seu torn, acceptar allò que no es pot canviar li permetrà acabar el dol i continuar vivint plenament. Això permet invertir en el seu futur, desplegar noves relacions de parella i assumir un sentit de si mateixa i una imatge renovada de si mateixa, de manera que haver estat una dona maltractada o supervivent de violència *no la defineixi*, sinó que la seva identitat se centri en les seves qualitats, fortaleeses, en la seva independència, poder i control sobre si mateixa i el seu futur. La sexualitat i noves possibilitats d'emparellar-se es revisaran.

Luisa, 78 anys

E: En algún momento de todo este trayecto a usted le ha sabido mal, ¿le ha sabido mal el hecho de que el matrimonio no le haya salido bien?

D: Hombre, un poco de rabia sí que te da. Que quiero decir, ¡Jesús!, también que mala sombra he tenido. Pues sí, sí que es verdad. Pero, ¡ya pasó!

Isabel, 42 anys

D: ... Soy buena gente, soy amiga de mis amigos, soy trabajadora, eh... Soy una madre, soy una madre estupenda, ¡qué leches!... Mis hijos me lo dicen cada día, o sea, no es que lo diga yo, es que mis hijos me lo dicen cada día, ¿no? Entonces..., pero te cuesta... quitarte todos esos sentimientos de culpa, de todo, ¿no?... De fracaso, de culpa. Cuesta, cuesta... borrarle todo esto.

Salma, 29 anys

D:... Ahora siento que estoy haciendo la vida. ¿Qué tengo problema?, claro que tengo que pagar la luz, la comida, pero yo tengo un gusto, sabes, mal pero bien. Cuando mi hermana me pregunta: ¿cómo estás?, le digo: “Pues, muy bien”. Y me dice: “¿cómo estás con esta crisis?”. Y yo le digo: “¿Cómo estamos con esta crisis?, pues tirando adelante”.

E: Y esto, ¿a ti te da mucho orgullo y satisfacción?

D: Sí, y esto me da alegría. Por la noche, por ejemplo, cuando tengo la cabeza encima de la “alumada”, pienso: “Mañana qué tengo que hacer, mañana qué tengo que hacer”. Y tú, rápido, vas a dormir. No piensas: “Nooo, no puedo hacerlo” (imitando voz de lamentación).

• Cura de la salut, de la relació amb els fills, i amb la resta de la família

En aquest moment, la dona dirigeix la seva mirada, si no ho ha fet abans, cap als fills i les filles, cap a les seves seqüeles de la violència, cap a les seves vivències de la violència i de la separació. Però, sobretot, el que ara podrà fer és dirigir cap a ells la seva disponibilitat i esforç en acompanyar-los en la seva recuperació i la de la nova família.

L'atenció especialitzada per a filles i fills de la violència ens diu que les demandes específiques nascudes de la preocupació pels símptomes d'alteració o sofriment en els fills i filles poden arribar abans d'aquesta fase, però també afirmen que no és possible que les dones puguin ser actives positivament en el rol de mares (o més del que algunes ho han estat, en conservar bona part de les habilitats marentals), puguin ser facilitadores del desenvolupament i benestar dels seus fills i filles, si no s'han alliberat de la relació de parella violenta i han iniciat la seva pròpia recuperació personal.

La dona pot prestar una dedicació més serena als fills i filles, a la relació que mantenen, a refer els vincles maternofilials, a prendre consciència de com es posiciona davant d'ells i també davant del pare dels fills i filles (ara exparella). Va enfortint les habilitats marentals no danyades i qüestionant les danyades per recuperar-les. Comença a elaborar les *noves relacions* que establirà amb el pare, exparella violenta, quins són els seus sentiments davant els sentiments positius o negatius dels fills i filles envers el pare, envers els records que li porten de l'exparella (i de la situació viscuda) la sola presència dels seus fills i filles: els gestos, la fesomia, les reaccions.

Quan el pare exparella violenta encara ho és amb els fills i filles o és violent amb la dona a través d'ells, ara ja esporàdicament, la dedicació i elaboració personal d'aquesta relació serà més intensa i pot fer que la recuperació quedi inconclusa.

D'altra banda, pot atendre i cuidar els fills i filles també en relació amb les seqüeles que la violència ha deixat en ells, en la seva salut, en les seves emocions, etcètera. Comença a veure els fills i filles des de la perspectiva dels qui també han viscut la violència. La història de violència ha estat compartida i és des d'aquesta visió que poden escoltar les seves vivències i començar a acompanyar-los i ajudar-los a respondre i explicar-los la història viscuda, així com abordar possibles actituds de coerció dominant que alguns fills reproduïxen.

Si l'experiència viscuda ha suposat conflicte amb la pròpia família, aquestes relacions també estan pendents de ser restaurades i, si és el cas, en aquesta fase s'aborden.

Magda, 46 anys

E: Has pensat alguna vegada que la relació aquesta ha sigut un fracàs, si això t'ha valgut o no?

D: No ho he pensat mai, no, és que no he pensat més en tot això.

E: D'acord, però hi ha algun moment en què et dius, ara: "Per què, per què ha durat tant, per què he aguantat?"

D: A veure, no m'ho he dit a mi mateixa, ho he dit a la meua filla. De dir és que jo el que feia era aguantar perquè a tu no et passés res, perquè tinguessis un pare i una mare. I ella em contestava: "És que jo de pare no n'he tingut mai, si a mi mai m'ha estimat". I realment és veritat perquè jo m'adono que, des d'aquell dia que ens anàvem a casar i ens vam enfadar abans de casar-nos, la nit abans ell ja no volia aquella criatura. I ara ho veig, o sigui que tot el que ha hagut de fer ho ha fet per obligació.

Purificación, 32 anys

D: (Tose) Sí, yo supongo que también lo que tenía mucho es mi hija y las reacciones de mi hija. Porque ella hasta hace poco todavía se echaba la culpa de que su padre la pegara porque era mala. Y ella le tenía miedo. Mmm... Entonces, el hecho de hacerle entender de que ella no tiene la culpa, que ella no es mala, y que ella es un niña y que... ¿sabes? Entonces también te hace entender que... mientras tú se lo explicas, le quieres hacer entender la situación a la niña, dices: bueno, aplícate el cuento porque es lo mismo para ti. O sea, le estás explicando a una niña algo que tú no crees. La niña no es tonta, si tú no te lo crees, ella no lo va a creer.

Carmen, 42 anys

E: ¿Qué ha sido lo más difícil para poderte recuperar y tener más tranquilidad? Por lo que has dicho hasta ahora: por una parte, bueno, el tener que enfrentarte a la familia, y que se ocuparan ellos durante un tiempo de tu padre, ¿no?

D: Bueno, esto ha sido poco tiempo. Lo peor fue que mi cuñada me soltó cosas, digamos, que me hizo daño, pero luego se ha disculpado. Bueno, yo también la he perdonado, pero bueno...

• Nous projectes de vida i de futur

En el seu alliberament, havent reprès el control de la seva vida i de les característiques pròpies que li donen identitat que s'havien col·locat en segona pla, la dona fa projectes de futur per a ella amb caràcter positiu, amb nous projectes vitals propis. Habitualment, inclouen possibilitats de noves relacions de parella que molt sovint requereixen d'elaboració de pors, dolors, rancúnies i de repensar explícitament com es vol relacionar, després de l'experiència viscuda, amb les parelles íntimes.

Maite, 54 anys

E: I ja... tens un futur, tot i que amb aquesta tristesa... Quina idea de futur tens?

D: Per mi? Quina idea. Doncs, bé, estic molt contenta amb la feina. Per mi, és un repte molt important que el director hagi comptat amb mi, donant-me aquesta responsabilitat de fer de directora... No ha sigut fàcil perquè, a pesar que ell m'ho demanés, som en una institució que ha de passar per molts passos, abans de tot... Una persona, una altra, una altra... i al final ho vaig aconseguir.

D: ...I sento que ara torno a ser jo mateixa. Professionalment, sempre m'he trobat molt bé; i personalment, doncs veig que tinc la valentia de sortir-me'n. Que me n'estic sortint, que puc viure amb el que estic guanyant. A veure, evidentment, no podria si hagués de comprar un pis o una hipoteca. Però que bueno, que per mi, el meu futur és per mi és començar una vida nova ara. Per mi, ha sigut començar una vida nova.

E: Tu creus que si en algun moment donat se't planteja una altra relació d'aquest tipus... Vull dir, un altre home en general, eh... Creus que et serà possible...?

D: Com actuaria jo?... Ah, que res, fora. Fora, però de seguida. Si jo no hagués tingut... I no saps el que t'espera en el futur, doncs algun dia puc començar una altra relació amb una altra persona... Però, vaja, si ja veig que l'altra persona és que...vaja!, és que... al començament...

E: No en tens ganes...

D: La veritat és aquesta! És que ganes... Però, bueno, tinc molt amics, els marits de les amigues són estupendos, els companys de la feina són gent meravellosa... i per això no haig d'agafar mania als homes, ni dir que tots són iguals. Eh... amb això no, però si tinc una relació aniré amb molt... No deixaré que m'aixequin la mà, aniré molt al tanto. I si veig que és una bona persona, depèn de com la vegi... Vamos, no aguantaré res, eh!

Purificación, 32 anys

D: Uf, no lo sé, porque nunca sabes cómo vas a reaccionar hasta que te encuentras en esa situación. Yo siempre, cuando veía eso siempre decía: "¡Uy!". Eso a mí no me va a pasar, a mí me pone la mano encima, vamos me revuelvo y se la devuelvo. Y mira, y luego ¿sabes?, cuando llega el momento, además estando enamorada, lo quieres tanto que... ¿sabes?, siempre lo justificas. ¡Hombre! Sí, estás más alerta. De hecho, yo hace tres años y medio que me separé y sigo sola. Más, que... yo... y no sé si seré capaz, o sea, sí que me gustaría tener una pareja y estar bien, ¿sabes? Y compartir, no estar sola porque, ¡jolin! Mi hija dentro de unos años crecerá, se irá y yo me quedaré sola. Pero siempre vives con el miedo a que te pueda pasar o tengas que pasar una mala situación. Por eso te decía que lo superas pero no del todo. O sea, no sé si con el tiempo a lo mejor, yo que sé, te aparece una persona maravillosa, te... Te ayuda a olvidarlo todo, a superarlo, a vivir y seguir adelante o simplemente a medida que vaya pasando más tiempo, aunque siga sola, pues ya sin miedo. Pero tampoco es eso, que yo tampoco sé si sería capaz mmm... de volver a estar con una persona y tener pareja. No lo sé. Tampoco es que... Yo vivo de trabajo, casa, casa, colegio.

• Noves creences davant la violència i les relacions de parella i familiars

I davant de totes aquestes elaboracions de l'experiència personal, dels canvis i de la resignificació del passat, sorgeixen trenca-ments i canvis respecte a la seva manera de veure les relacions de parella, les relacions entre homes i dones, la família.

Aquestes reflexions es fan en privat, però també en la interlocució amb la xarxa social, amb les amistats antigues i noves, quan ha conegut altres dones que han passat per experiències vitals semblants, separacions, violència de parella.

La modificació major o menor de les creences patriarcal (i la vivència personal) sobre el rols sexuals d'homes i dones, sobre les diversitats i legitimitats i de les noves famílies, sobre la llibertat sexual de la dona, sobre la llibertat i el projecte personal en les parelles és objecte de reflexió i discussió, sigui amb paraules més o menys planeres o abstractes. Els mites patriarcal que legitimen la violència són detectats i desfets. Es reconeixen formes de violència que en altres moments no havien detectat com a tals.

I posen una atenció especial a aprendre a detectar noves situacions de violència en relació amb altres persones i altres àrees de la vida (familiar, laboral, amical, etcètera). La por de tornar-s'hi a trobar (especialment quan tornen a sortir amb una parella, amb un altre home) és forta i volen estar segures de poder-ho detectar aviat i allunyar-se'n.

Cristina, 41 anys

E: Y en este tema de... Ahora que tienes una nueva pareja y eso, ¿tú crees que puedes identificar estas señales de violencia?, que esperemos que no surjan tampoco, pero: ¿ahora estás más preparada para identificar la violencia en esa relación o en otras relaciones que a lo mejor no son amorosas, sino con amigos, con la familia...?

D: Sí, porque a veces... A ver, por ejemplo, en esta nueva... Con esta persona, de entrada que es que no es para nada agresivo, ¿no? Ni físicamente ni verbalmente, no es agresivo. Pero sí... Sí que te das cuenta de que... que quizás en las relaciones, ¿no? Con otros, el hecho de que a veces tú digas lo que sientes o lo que piensas, a lo mejor a los demás no les cae bien, tienen su libertad, claro.

Claro, sí. Dirán que no les caigo bien. Pero no por el hecho de que no le caiga bien, quiere decir que tú no te puedas expresar.

E: Exacto. O sea, has como identificado...

D: Entonces, yo me doy cuenta de que... Bueno, aunque yo te diga una cosa que no te pueda gustar o no te pueda sentir bien, claro, tú me lo tienes que decir, pero yo no me tengo que "acuquinar", que si creo que es importante...

E: No te tienes por qué contenerte e ir recortando aspectos de tu persona para acomodarte o no hacerle daño o no disgustarlo.

D: Claro, claro. En el otro caso, en mi relación anterior, yo me sentía que cuando decía algo que a él no le encajaba que eso que me pasaba antes, yo ahora lo estoy llevando, o sea, con esa persona soy capaz de decir lo que pienso y lo que siento, y aunque no le sepa [bien]... no le guste, yo no me privo de que si pienso que lo tengo que decir, lo digo. Aquello era ¡pahh!!, un volcán. Y entonces aquí me estoy dando cuenta de que eso que me pasaba antes... yo ahora lo estoy llevando, o sea, con esa persona soy capaz de decir lo que pienso y lo que siento, y aunque no le sepa [bien]... no le guste, yo no me privo de que si pienso que lo tengo que decir, lo digo.

E: Ya.

D: Y también identifico pues que, bueno, que evidentemente las cosas se tienen que decir bien, no vamos a... (risas), claro. Pero que quiero decirte que lo veo en este sentido... y si de alguna forma pues la otra persona me dijera: "Oye, pues no me digas esto que...", "bueno, pues perdona, no te lo voy a decir", pero... "Pero es que si creo que es una cosa importante, te la voy a decir, te la voy a decir", no? Y me siento como más valiente, o sea, me siento como valiente en ese sentido, ¿no? Me siento más valiente.

Al passar per totes aquestes fases i elements creiem que es pot considerar la dona alliberada i recuperada de l'experiència de violència masclista, afectiva i íntima de parella.

PART IV

MESURA DE L'ALLIBERAMENT I LA RECUPERACIÓ

Autores i autors: Neus Roca Cortés,
Clara Porrúa García, Montserrat
Yepes Baldó, Mireia Martínez Artola,
Núria Codina Mata, Aharón Fernández
Cuadrado i Soledad Ruiz Saiz.

6. AVALUACIÓ DE L'ALLIBERAMENT I LA RECUPERACIÓ

6.1 FINALITAT

Avaluar el grau de recuperació en què es troba una dona supervivent és un tall en el temps, és una mesura puntual de la recuperació en un moment concret del fenomen de la violència masclista de parella.

Aquestes mesures són especialment útils en aquest fenomen per la llarga durada de la resistència, l'alliberament i la recuperació d'aquest tipus de violència afectiva de parella. Les mesures ens permeten, durant dos, tres, quatre o més anys, tenir registres més objectius que faciliten la presa de decisions afinades i pertinents sobre el pla d'intervenció amb la dona i valorar amb més precisió la progressió o l'estancament en els seguiments posteriors.

Les mesures, amb els inconvenients corresponents, ens permeten avaluar l'eficàcia i l'eficiència de les intervencions amb més precisió, rapidesa i sistematicitat. S'ha de planificar un temps específic per fer les avaluacions sistemàtiques, ja que la pressió de la feina quotidiana d'atenció pot eliminar l'avaluació. Si disposem d'eines per tenir un punt de referència que permeti valorar l'evolució, no utilitzar-les esdevé una mancança. Per posar una comparació,

actualment en el sistema sanitari seria impensable prescriure amb precisió un tractament sense anàlisis prèvies, com ara les radiografies, les ressonàncies magnètiques o les anàlisis de sang, fins i tot quan les exploracions clíniques prèvies ja anticipaven el diagnòstic.

El model conceptual d'avaluació i la bateria d'instruments d'avaluació corresponent esdevenen una eina vàlida, fiable i útil per a les i els professionals de l'atenció que pretenen obtenir un diagnòstic sistemàtic, una reflexió i avaluació sobre la mateixa intervenció, i una avaluació del servei.

La pertinença de les avaluacions que presentem contribueixen a la finalitat de viure sense violència en ple exercici de la seva llibertat i dels seus drets, contribueixen a recuperar la independència, la inclusió social i la salut de la dona i, de retruc, també la dels fills i filles supervivents d'aquesta mateixa violència.

6.2 MODEL D'AVALUACIÓ

L'avaluació exigeix precisió conceptual en l'objecte d'avaluació. En una avaluació quantitativa, el concepte verbal s'ha de fragmentar en dimensions operatives per arribar a convertir-lo en unitats de mesura, ja siguin indicadors o ítems. Recordem les definicions.

L'alliberament de la dona en situació de violència de parella és un estat final en el qual la dona no rep cap tipus de violència en la relació de parella ni dels familiars d'ell o d'altres persones properes a la dona.

La recuperació psicosocial de la dona en situació de violència de parella és la reconstrucció de la seva vida personal, social i familiar amb control de la seva pròpia vida, independència econòmica i inclusió social, gaudint d'un bon estat de salut física i mental, i alhora és capaç de detectar noves situacions de violència si tornen a aparèixer.

El model d'avaluació de l'alliberament i la recuperació psicosocial de les dones en situació de violència que proposem reflecteix aquestes definicions, el caràcter multidimensional de la supervivència de les dones a la violència de la parella i la seva naturalesa canviant en el decurs del temps.

El model d'avaluació de l'alliberament i recuperació de la dona en situació de violència masclista de parella consta de les *quatre dimensions* següents: *violència, separació, salut i inclusió social*. I cada dimensió està fragmentada en subdimensions que en fan possible l'anàlisi més detallada. Vegeu el quadre següent.

**MODEL MULTIDIMENSIONAL D'AVALUACIÓ DE L'ALLIBERAMENT I RECUPERACIÓ
DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA DE PARELLA**
(MAR-VP, Neus Roca Cortés, 2013)

Dimensions	Subdimensions	Subdimensions
VIOLÈNCIA	Violència ACTUAL	Psicològica
		Física
		Sexual
		Econòmica
		Substàncies tòxiques
		Assetjament directe
		Assetjament indirecte
	Violència PASSADA	Psicològica
		Física
		Sexual
		Econòmica
		Assetjament directe
		Assetjament indirecte
SEPARACIÓ	Separació PSICOSOCIAL	Reacció a la violència
		Control de la pròpia vida
		Valoració de la relació de parella
	Separació FISICOLEGAL	Grau de contacte
SALUT	Salut PSICOLÒGICA	Ansietat i depressió
		Autoestima
		Estrès posttraumàtic
		Desesperança
		Diagnòstic psicopatològic
	Salut FÍSICA	Seqüeles físiques
		Seqüeles sexuals i reproductives
INCLUSIÓ SOCIAL	Capital SOCIOECONÒMIC	Nivell d'ingressos propis
		Precarietat d'ingressos propis
		Nivell d'ocupació
		Nivell d'estudis
		Accés autònom a l'habitatge
	Capital RELACIONAL	Suport social
		Ciutadania
		Participació
	Capital SOCIOSANITARI	Accés al sistema sanitari
		Malalties i addiccions
		Discapacitats físiques i trastorns mentals

Les definicions de les quatre dimensions del model avaluador, així com de les subdimensions s'expliquen àmpliament en els capítols següents.

El constructe conceptual i els instruments corresponents presentats permeten fer aquesta mesura puntual en el temps, com una imatge que té en compte el pas del temps, des que la supervivent es troba atrapada en plena violència, passant pels tempteigs de la separació, per la separació definitiva i fins que, allunyada de la violència, retroba la llibertat i el control sobre la seva vida, recupera la seguretat, la salut i engega de nou el seu projecte

vital nou mirant cap al futur. Això és possible perquè els continguts de les escales i índexs abasten les diferents circumstàncies canviants en el decurs del temps descrites en el model integral de fases.

Els continguts dels instruments d'avaluació també tenen en compte la diversitat de condicions socials de les dones en situació de violència. És ben sabut que la violència masclista de parella no coneix diferència de classe social, nivell econòmic, independència econòmica, situació laboral, nacionalitat o origen cultural entre les dones que la pateixen.

6.3 BATERIA D'INSTRUMENTS I RECOMANACIONS D'ÚS

Cada una de les dimensions i subdimensions del model conceptual d'avaluació corresponents té els qüestionaris escalats o registres d'índexs per mesurar-les i valorar-les (vegeu el quadre següent). Tota la informació que s'obté en aquests instruments és aportada directament per la dona, siguin escales d'autoposicionament o registres d'índex.

**BATERIA MULTIDIMENSIONAL D'INSTRUMENTS D'AVUACIÓ PER A L'ALLIBERAMENT
I RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA**
(Neus Roca Cortés, 2013)

Dimensions	Subdimensions	Instruments
VIOLÈNCIA	Actual	Escala de violència de parella (EVPeXp) de Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García i Montserrat Yepes Baldó
	Passada	
SEPARACIÓ	Separació psicosocial	Escala de separació psicosocial de dones en violència de parella (SPS-VP v1c) de Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García, Montserrat Yepes Baldó i Núria Codina Mata
	Separació físicolegal	Índex de separació físicolegal de dones en violència de parella (SFL-VP) de Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz
SALUT	Salut psicològica	HAD (versió curta per a VP) Escala reduïda per Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Montserrat Yepes Baldó de l'escala d'ansietat i depressió d'Anthony Zigmon i Philip Snaith
		AUTEST- SPS (versió curta per a VP) Escala reduïda per Neus Roca Cortés, Mireia Martínez Artola i Clara Porrúa García, de l'escala d'autoestima de Marshall Rosenberg
		EPT (versió curta per a VP) Escala reduïda per Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Montse Yepes Baldó de l'escala de trauma de Jonhatan Davidson
		EDESP (versió curta per a VP) Escala reduïda i adaptada per Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz de l'escala de desesperança de Martha Còrdova, José C. Rosales i Luz Eguiluz
		Registre de diagnòstic psicopatològic i addiccions (DIAG PSICOPAT-ADD) , de Neus Roca Cortés
	Salut física	Índex de salut física en dones en violència de parella (ISF-VP) , de Mireia Martínez Artola i Neus Roca Cortés
INCLUSIÓ SOCIAL	Capital socioeconòmic	Índex d'inclusió social de dones en situació de violència de parella (índex INCLS-VP) , de Neus Roca Cortés
	Capital relacional	
	Capital sociosanitari	Escala de suport social per a dones en situació de violència de parella (ESS-VP) , de Clara Porrúa García, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz

Recomanacions generals d'ús

• El temps i la incorporació als protocols habituals del servei

Si tenim en compte la quantitat d'informació que s'arriba a registrar en els expedients d'un servei, el total de temps d'administració i correcció de la bateria d'instruments que presentem esdevé un *temps molt abastable amb el resultat final d'una informació organitzada i interpretable en la direcció de l'objectiu del servei: l'atenció a les dones en situació de violència.*

La informació sociodemogràfica que demana aquesta bateria s'enregistra habitualment en els expedients dels serveis. Per aquest motiu es recomana, i així ho indiquem en cada cas, que *s'incorpori* als protocols actuals amb els registres d'indicadors proposats en aquesta bateria. D'aquesta manera, posteriorment permetrà el càlcul d'alguns índexs i puntuacions finals, especialment el d'inclusió social i l'índex de separació fisicolegal, i alhora evitarà que la dona repeteixi informació sense necessitat.

La *durada total* de l'administració dels instruments d'avaluació és d'una hora, considerant que bona part de la informació relativa a la inclusió social i de la separació fisicolegal s'haurà contestat en les primeres entrevistes de la fase d'acollida. El temps de correcció és de 30 minuts en total.

Es recomana incorporar la bateria d'instruments d'avaluació de l'alliberament i recuperació en l'*exploració inicial* de les usuàries en entrar al servei. És una bateria d'avaluació útil i d'ús fàcil, adreçada directament a la millora de l'atenció i del servei. La seva informació també serà útil per incloure en els informes anuals de les activitats dels serveis.

• Presentació

Cada una de les quatre dimensions, violència, separació, salut i inclusió social, conté els materials següents: protocols, instruccions d'ús, full de càlcul i full de resultats. Així, en resultarà un *quadernet* per cada dimensió (violència, separació, salut i inclusió social) que n'agilitarà la passació, la correcció, l'arxiu i la posterior consulta.

A cada *protocol* de cada dimensió l'acompanyen unes *instruccions d'ús* amb l'objectiu, la forma de correcció, la interpretació de les dades i, finalment, recomanacions específiques d'ús i correcció. El *full de càlcul* són unes taules àgils de correcció manual i en un format similar als emprats pels fulls informàtics de càlcul a fi d'automatitzar-ne la correcció. També es presenta un *sol full de resultats* per cada una de les quatre dimensions, que permet veure el resultat de manera ràpida i resumida per a cada subjecte; a més, inclou apartats en blanc per registrar qualitativament les valoracions diagnòstiques finals actuals i de seguiment. En aquests dos fulls, de càlcul i resultats, hi ha l'escala de puntuacions (màximes, mitjanes i mínimes) per valorar el nivell de resultats extret de cada dona. D'aquesta manera, es pot guardar cada dimensió de l'avaluació amb el full de resultats al davant, que un cop arxivat, permetrà fer-ne una lectura ràpida i àgil.

• Condicions d'administració

Dos tipus d'instruments. Els qüestionaris són escales d'autoposicionament en que després de presentar les proves, se li llegeixen les instruccions específiques i ella sola respon els ítems. Durant els primers ítems ens assegurarem que els entén bé i entén el significat d'1 a 5. La professional ha de ser especialment estricta en no influir en les respostes i, alhora, estar especialment atenta a la comprensió que la dona té de la prova i la bona motivació per respondre-la.

En els registres d'índex és la professional qui fa les preguntes a les dones i anota les seves respostes en el protocol corresponent. Alguns registres d'índex poden ser omplerts amb informació que la o el professional ja coneix per entrevistes anteriors.

Diferents avaluacions en diferents moments. Habitualment, es fa una avaluació inicial adreçada a obtenir informació precisa per decidir el pla d'intervenció. Es passa sempre durant les primeres entrevistes, un cop la dona ha establert un mínim vincle, la relació amb ella es prou cordial i, si hi ha una situació estressant, l'angoixa que se'n deriva pot ser continguda. Segons la situació inicial de la dona i el pla de millora elaborat, es preveuen avaluacions periòdiques. Aquesta avaluació serveix també per establir el punt final de la intervenció i deixar constància d'avaluació (per comparació amb l'avaluació inicial) de la decisió d'alta o de tancament d'expedient que fan els professionals que l'atenen. També se solen fer avaluacions de seguiment.

En una entrevista d'avaluació cal establir una relació de col·laboració amb la usuària, de confiança i seguretat. Cal explicar en què consistirà i per què és necessària, però no es tracta d'una entrevista en què s'elaboraran conjuntament continguts vivencials. És a dir, *no és una entrevista d'orientació o tractament*. Quan es fa una entrevista d'avaluació en un servei d'atenció cal informar bé la usuària, a l'inici de l'entrevista, que es tracta d'una activitat diferent de l'habitual i, especialment, quan la fa amb la mateixa professional amb qui probablement haurà tingut entrevistes d'orientació o tractament.

Actualment, moltes persones ja han fet aquest tipus de qüestionaris i acostumen a respondre amb ritme, sense provocar o esperar un tipus d'interacció pròpia d'una entrevista d'orientació o d'acollida. Si la persona expressa algun contingut especial, es pot posposar per a l'entrevista següent o reservar al final de l'entrevista una part del temps per

atendre-la (i així se li fa saber). No obstant això, cal tenir en compte que *tota la bateria s'ha de ser passar al mateix moment, el mateix dia*. En cas de no poder complir aquest requisit, hi ha d'haver com màxim 7 dies de marge, ja que els canvis de situació de les dones que viuen violència de parella poden ser molt ràpids.

Les inquietuds o els descobriments que revelen els qüestionaris per a la persona avaluada, quan ho transmet a la professional, es poden aprofitar per al treball d'orientació, *sempre que totes les proves d'avaluació ja s'hagin acabat*. No obstant això, cal advertir amb especial èmfasi que *els instruments d'avaluació no poden ser emprats com a eines d'estímul o de guia en les entrevistes d'orientació o tractament*.

Els protocols d'avaluació s'han de preservar exclusivament per a l'objectiu específic d'avaluació. Els instruments de mesura perden validesa quan s'administren amb poc temps de diferència pels anomenats “factors d'aprenentatge” i de “desitjabilitat social”. Les persones poden aprendre les respostes correctes o estar especialment atentes a respondre allò que es considera més correcte. Tots dos factors fan perdre validesa de mesura a l'instrument. Per aquest motiu, els protocols d'avaluació, no es poden emprar com una eina d'estímul per a sessions d'orientació i tractament psicològic i social, sigui individual o grupal. S'han d'utilitzar, *estrictament, per a les diferents avaluacions, inicials, de seguiment o finals*.

En una entrevista d'avaluació, *cal no deixar-se cap informació sense omplir, cap ítem sense respondre*. Les puntuacions globals no es poden calcular amb fiabilitat quan manquen respostes i no té sentit que la persona les respongui en un moment diferent del que ha passat la majoria d'ítems de l'escala, dins dels marges de temps de 7-10 dies abans esmentats (i sempre que no s'hagin produït esdeveniments especialment influents en el fenomen que estem mesurant). En cas que falti un o com a màxim dos ítems de l'escala, en psicometria s'aconsella atribuir a cada un dels ítems la puntuació mitjana de l'escala. *Si manquen més de dues respostes, no es pot calcular la puntuació total de l'escala*.

7. VIOLÈNCIA

7.1 AVALUACIÓ DE LA VIOLÈNCIA REBUDA DE LA PARELLA

Què s'avalua i per què

La desaparició de tota mena de violència en la vida de les dones és l'element més important de l'alliberament i la recuperació, segons la definició emprada en aquest model multidimensional d'avaluació. Si recordem la definició de l'apartat 4.1 d'aquest text, entenem per violència contra les dones tot acte de violència basada en el gènere que tingui o pugui tenir com a resultat, un dany i sofriment físic, sexual o psicològic per a les dones, incloent les amenaces dels esmentats actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, tant a la vida pública com a la privada (ONU, 1993).

El model d'avaluació de l'alliberament i la recuperació que presentem inclou dues dimensions principals: la violència rebuda *actual* i la violència rebuda *passada*. Cal, doncs, avaluar la violència que està patint en el moment de l'avaluació, la violència actual. Però també cal avaluar la violència patida prèviament, ja que l'alliberament i la recuperació és més costós com més greu ha estat la violència rebuda (Ana Arroyo, 2002). La magnitud de violència s'avalua en termes de *frequència*, *gravetat* i *tipus de violència*.

La violència masclista de parella, tal com s'ha definit, obra un ventall ampli de comportaments agressius que s'agrupen en tipus de violències: la psicològica, que és la més constant, la física, sexual, econòmica i d'assetjament. Aquestes violències de parella apareixen tant en cohabitació com en no-cohabitació, abans o després de la separació de la relació de parella.

Com s'avalua

L'escala de violència de parella (EVPexP) de Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García i Montserrat Yepes Baldó mesura la freqüència i gravetat dels comportaments violents possibles en una relació de parella preguntant a la supervivent pel comportament agressor de la parella maltractadora. Inclou violència de tipus psicològic, físic, sexual, econòmic i d'assetjament.

L'escala de violència de parella (EVP-vc) és una reducció de la millora i adaptació de l'escala Índex d'abús de l'esposa, de Walter W. Hudson i Sally R. McIntosh (1981), de contrastades qualitats psicomètriques. Per mesurar la gravetat de l'abús físic i no físic d'una situació de violència de parella. La millora que presentem dona *més visibilitat a tipus de violències escassament presents en l'escala original i*

allhora més adaptades a les diverses formes actuals de relacions de parella. S'hi han afegit ítems de violència sexual, violència econòmica i de violència d'assetjament, d'elaboració pròpia o inspirats en escales actuals i exclusives. Els nous aspectes incorporats es refereixen a comportaments més genèrics i actualment més coneguts, com ara la imposició coactiva del visionat de vídeos pornogràfics, la imposició d'altres pràctiques sexuals o l'explotació dels recursos econòmics propis de la dona. També hem afegit comportaments violents d'assetjament en la forma que acostumen a produir-se després de la separació de la parella. Aquests últims, tot i que són presents mentre es viu en parella i en cohabitació, de vegades és l'única violència que apareix en les postseparacions. No incloure-la hagués suposat invisibilitzar la violència després de la separació quan, tot i que es redueix, és prou sabut que es manté amb estratègies diferents.

Per registrar la violència actual i passada, en les dues subescales hem afegit per cada pregunta del

qüestionari la *dobla columna* de “en els últims tres mesos” i “abans”. També hem afegit la paraula “(ex)parella” per tal que esdevingués més coherent quan es passa a les supervivents ja separades físicament.

Hem afegit dues informacions que no incloem en la puntuació final de l'escala: la *durada* de la situació de maltractament i els *antecedents* de violència de la dona. No s'afegeixen numèricament a la puntuació de l'escala EXPeXP, però *cal tenir-les en compte* quan es valora la gravetat de la violència, quan es planifica la intervenció psicosocial i s'estima el pronòstic de recuperació. L'entrevista per registrar-les adequadament es troba al full de resultats, tot i que habitualment en els serveis s'inclouen en el protocol de la primera entrevista o en els registres oberts de sessions de tractament.

Característiques tècniques

L'escala EXPeXP s'ha validat¹⁶ a través de dues escales diferents. L'anàlisi factorial de l'escala ampliada de violència ha permès una reducció d'ítems que mostra una estructura interna consistent (alfa = 0,93 en violència actual i 0,86 en violència passada) per damunt de 0,5 i 0,7, i unes variàncies explicades (76 i 69%, respectivament) també per damunt del 50%. Les puntuacions alfa en tots els factors resultants també estan per damunt del 0,7. En la violència passada (abans dels últims tres mesos) i en aquesta mostra, els factors resultants no distingeixen la violència econòmica de la psicològica.

L'anàlisi factorial exploratòria de l'escala d'assetjament, inicialment anomenada “escala en no-cohabitació”, versió millorada respecte a la creada anteriorment (Neus Roca Cortés et al., 2007a), ha permès una reducció d'ítems i mostra una consistència interna elevada (alfa de 0,91 en violència actual i de 0,89 en violència passada); i una variància explicada adequada (59 i 56%, respectivament). Es tracta, doncs, d'una escala vàlida per a dones en situació de violència en el cas d'aquesta mostra, estiguin separades o no.

Tot i que s'ha validat com si fossin dues escales, per usar-la en serveis d'atenció es presenta i es puntua com una de sola.

¹⁶ Els mètodes seguits en aquestes validacions són explicats en l'apartat 4.4.

7.2 ESCALA DE VIOLÈNCIA DE LA PARELLA I EXPARELLA (EVPexP)

- **Protocol**
- **Instruccions d'ús**
- **Full de resultats**
- **Càlcul de puntuacions**

Protocol

Escala VP

COMPORTAMENT DE LA PARELLA o EXPARELLA

NOM

COGNOMS

Núm. expedient

DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

Les frases següents fan referència a **COMPORTAMENTS** que **VIU** o **HA POGUT VIURE DURANT** la **RELACIÓ** de parella.

Si us plau, marqui amb una “O” el número de l’opció escollida per assenyalar la **QUANTITAT DE VEGADES** que experimenta o ha experimentat cadascun d’aquests comportaments o situacions.

	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament					
	en els ÚLTIMS 3 MESOS					ABANS				
La meva parella (o exparella)	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
1. Considera que jo no hauria de treballar ni estudiar	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. Es comporta com un mal educat i s'enfada si li dic que està bevent molt o drogant-se	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. Actua com si jo fos la seva criada	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. Posa problemes a les relacions que puc tenir amb família, amistats, veïns	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. Em diu que sóc lletja i poc atractiva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. M'exigeix un control estricte dels diners que dona per portar la casa	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. Em menysprea intel·lectualment	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. És gasiu a l'hora de donar-me els diners necessaris per pagar les despeses	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. S'enfada molt si no estic d'acord amb el seu punt de vista	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. Em tracta com si fos una ximpleta	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. Es torna ofensiu o abusiu quan beu o es droga	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
12. Em diu que sóc incapaç de cuidar de mi mateixa	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13. M'avergonyeix davant d'altres persones	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14. M'obliga a satisfer els seus capricis	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
15. M'obliga a veure pràctiques sexuals que no vull veure	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16. Em clava cops de puny	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17. No aporta diners per fer front a les despeses familiars que li pertoquen encara que tingui ingressos propis	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18. M'exigeix tenir sexe tant si vull com si no	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
19. Em bufeteja la cara o el cap	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

La meua parella (o exparella)	en els ÚLTIMS 3 MESOS					ABANS				
	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Continu- ament	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Continu- ament
20. M'impedeix participar en les decisions sobre els nostres diners, deutes o altres béns	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
21. M'exigeix que faci actes sexuals que no em fan gaudir o no m'agraden	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
22. Em colpeja amb tanta força que haig d'anar a buscar ajuda mèdica	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
23. Actua com si em volgués matar	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
24. Els acords que pactem els dos, ell els incompleix	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
25. Posa obstacles perquè jo (i els meus fills) tinguem un lloc on viure	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
26. Assetja físicament o per telèfon la meua família, les meves amistats o altres persones que em coneixen per saber el que faig, amb qui em relaciono o per parlar malament de mi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
27. M'envia regals, fotos, cartes, e-mails, etcètera, que jo ja no vull rebre	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
28. Intenta provocar-me i desestabilitzar-me perquè perdi la compostura davant els meus fills o altres persones, i així fer creure que no estic mentalment equilibrada	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
29. M'ha denunciat perquè diu que el maltracto a ell o els meus fills o m'ha amenaçat de posar-me una denúncia	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
30. Utilitza l'amenaça perquè torni (o em quedi) amb ell	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
31. Ha intentat tancar-me (o m'ha tancat) a casa meua o en qualsevol altre lloc, o m'ha impedit entrar-hi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
32. Trenca o destrueix alguna cosa important per a mi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
33. M'assetja pel carrer, al portal de casa, per telèfon, a la feina o en espais tancats, etcètera	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
34. Manipula els fills i filles per posar-los en contra meu o els cuida malament per ferir-me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

ESCALA de VIOLÈNCIA de PARELLA (EVPexP)

adaptació de Neus Roca Cortés, Clara Porrúa, Montserrat Yepes i Núria Codina (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua la *gravetat* de l'abús físic i no físic d'una situació de violència de parella, incloent-hi la violència sexual, l'abús econòmic i formes d'assetjament específiques en no-cohabitació.

Es refereix sempre a la parella o exparella que exerceix o exercia violència sobre ella i a causa de la qual ha entrat al servei. En cas que l'usuària hagi tingut situacions de violència de parella amb altres parelles, caldrà administrar una altra vegada l'escala referint-se a l'altra parella.

• Normes de correcció

Aquesta escala preveu el criteri temporal actual i passat, i les variacions en la *gravetat* de les conseqüències dels diferents comportaments violents, a través de l'indicador de *gravetat* específic. Les puntuacions es calculen separatament, la de violència actual ("en els últims tres mesos") i la de violència passada ("abans dels últims tres mesos"). Cada una de les dues puntuacions es calcula igual i de la manera següent:

- A) En primer lloc, la resposta a cada ítem de la columna corresponent es multiplica per l'indicador de *gravetat* corresponent (vegeu fulls de càlcul). Aquest indicador reflecteix, en una escala d'1 a 4, la *gravetat* de les conseqüències de l'agressió específica. En multiplicar la freqüència (resposta de la dona) per aquest indicador, la puntuació final és més precisa que si només tinguéssim en compte la freqüència, en el sentit que, per exemple, l'apreciació de poques vegades (2), d'una pallissa que requereix atenció mèdica té conseqüències més greus que poques vegades (2), de "posa problemes a les relacions que puc tenir amb la família...".
- B) En segon lloc, se sumen els ítems per subdimensions, cosa que permet valorar la *gravetat* de cada subdimensió.
- C) La puntuació final es calcula sumant les subdimensions (vegeu full de resultats).

La puntuació *mínima* de *gravetat* ens indica que *no hi ha* violència cap a la dona. La puntuació *màxima* de *gravetat* ens indica una *alta gravetat* de violència cap a la dona.

Per avaluar i corregir només la freqüència de la violència, s'han de sumar les respostes als ítems de cada columna separatament (actual o passada). La puntuació mínima de només la freqüència és 34. La puntuació mitjana de només la freqüència és 102. La puntuació màxima de només la freqüència és 170.

Recomanem emprar habitualment la *puntuació de gravetat*. La puntuació de *gravetat* és més completa que la puntuació de freqüència, ja que la primera inclou la segona. Amb la puntuació de freqüència, només sabrem si n'ha rebut més d'un tipus que d'un altre.

• Recomanacions

Quant a l'ús

És recomanable passar aquesta escala *al final de l'avaluació inicial*, especialment en les dones que encara la pateixen fortament. Aquesta passació pot suscitar identificacions de comportaments com a violents que abans no es veien com a tals; o interrogants sobre les intencions de l'agressor i, per descomptat, pot generar inquietud, especialment en les dones que encara estan en risc. Per aquest motiu, recomanem observar especialment aquestes possibles reaccions i dedicar-se a atendre-les posteriorment si es creu convenient. Podeu llegir més explicacions sobre això a l'apartat 6.3.

Advertim que *aquesta escala no es pot utilitzar com a eina de suport* per a les sessions d'orientació o tractament que es destinen a identificar la violència. Hi ha altres recursos pel que fa al cas i, en reservar aquest instrument només per a l'avaluació, en mantenim la validesa per a les avaluacions posteriors que ens permetran valorar així, amb més precisió i rigorositat, l'avenç aconseguit. Podeu llegir més explicacions sobre això a l'apartat 6.3.

Aquesta escala no comprèn tots els comportaments de violència possibles, ja que seria una llista excessivament llarga. La reducció d'ítems desenvolupada selecciona els ítems que permetran reflectir més la diversitat, i, així, s'aportarà més precisió a l'avaluació. Les subdimensions d'assetjament es donen en tot tipus de situacions, però reflecteixen especialment els casos de dones ja separades que continuen rebent violència encara que sigui més indirecta.

Es recomana assegurar-se que *comprèn* els continguts dels ítems i el significat de la columna “abans” i “actual”. Mentre la dona respon, cal anar amb compte de no deixar cap ítem sense respondre per garantir el rigor en la puntuació. Cal ser-hi per *resoldre dubtes*, sempre pendent de què la o el professional no *influeixi* en les respostes de la persona que respon.

Quant a les puntuacions

La presència o absència de la gravetat de la violència actual ens indicarà un grau de recuperació, i s'inclou en la puntuació general de recuperació de la dona en situació de violència. Recordem que l'alliberament i la recuperació podrà ser completa *només* quan la violència hagi desaparegut de la vida de la dona. Podeu llegir més sobre les definicions en els apartats 6.2 i 4.3.

La gravetat de la violència passada, en el nostre model d'avaluació de la recuperació, no s'inclou en la puntuació global de recuperació, però, segons els coneixements actuals, és un condicionant clar del ritme i grau de recuperació. Així, doncs, les valoracions inicials i intermèdies de l'evolució de la recuperació han de tenir en compte la gravetat de la violència passada, que probablement es veurà reflectida en les dimensions de salut i inclusió social de l'avaluació.

FULL de RESULTATS

escala de VIOLÈNCIA de la PARELLA I EXPARELLA (EVP-vc)

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa i Montserrat Yepes (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

GRAVETAT	subdimensions	Puntuacions de gravetat
Violència ACTUAL Puntuació final de gravetat (suma de les puntuacions parcials de les dimensions) = <input type="text"/> Puntuació directa mínima = 49 Puntuació directa mitjana = 147 Puntuació directa màxima = 245	Psicològica Puntuació mínima = 9; Puntuació mitjana = 27; Puntuació màxima = 45	
	Física Puntuació mínima = 10; Puntuació mitjana = 30; Puntuació màxima = 50	
	Sexual Puntuació mínima = 8; Puntuació mitjana = 24; Puntuació màxima = 40	
	Econòmica Puntuació mínima = 3; Puntuació mitjana = 9; Puntuació màxima = 15	
	Substàncies tòxiques Puntuació mínima = 4; Puntuació mitjana = 12; Puntuació màxima = 20	
	Assetjament directe Puntuació mínima = 10; Puntuació mitjana = 30; Puntuació màxima = 50	
	Assetjament indirecte Puntuació mínima = 5; Puntuació mitjana = 15; Puntuació màxima = 25	
Violència PASSADA Puntuació final de gravetat (suma de les puntuacions parcials de les dimensions) = <input type="text"/> Puntuació directa mínima = 44 Puntuació directa mitjana = 132 Puntuació directa màxima = 220	Psicològica i econòmica Puntuació mínima = 5; Puntuació mitjana = 15; Puntuació màxima = 25	
	Sexual Puntuació mínima = 6; Puntuació mitjana = 18; Puntuació màxima = 30	
	Física Puntuació mínima = 12; Puntuació mitjana = 36; Puntuació màxima = 60	
	Substàncies tòxiques Puntuació mínima = 4; Puntuació mitjana = 12; Puntuació màxima = 20	
	Assetjament directe Puntuació mínima = 11; Puntuació mitjana = 33; Puntuació màxima = 55	
	Assetjament indirecte Puntuació mínima = 6; Puntuació mitjana = 18; Puntuació màxima = 30	

OBSERVACIONS:

.....

.....

FULL DE RESULTATS**escala de VIOLÈNCIA de la PARELLA I EXPARELLA (EVP-vc)**

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa i Montserrat Yepes (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA FINAL

VIOLÈNCIA PASSADA

VIOLÈNCIA ACTUAL

COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors

En mesos/anys la violència rebuda ha

Càlcul de puntuacions - violència ACTUAL

- escala de VIOLÈNCIA de la PARELLA I EXPARELLA (EVPexP),

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa i Montserrat Yepes (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

VIOLÈNCIA - EVP - ACTUAL		Puntuacions dels ítems			
VIOLÈNCIA ACTUAL	PSICOLÒGICA	Ítem	Resposta al protocol	MULTIPLICAT per l'indicador de gravetat	Puntuació
		3		1	
		4		1	
		5		1	
		7		1	
		10		2	
		12		2	
		13		1	
	Puntuació total per subdimensió = SUMA puntuacions (ítem x gravetat)				
	FÍSICA	16		3	
		19		3	
		22		4	
	Puntuació total per subdimensió =				
	SEXUAL	14		1	
		15		1	
		18		3	
		21		3	
	Puntuació total per subdimensió =				
	ECONÒMICA	8		1	
		17		1	
		20		1	
	Puntuació total per subdimensió =				
	SUBSTÀNCIES TÒXIQUES	2		1	
		11		3	
	Puntuació total per subdimensió =				
	ASSETJAMENT DIRECTE	27		1	
		30		2	
		31		3	
		32		2	
		33		2	
	Puntuació total per subdimensió =				
	ASSETJAMENT INDIRECTE	28		1	
		29		1	
		34		3	
	Puntuació total per subdimensió =				

Càlcul de puntuacions - violència PASSADA

- escala de VIOLÈNCIA de la PARELLA I EXPARELLA (EVAPexP),

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa i Montserrat Yepes (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

VIOLÈNCIA - EVP - PASSADA		Puntuacions dels ítems			
VIOLÈNCIA PASSADA	PSICOLÒGICA I ECONÒMICA	Ítem	Resposta al protocol	MULTIPLICAT per l'indicador de gravetat	= Puntuació
		6		1	
		7		1	
		9		1	
		8		1	
		20		1	
	Puntuació total per subdimensió = SUMA puntuacions (ítem x gravetat)				
	SEXUAL	18		3	
		21		3	
	Puntuació total per subdimensió =				
	FÍSICA	1		1	
		16		3	
		19		3	
		22		4	
		23		1	
	Puntuació total per subdimensió =				
	SUBSTÀNCIES TÒXIQUES	2		1	
		11		3	
	Puntuació total per subdimensió =				
	ASSETJAMENT DIRECTE	24		1	
		26		1	
		30		2	
		31		3	
		32		2	
		33		2	
	Puntuació total per subdimensió =				
	ASSETJAMENT INDIRECTE	25		1	
		28		1	
		29		1	
		34		3	
	Puntuació total per subdimensió =				

ALTRES INFORMACIONS DE LA VIOLÈNCIA REBUDA

que contribueixen a valorar la recuperació psicosocial de la dona en situació de violència de parella

• DURADA de la violència en aquesta parella

Per calcular la durada, es recomana l'estratègia d'entrevista següent per guiar la dona a trobar els dos punts temporals per estimar la durada.

Any del primer episodi: Any de l'últim episodi:

Moment del cicle vital del *primer* episodi

Inici de la relació	Durant el festeig	Inici de la vida en comú	Primer embaràs
Naixement del primer fill/a	Altres embarassos o naixements	Anunci de separació	Separació ferma o definitiva
Altres:			

Moment del cicle vital de l'últim episodi:

Inici de la relació	Durant el festeig	Inici de la vida en comú	Últim embaràs
Naixement de l'últim fill/a	Altres embarassos o naixements	Anunci de separació	Separació ferma o definitiva
Altres:			

Total d'anys de maltractament	
-------------------------------	--

• EXISTÈNCIA de violència en ANTERIORS relacions de parella:

- SÍ Durada de la relació
- NO hi ha hagut violència en relacions anteriors

• Existència de violència en el NUCLI FAMILIAR D'ORIGEN

Assenyala el tipus de maltractament viscut per la dona:

	No se sap
	No hi ha hagut violència
	Maltractament rebut en la família d'origen per part del <i>pare</i>
	Maltractament rebut en la família d'origen per part de la <i>mare</i>
	Maltractament rebut en la família d'origen per part de tots <i>dos, pare i mare</i>
	Maltractament <i>presenciat i exercit</i> pel pare en la família d'origen
	Abusos sexuals del pare o un altre adult o un altre familiar als fills/es
	Altres maltractaments

OBSERVACIONS:

8. SEPARACIÓ

8.1 AVALUACIÓ DE LA SEPARACIÓ

Què s'avalua i per què

La separació de la dona víctima de violència de la font de violència és l'única forma d'iniciativa pròpia que té la dona perquè la violència desaparegui de la seva vida o tingui més possibilitats de fer-ho. No oblidem que l'exercici de la violència és de la parella maltractadora i aquesta parella és la responsable de deixar d'exercir-la. La separació de la parella abusiva i el trencament d'aquesta relació és l'acte imprescindible, no només necessari per a l'alliberament i la recuperació. Inclús en les experiències molt excepcionals en què la violència ha desaparegut completament perquè el maltractador l'ha deixat d'exercir i s'ha mantingut la relació amb la mateixa parella, és necessària una separació psicosocial per a que la renovació de la relació aconseguixi llibertat, igualtat i confiança amb total absència de coacció per al manteniment de la relació.

De separacions, n'hi ha moltes en l'experiència de la violència de parella: les separacions temporals o assajos de separació, les separacions encobertes en què estan separades psicològicament però no físicament, i viceversa, quan estan separades físicament però encara continuen vinculades a la parella violenta, sigui per raons emocionals com el desig o la ràbia o per raons materials socioeconòmiques, d'habitatge, de xarxa o de posició social. Inclús podem considerar les vinculacions que encara queden quan, temps després de la separació, s'està pendent dels judicis o quan hi ha relacions familiars o socials que generen contacte.

En el model integral d'alliberament i recuperació considerem quatre separacions: la psicològica, la socioeconòmica, la física i la legal. Tots aquests vessants de la separació formen part de qualsevol separació d'una parella afectiva, però quan aquesta exerceix violència, la separació és més complexa i difícil.

La combinació de totes quatre abasta el caràcter polièdric del fenomen i permet marcar amb bastanta precisió i validesa fins on ha arribat la separació en el moment en què s'està avaluant i per quins vessants de la separació circula el grau d'alliberament i recuperació d'aquesta dona.

Cal distingir la *separació física* de la psicològica perquè es poden donar en moments diferents. Amb la separació física, es deixa de cohabitar o bé deixa de relacionar-se amb la parella, en el cas d'amants

o de relació de nuviatge, de tal manera que en la vida quotidiana no hi tindrà contacte o si es veu obligada a tenir-lo serà perquè hi ha visites dels fills i filles al pare o a la família del pare, un contacte que haurà de ser segur per a ella i els fills. Quan existeix violència, els episodis de risc a la integritat vital de la dona o dels fills poden portar a una separació física més o menys urgent que no coincideix amb els períodes finals de la separació psicològica.

Aquest desfasament temporal entre separació física i psicològica s'observa actualment també en entorns socials sensibilitzats, amb recursos públics d'assistència i amb procediments legals d'actuació que augmenten les possibilitats que les dones hi busquin ajut en moments inicials del procés d'alliberament de la violència. I viceversa, de vegades, la separació psicològica està molt avançada però la separació física no ho està perquè hi ha condicionants de seguretat, condicionants socials i, habitualment d'independència econòmica, per fer efectiva la separació física.

Amb la *separació psicològica*, la dona allunya i trenca dos vincles emocionals: el de relació íntima que la uneix a la parella maltractadora i el vincle del projecte personal de vida associat a emparellar-se i constituir una família, especialment intens en el mandat patriarcal de gènere vers les dones. Això exigeix processos psicològics de dol i, posteriorment, el restabliment de significats no lesius de l'experiència viscuda (Paul R. Amato, 2000; Elena Gómez-Enguix, 2007; Susan Tuner i Constance Shapiro, 1986).

Tanmateix, en el cas d'una dona en situació de violència, la separació psicològica de la parella impli-

ca un procés afegit d'haver de destriar les trampes pròpies d'aquesta violència afectiva. S'haurà de desfer de les culpabilitzacions, minimitzacions i justificacions de la violència i del fracàs de la relació, haurà d'identificar la relació com a indesitjable i violenta (agressió intencional i incontrolable per part seva) i rebutjar-la. Per això, hem considerat separatament *el procés de rebuig a la violència i el procés de rebuig de la relació de parella*.

La separació és també *econòmica i de supervivència*, atès que la dona passa a fer-se càrrec exclusivament d'ella mateixa i dels fills en cas de maternitat (compartint despeses o no) i haurà de buscar un aixopluc on viure amb seguretat. En tota separació, la presència de fills i la coresponsabilitat marental consegüent implica circumstàncies específiques, com són l'increment de la necessitat de recursos socioeconòmics, sobrepressió de rol paternal i complicacions legals associades. En el cas de monomarentalitat en situació de violència, aquests reptes són especialment intensos per l'empobriement (Jason Fields i Lynne M. Casper, 2001) afegit generat per la mateixa violència, inclosa la violència econòmica; perquè la responsabilitat parental recau en la dona-mare, ja que el pare exerceix violència i, per tant, ha d'afrontar la cura quotidiana de l'educació i salut dels seus fills i filles; per haver d'abordar aquestes sobrepressions en un ambient de por o més violència; per reduir l'accés a la xarxa social de suport quan s'ha de canviar d'habitatge per raons de seguretat i, probablement, també amb la salut minvada. Les circumstàncies legals per la custòdia dels fills també estaran sotmeses a aquesta violència.

I la separació també pren forma de *separació legal*, en trencar la relació de tipus contractual sobre les responsabilitats i els béns econòmics que els unien o bé modificant-la en el cas de la descendència comuna. A això, s'hi afegixen els possibles processos judicials, si hi ha hagut denúncia de violència o contradenúncies interposades per la parella violenta contra la supervivent, per suposada violència d'ella contra ell o de maltractament o negligència envers els fills.

Com s'avalua

La bateria d'instruments d'aquest model multidimensional d'avaluació aporta dos instruments de nova creació: l'escala de separació psicosocial de dones en violència de parella (SPS-VP, 1a versió curta), i l'índex de separació físicolegal (ISFL-VP).

En les dues escales hem incorporat una visió de procés amb comportaments i valoracions diferents segons la fase de recuperació en què es troba la dona, seguint les recerques fetes des de la perspectiva de procés. Ens permetrà, així, distingir el grau i la qualitat de les diferents separacions durant el llarg recorregut cap a la llibertat.

L'escala de separació psicosocial (SPS-VP, 1a versió curta), de Neus Roca Cortés, Clara Porrúa García, Montserrat Yepes Baldó i Núria Codina Mata, aborda la *separació psicològica i la de supervivència*. Aquestes dues separacions no es poden fragmentar, si entenem que l'alliberament i recuperació passa indefectiblement pel propi control i el manteniment de la independència socioeconòmica de la dona.

Entenem la separació psicosocial d'una parella afectiva que exerceix violència com un procés gradual en què la dona valora el conjunt de la seva situació per prendre la decisió de separar-se alhora de la parella i de la violència, i realitzar les accions consegüents per fer-ho efectiu.

Hem fragmentat aquesta valoració cognitivoemocional i l'acció de separació en tres dimensions diferents, tot i que es donen conjuntament i de manera interrelacionada. Les tres subdimensions de la separació psicosocial són: a) *la reacció a la violència*, b) *el control de la pròpia vida* i c) *la valoració de la relació de parella*. Aquests processos psicosocials són necessaris per recuperar la salut, el benestar i per reconstruir el futur en llibertat i amb integritat.

La subdimensió *Reacció a la violència* és el conjunt de valoracions cognitivoemocionals i reaccions conductuals a la violència que la dona està rebent i que van de la supervivència a l'enfrontament. Com valora la dona aquesta violència forma part rellevant del procés psicosocial de separació d'una relació afectiva violenta, ja que alliberar-se'n exigeix eliminar les justificacions i ocultacions, qualificar els comportaments agressius de violents, comprendre'n la naturalesa i l'abast, qüestionar-la, reconèixer els danys que els provoca a ella i als fills i, finalment, rebutjar-la.

La subdimensió *Control de la pròpia vida* passa indestructiblement tant per mecanismes psicològics com per l'autocontrol de les condicions materials de supervivència i la percepció de suficiència d'aquestes condicions. La supervivència a la violència masclista, per la seva naturalesa, porta a

renúncies de característiques de la pròpia identitat, de l'autoimatge, a desatendre els propis desitjos i expectatives perquè, progressivament, les decisions sobre la pròpia vida i sobre les activitats quotidianes s'han supeditat a disminuir l'impacte de l'abús per satisfer les necessitats exigides pel maltractador. La submissió i l'aïllament són dues de les característiques clau de l'estratègia violenta. La resistència a la violència porta també al manteniment d'espais propis positius com a refugis i a preservar habilitats i recursos en la mesura que el tipus i la gravetat de la violència ho permet.

El control de la pròpia vida és, doncs, un procés d'apoderament i d'independència psicològica i socioeconòmica que li permetrà reprendre les regnes de la seva vida amb llibertat de decisió i acció. Incloem aquí la presa de decisions sobre el seu cos i la seva vida quotidiana, la recuperació de les relacions socials i de la supervivència física quotidiana; és a dir, ingressos propis suficients i autocontrolats, l'accés a un habitatge segur i les condicions mínimes de criança per als fills dels quals és coresponsable.

En el cas de les responsabilitats marentals, aquesta valoració de suficiència representa un element especialment important en les decisions de separació. Sabem que moltes dones no se separen perquè no poden assegurar per a elles i per als fills i filles, o per a altres persones que estan al seu càrrec, l'alimentació, un sostre, la salut i l'escolarització necessaris per viure.

La tercera dimensió de la separació psicosocial és la *Valoració de la relació de parella*. Aquest procés consisteix en la valoració del compromís que la dona té i vol tenir amb la relació de parella i amb la família pròpia; en els processos d'acceptació del fracàs de la relació i del dol per les pèrdues conseqüents, de relació amorosa inicial, de rols i posicions socials i econòmiques. Consisteix també en l'elaboració de la pèrdua del projecte de vida en parella o de família, en la reinterpretació sense estigmes de la relació abusiva i de l'experiència de separació i en el restabliment de la identitat personal positiva.

Els compromisos amb la relació passen per moments molt diferents. Abans d'arribar a la decisió de separació, en general la majoria de dones vinculades a una parella treballen perquè la relació torni a ser satisfactòria, hi hagi un canvi i tornin a gaudir de la relació. Les dones supervivents, al principi, volen posar fi a la violència però no necessàriament a la relació de parella, creuen que és possible un canvi del comportament d'ell o de les circumstàncies, o volen mantenir la relació per

moltes altres raons. Les dones supervivents de violència treballen per a que ell deixi de fer-los mal i la relació canviï cap a la llibertat i el benestar.

D'altra banda, quan s'inicien les separacions físiques es manifesten de maneres molt diferents, des dels petits assajos temporals fins a la ferma decisió de trencament de la relació. Aquestes separacions són prou diferents perquè allò que ens interessi saber no sigui quan i com s'ha separat, sinó les voluntats o desigs de la dona sobre la relació de parella i el seu compromís amb la relació, i, si és el cas, sobre la família pròpia constituïda.

L'índex de separació físicolegal (ISFL-VP), de Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz, aborda dues separacions, la física i la legal.

Entenem la separació físicolegal com el grau de contacte que la dona té amb les persones que exerceixen violència contra ella, sigui la parella o exparella violenta o les persones pròximes d'aquesta parella. El contacte o la separació pot ser tant físic com el que es manté per la relació legal que pot existir o no entre els dos.

Entenem que l'alliberament i la recuperació de la dona d'una relació de violència de parella serà possible en la mesura que la separació física de la font de la violència sigui completa. Per tant, el grau de contacte que manté indicarà graus d'alliberament i recuperació.

L' ISFL-VP pretén conèixer la *intensitat i qualitat del contacte amb el violent* i abastar amb precisió les diferents separacions explicades més amunt, temporals o més definitives, amb proximitat o llunyania física, voluntàries o involuntàries, i fins i tot les definitives que no sempre suposen la fi de la violència. És prou conegut que, després de la separació, els contactes permanents o esporàdics augmenten l'ansietat, els símptomes d'estrès posttraumàtic i, per descomptat, el risc de seguir rebent violència. Aquest índex aporta bastants matisos al simple criteri binari de separació o no-separació, tenint en compte que la separació de la parella maltractadora no implica no tenir-hi contacte per diverses raons, la més habitual, els fills i filles comuns o les amistats comunes. Com menys contacte, més alliberament i recuperació.

La *separació física* mesura el grau de separació de la supervivent amb la parella violenta considerant

tant la quantitat de contacte (freqüència) com la qualitat (presencialitat i voluntarietat). Inclou la possibilitat que la violència sigui exercida per familiars o per sicaris de la parella maltractadora. La *separació legal* mesura la presència més o menys gran de tràmits legals a dur a terme entre el maltractador i la supervivent, sigui pels motius que sigui.

Característiques tècniques

L'escala de separació psicosocial (SPS-VP, 1a versió curta), en ser de nova creació en aquesta recerca i sense antecedents, ha passat tres processos de validació¹⁷. El contrast empíric fet en la segona prova de validació va mostrar reiteradament que les dones que estaven separades de la parella maltractadora rebutjaven els ítems que pressuposaven que encara hi tenien relació, expressaven dubtes sobre la pertinència dels ítems i la desmotivació per respondre al qüestionari creixia a mesura que s'anaven trobant amb aquests tipus d'expressions. Per evitar reaccions negatives al qüestionari que suposin pèrdua de motivació i mantenir-ne la validesa, s'han elaborat dues versions de la mateixa escala, amb els mateixos continguts en cada un dels ítems, però redactats en diferents temps verbals i amb algun adverbí temporal per millorar-ne la comprensió. El *protocol A*, redactat en *present*, s'adreça a dones que encara estan en relació amb la parella maltractadora per cohabitació o perquè encara surten com a parella. El *protocol B*, redactat en *passat*, s'adreça a dones que viuen separades físicament o ja no estan en relació amb la parella maltractadora encara que mantinguin cert contacte sigui pels motius que sigui.

Els resultats de la validació de l'escala amb les anàlisis factorials, fetes de manera independent per a cada una de les subdimensions de l'escala, han permès dur a terme una reducció d'ítems que mostra una estructura interna consistent per a cada subdimensió en la versió reduïda. Les puntuacions alfa de cada dimensió (Reacció a la violència = 0,77; Control de la pròpia vida = 0,61; Valoració de la relació de parella = 0,51) estan per damunt del 0,5 i de 0,7. Els mateixos resultats s'observen en els 14 factors resultants (la majoria per damunt de 0,77) i només en dos factors estan per sota (0,4 i 0,37). Probablement, les puntuacions d'aquests dos factors s'elevarien si s'augmentés un ítem i si augmentés el nombre de subjectes de la mostra que es troben en fases inicials de la recuperació. En aquesta primera versió curta que presentem, en la constitució final dels ítems, se n'hi han afegits alguns de cor-

responents a fases inicials de la recuperació que incrementen la validesa de contingut de l'escala, ja que va dirigida a dones que estan vivint diferents moments de la separació i la recuperació.

Totes tres dimensions de la separació psicosocial tenen ítems que guarden relació amb les diferents fases per les quals passen les dones en les tres gran fases del procés de recuperació: resistència i ambivalència, separació de la violència i de la parella, i reconstrucció de la pròpia vida i del projecte vital.

L'índex de separació físicolegal (ISFL-VP), de Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz, s'ha elaborat a partir de dos assajos empírics: el primer, en una investigació també amb dones en situació de maltractament (Neus Roca Cortés, Leonor Cantera, Núria Codina et al, 2005) i el segon, en aquesta recerca. Es tracta d'un instrument creat *ad hoc*, de registre escalat ordinal (com menys contacte més separació i recuperació) omplert per la professional referent a partir de la informació extreta de les entrevistes inicials amb la dona. En cas que la professional referent no conegui la informació requerida la preguntarà a la dona.

Amb la millora de la primera versió del registre, s'ha fet una prova pilot de 15 casos per comprovar la comprensió dels indicadors i la sensibilitat a les diferents circumstàncies de les dones. Com a resultat, es van fer modificacions en el redactat del registre i en l'escalat. La validació de l'índex és bàsicament de contingut, per desenvolupar la construcció teòrica i les dues proves empíriques. Aquesta validació de contingut i ús ha seguit els criteris següents: màxim abast de la diversitat de situacions possibles, pertinència de les característiques del contacte i de les situacions legals a l'objectiu d'avaluació de l'alliberament i la recuperació i reducció de les interpretacions possibles d'un mateix ítem. L'índex de separació físicolegal (ISFL-VP) és sensible a les variacions del fenomen objecte d'estudi en la mostra d'aquesta recerca, ja que s'han obtingut resultats que abasten puntuacions mínimes i màximes i desviacions típiques d'un 40% de l'interval de puntuació.

En el registre que presentem hem millorat el redactat d'alguns indicadors a partir de la segona tanda de retroalimentació rebuda de les professionals que l'han utilitzat. La millora ha consistit en fer més explícits i més acotats alguns indicadors.

¹⁷ Els mètodes seguits en aquestes validacions s'expliquen a l'apartat 4.4.

8.2 ESCALA DE SEPARACIÓ PSICOSOCIAL (SPS - VP 1vc)

- **Protocol – A**
- **Protocol – B**
- **Instruccions d'ús**
- **Full de resultats**
- **Càlcul de puntuacions**

Protocol - A -

ESP - VP, 1a versió curta

LA RELACIÓ DE PARELLA

NOM

COGNOMS

Núm. expedient

DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

PROTOCOL - A -

Les relacions de parella passen per diferents moments. Interessa conèixer **COM VALORA** i **REACCIONA**, **EN AQUEST MOMENT**, A LA SITUACIÓ DE PARELLA que està vivint (sigui **nòvio**, **marit**, **company**, etcètera), i també respecte a la **VOSTRA VIDA**.

Si us plau, indiqui la **SEVA MANERA** de fer, de veure i de pensar o amb quina freqüència **FA**, **SENT O PENSA** així, **marcant l'opció amb un cercle "O"**. No hi ha maneres millors o pitjors, cada persona té una manera de viure i totes són importants.

	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
<i>(ell, es refereix sempre a la parella)</i>	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
1. En aquests moments, intento fer les coses com a ell li agraden	1	2	3	4	5
2. En totes les parelles hi ha discussions i moments en què es perden els nervis de mala manera	1	2	3	4	5
3. El tracte que rebo d'ell em sembla acceptable	1	2	3	4	5
4. Si jo m'hi vaig adaptant i l'ajudo, la situació millorarà	1	2	3	4	5
5. Estic fent coses per cuidar-me	1	2	3	4	5
6. Em dic a mi mateixa totes les coses que sóc capaç de fer i les virtuts que tinc	1	2	3	4	5
7. Estic dedicada a ell	1	2	3	4	5
8. Crec que ell es comporta de manera dura, pel meu bé i pel bé de la relació que tenim	1	2	3	4	5
9. Estic canviant coses de mi mateixa que milloren la meva situació	1	2	3	4	5
10. Busco fer coses amb ell	1	2	3	4	5
11. Dedico temps a estar amb amigues, familiars, companys de treball, veïnes	1	2	3	4	5
12. Busco estar en intimitat amb ell	1	2	3	4	5
13. Busco (he buscat) algú per a què freni les seves males maneres (familiars, amics, serveis, telèfons d'emergència, policia, etcètera)	1	2	3	4	5
14. Prenc precaucions per si hi ha situacions de perill	1	2	3	4	5
15. Vaig sola (o amb amigues o amics) a llocs on jo pugui entretenir-me i participar en activitats	1	2	3	4	5
16. Quan em tracta malament, li planto cara a ell (i a qui el defensa)	1	2	3	4	5
17. Faci el que faci, crec que ell pot seguir amb els seus rampells, empipaments, mal caràcter o manipulacions	1	2	3	4	5
18. Tinc l'opció de sortir per on vulgui i amb qui vulgui	1	2	3	4	5

ell, es refereix sempre a la parella	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
19. Em pregunto per què jo em sento malament, quan és ell qui es comporta malament	1	2	3	4	5
20. Prenc mesures per mantenir-lo lluny del mi (i dels meus fills i filles)	1	2	3	4	5
21. Me n'adono quan algú em degrada o em menysprea	1	2	3	4	5
22. La situació de parella que visc m'afecta negativament a mi (i als meus fills i filles)	1	2	3	4	5
23. Me n'adono quan algú vol prendre decisions per mi o sense tenir-me en compte	1	2	3	4	5
24. Sento alguna cosa bona per ell	1	2	3	4	5
25. He demanat ajuda per acabar amb aquesta dura situació, a les amistats, a la família, als serveis (metge, treballadora social, psicòloga, advocat, policia, justícia, etcètera)	1	2	3	4	5
26. Si ell deixa de tractar-me malament, continuaré amb ell però amb una relació mínima en la qual cadascú faci la seva vida sense perjudicar a l'altre	1	2	3	4	5
27. M'allunyo de les persones que em volen controlar, m'intimidien o em fan xantatge	1	2	3	4	5
28. Encara l'estimo	1	2	3	4	5
29. Sento ràbia per tot el que està passant en la meua relació amb ell	1	2	3	4	5
30. En aquests moments, segueixo amb ell com a parella però amb una relació mínima en la qual cadascun fa la seva vida sense perjudicar a l'altre	1	2	3	4	5
31. Em dol el punt a què ha arribat la meua relació amb ell	1	2	3	4	5
32. Sóc capaç de tirar endavant sola (i amb els fills i filles que depenen de mi)	1	2	3	4	5
33. Em dol que aquest amor (i la família) no em surti com jo somiava	1	2	3	4	5
34. Econòmicament, amb els ingressos (diners) que jo sola aconsegueixo (i els estalvis que tinc) puc mantenir-me a mi (i als meus fills i filles)	1	2	3	4	5
35. Si ell deixa de tractar-me malament, vull estar separada d'ell com a parella (i mantenir-hi un tracte correcte pels meus fills i filles)	1	2	3	4	5
36. M'estic movent per tenir capacitat econòmica també en el meu futur	1	2	3	4	5
37. Em pregunto per què m'ha passat això a mi	1	2	3	4	5
38. Sento que ara la meua vida està ben encaminada	1	2	3	4	5
39. Si ell deixa de tractar-me malament, de totes maneres, vull abandonar completament la relació amb ell	1	2	3	4	5
40. He après de tota aquesta experiència de parella	1	2	3	4	5

Protocol - B -

ESP – VP, 1a versió curta

LA RELACIÓ DE PARELLA

NOM

COGNOMS

Núm. expedient

DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

PROTOCOL - B -

Les relacions de parella passen per diferents moments. Interessa conèixer COM VALORA i REACCIONA, EN AQUEST MOMENT, A LA SITUACIÓ DE PARELLA que ha viscut (exparella, exnòvio, exmarit, ex-company, etcètera), i també respecte a la VOSTRA VIDA.

Si us plau, indiqui la SEVA MANERA de fer, de veure i de pensar o amb quina freqüència FA, SENT O PENSA així, **marcant l'opció amb un cercle "O"**. No hi ha maneres millors o pitjors, cada persona té una manera de viure i totes són importants.

	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
<i>(ell, es refereix sempre a la parella)</i>	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
1. En aquests moments, encara intento fer les coses com a ell li agradaven	1	2	3	4	5
2. En totes les parelles hi ha discussions i moments en què es perden els nervis de mala manera	1	2	3	4	5
3. El tracte que rebia d'ell em sembla acceptable	1	2	3	4	5
4. Si m'hi hagués adaptat i l'hagués ajudat, la situació hauria millorat	1	2	3	4	5
5. Estic fent coses per cuidar-me	1	2	3	4	5
6. Em dic a mi mateixa totes les coses que sóc capaç de fer i les virtuts que tinc	1	2	3	4	5
7. Encara estic dedicada a ell	1	2	3	4	5
8. Crec que ell es comportava de manera dura, pel meu bé i pel bé de la relació que teníem	1	2	3	4	5
9. Estic canviant coses de mi mateixa que milloren la meva situació	1	2	3	4	5
10. Busco fer coses amb ell	1	2	3	4	5
11. Dedico temps a estar amb amigues, familiars, companys de treball, veïnes	1	2	3	4	5
12. Busco estar en intimitat amb ell	1	2	3	4	5
13. He buscat (vaig buscar) algú que frenés les seves males maneres (familiars, amics, serveis, telèfon d'emergència, policia, etcètera)	1	2	3	4	5
14. Prenc (o he pres, recentment) precaucions per si hi hagués situacions de perill	1	2	3	4	5
15. Vaig sola (o amb amigues o amics) a llocs on pugui entretenir-me i participar en activitats	1	2	3	4	5
16. Si tornés a tractar-me malament, li diria que ja n'hi ha prou, li plantaria cara a ell (i als que el defensessin)	1	2	3	4	5
17. Fes el que fes, vaig creure que ell seguiria amb els seus rampells, empipaments, mal caràcter o manipulacions	1	2	3	4	5
18. Tinc l'opció de sortir per on vulgui i amb qui vulgui	1	2	3	4	5

<i>(ell, es refereix sempre a la parella)</i>	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínua- ment
19. Em pregunto per què jo em sentia malament, quan era ell qui es comportava malament	1	2	3	4	5
20. He pres (o prenc ara) mesures per mantenir-lo lluny de mi (o dels meus fills i filles)	1	2	3	4	5
21. Me n'adono quan algú em degrada o em menysprea	1	2	3	4	5
22. En aquests moments, la situació de parella que he viscut encara m'afecta negativament a mi i als meus fills i filles	1	2	3	4	5
23. Me n'adono quan algú vol prendre decisions per mi o sense tenir-me en compte	1	2	3	4	5
24. Sento alguna cosa bona per ell	1	2	3	4	5
25. Vaig demanar (o he demanat) ajuda per acabar amb la dura situació o a les amistats, o a la família, o als serveis (metge, treballadora social, psicòloga, advocat, policia, justícia)	1	2	3	4	5
26. Si ell deixés de tractar-me malament, tornaria amb ell però amb una relació mínima en la qual cadascú fes la seva vida sense perjudicar a l'altre	1	2	3	4	5
27. M'allunyo de les persones que em volen controlar, m'intimiden o em fan xantatge	1	2	3	4	5
28. Encara l'estimo	1	2	3	4	5
29. Sento ràbia per tot el que va passar en la meva relació amb ell	1	2	3	4	5
30. En aquests moments, segueixo amb ell com a parella però amb una relació mínima en la qual cadascú fa la seva vida sense perjudicar a l'altre	1	2	3	4	5
31. Em dol el punt a què va arribar la meva relació amb ell	1	2	3	4	5
32. Sóc capaç de tirar endavant sola (i amb els fills i filles que depenen de mi)	1	2	3	4	5
33. Em dol que aquest amor (i la família) no m'hagi sortit com jo somiava	1	2	3	4	5
34. Econòmicament, amb els ingressos (dineros) que jo sola aconseguixo (i els estalvis que tinc) puc mantenir-me a mi (i als meus fills i filles)	1	2	3	4	5
35. Si ell deixés de tractar-me malament, seguiria separada d'ell com a parella (i hi mantindria un tracte correcte pels meus fills i filles)	1	2	3	4	5
36. M'estic movent per tenir capacitat econòmica també en el meu futur	1	2	3	4	5
37. Em pregunto per què m'ha passat això a mi	1	2	3	4	5
38. Sento que ara la meva vida està ben encaminada	1	2	3	4	5
39. Si ell deixa de tractar-me malament, de totes maneres, seguiria separada completament de la relació amb ell	1	2	3	4	5
40. He après de tota aquesta experiència de parella	1	2	3	4	5

ESCALA de SEPARACIÓ PSICOSOCIAL de la parella violenta ESPS-VP, 1a versió curta,

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa, Montserrat Yepes i Núria Codina (2013)

Instruccions d'ús

• Objectius

Aquesta escala avalua el grau en què una dona està separada psicològicament i materialment de la parella o exparella. S'avaluen tres subdimensions: a) Reacció a la violència, b) Control de la pròpia vida i, c) Valoració de la seva relació de parella. En el control de la pròpia vida s'inclouen les condicions socials materials mínimes per a la supervivència independent d'ella i dels fills i filles a càrrec. Totes tres dimensions de la separació psicosocial tenen ítems vinculats amb les diferents fases per les quals passen les dones en el procés d'alliberament i recuperació.

Es refereix sempre a la parella o exparella que exerceix o exercia violència sobre ella i per la qual ha entrat al servei. Aquest model d'avaluació valora separatament la separació psicològica i social de la fisicolegal. Aquesta última la registra i puntua amb un altre instrument: l'índex de separació fisicolegal.

• Protocols

Aquesta escala té dos protocols diferents, segons si encara tenen relació o no amb la parella violenta per la qual han entrat al servei. El contrast empíric dut a terme en la segona prova de validació ha mostrat reiteradament que les dones que estan separades de la parella maltractadora rebutjen els ítems que pressuposen que encara hi tenen relació. Per evitar reaccions negatives al qüestionari, s'han elaborat dues versions de la mateixa escala, amb els mateixos continguts dels ítems però redactats en present o en passat en els ítems que es refereixen a la parella. Només en alguns casos s'ha afegit algun adverbí temporal per millorar la comprensió del contingut.

Els criteris per triar una versió o una altra són:

Protocol A –redactat en present– per les dones que viuen juntament amb la parella maltractadora o s'hi relacionen perquè són parella encara que no hi hagi cohabitació.

Protocol B –redactat en passat quan ens referim a la parella– per les dones que viuen separades de la parella (ara ja exparella) maltractadora o ja no s'hi relacionen com a parella. Poden estar rebent violència o no d'aquesta exparella o altres maltractaments de persones afins a la exparella maltractadora. Poden tenir més o menys contacte amb l'exparella maltractadora per diferents motius, però elles estan separades de la parella (exmarit, excompany, exnòvio, examant).

• Normes de correcció

La puntuació final de separació psicosocial, sigui el protocol A o B, s'obté de la manera següent:

- A)** En primer lloc, s'han de girar les respostes a alguns ítems de tipus invers (veure fulls de càlcul de puntuacions). Són ítems inversos els que pregunten per pensaments, emocions o comportaments contraris al sentit de la puntuació positiva de separació psicosocial, equivalent a la recuperació d'una situació de violència de parella. Girar les respostes dels ítems inversos significa que, en el moment de comptar la puntuació final de separació psicosocial, s'han de transformar en positiu les puntuacions assenyalades per la dona. Es giren les puntuacions de la manera següent: quan la dona ha respost 1 s'ha de comptar un 5, quan ha respost 2 s'ha de comptar un 4, quan ha respost 3 s'ha de comptar un 3, quan ha respost 4 s'ha de comptar un 2 i quan ha respost 5 s'ha de comptar un 1. Els ítems inversos són: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 12, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 33 (indicats també en els fulls de càlcul de puntuacions).

- B)** A continuació, s'han de sumar totes les respostes als ítems (les que no s'han girat, més les que s'han girat). Presteu especial atenció a garantir que la suma es fa amb els girs de puntuació duts a terme correctament.

Una puntuació baixa en l'escala ens indica un grau baix de separació psicosocial i, al contrari, una puntuació alta en l'escala ens indicarà un alt grau de separació psicosocial de la dona i, per tant, més alliberada. La puntuació *directa* mínima de la prova és: 40. La puntuació *directa* mitjana de la prova és: 120 La puntuació *directa* màxima de la prova és: 200.

La puntuació *ponderada* de la prova és més equilibrada internament, ja que és una puntuació en que cada una de les subdimensions té el mateix pes relatiu, és a dir, cada subdimensió és un terç (0,33) de la puntuació ponderada total final. La puntuació *ponderada* mínima és: 39, la puntuació *ponderada* mitjana és: 90, i la puntuació ponderada màxima de la prova és: 150.

• Recomanacions

Quant a l'ús

Es passa, com tota la bateria, a dones que tenen una relació de cohabitació o no amb la parella que exerceix violència, i que reben o han rebut violència de la manera que sigui. Les dones poden estar separades físicament de l'agressor o no. El grau de contacte amb l'agressor i la seva qualitat, tant si han cohabitat com si no, es registra i puntua separatament a través d'un altre registre. La *combinació* de les dues puntuacions de separació permetran una valoració més precisa de la situació de la dona.

Quan es passa a una dona en situació de violència que està angoixada, caldrà acompanyar-la amb més cura. També és el cas de les dones que han tingut una separació física precipitada, ja que aquesta escala pregunta per situacions que són motiu d'angoixa en aquest moment.

Es recomana assegurar-se que la dona *comprèn* el contingut dels ítems i la consigna, entén el significat de l'escala de resposta i respon a partir dels seus pensaments, sentiments i vivències.

Cal tenir cura que no es *deixin cap ítem* sense respondre per garantir el rigor en la puntuació final. Cal ser-hi per resoldre *dubtes*, sempre intentant *no influir* en la direcció de les respostes.

Quant a les puntuacions

S'ha de prestar especial atenció al gir dels ítems inversos per garantir una avaluació correcta. Cal tenir present les diferents puntuacions en les subdimensions, ja que ens permetran saber també si estan més o menys preparades per a la separació psicològica en els diferents vessants que inclou la separació d'una parella que exerceix violència.

FULL de RESULTATS**escala de SEPARACIÓ PSICOSOCIAL - 1vc de dones en situació de violència de parella - ESPS-VP,**

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa, Montserrat Yepes i Núria Codina (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

EPS - 1a vc	Puntuació <u>DIRECTA</u> parcial	Nombre d'ítems	PUNTUACIÓ PARCIAL <u>PONDERADA</u> pt parcial dividit pel Nre. ítems = (1 decimal)
REACCIÓ A LA VIOLÈNCIA <small>Puntuació ponderada mínima = 10,0. Puntuació ponderada mitjana = 30,0. Puntuació ponderada màxima = 50,0</small>		/1,6	=
CONTROL DE LA PRÒPIA VIDA <small>Puntuació ponderada mínima = 10,0. Puntuació ponderada mitjana = 30,0. Puntuació ponderada màxima = 50,0</small>		/1,2	=
VALORACIÓ DE LA RELACIÓ <small>Puntuació ponderada mínima = 10,0. Puntuació ponderada mitjana = 30,0. Puntuació ponderada màxima = 50,0</small>		/1,2	=
PUNTUACIÓ TOTAL PONDERADA-SEPARACIÓ PSICOSOCIAL (suma de puntuacions parcials ponderades) <small>Puntuació ponderada mínima = 30,0. Puntuació ponderada mitjana = 90,0. Puntuació ponderada màxima = 150,0</small>			

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA FINAL**COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors**

En mesos/anys ha

Càlcul de puntuacions**Escala de SEPARACIÓ PSICOSOCIAL** - ESPS-VP,

Neus Roca Cortés, Clara Porrúa, Montserrat Yepes i Núria Codina (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

ESCALA DE SEPARACIÓ PSICOSOCIAL		Resposta al protocol		Puntuació per SUBDIMENSIONS
REACCIÓ A LA VIOLÈNCIA	Resistència-Aguant	1 girat*		
		3 girat*		
		4 girat*		
	Justificació	2 girat*		
		8 girat*		
	Qüestionament	17		
		19		
		22		
	Buscar ajut extern	13		
		25		
	Limitar la violència	14		
		16		
		20		
	Detectar situacions de violència	21		
		23		
		27		
	PUNTUACIÓ DIRECTA (suma dels ítems) =			
	Puntuació mínima= 16; Puntuació mitjana= 48; Puntuació màxima= 80			

* Sentit dels girs:

Si la dona ha posat un 1, s'ha de comptar un 5
 Si la dona ha posat un 2, s'ha de comptar un 4
 Si la dona ha posat un 3, s'ha de comptar un 3
 Si la dona ha posat un 4, s'ha de comptar un 2
 Si la dona ha posat un 5, s'ha de comptar un 1

CONTROL DE LA PRÒPIA VIDA	Desvinculació	7 girat*		
		10 girat*		
		12 girat*		
	Represa del jo	5		
		6		
		9		
	Represa de relacions socials	11		
		15		
		18		
	Autopervivència	32		
		34		
		36		
PUNTUACIÓ <u>DIRECTA</u> (suma dels ítems) =				
Puntuació mínima= 12; Puntuació mitjana= 36; Puntuació màxima= 60				

VALORACIÓ DE LA RELACIÓ	Desig de relació	24 girat*		
		26 girat*		
		28 girat*		
	Dol	29 girat*		
		31 girat*		
		33 girat*		
		37		
	Separació	35		
		39		
	Superació	30 girat*		
		38		
		40		
PUNTUACIÓ <u>DIRECTA</u> (suma dels ítems) =				
Puntuació mínima= 12; Puntuació mitjana= 36; Puntuació màxima= 60				

* Sentit dels girs:

Si la dona ha posat un 1, s'ha de comptar un 5
 Si la dona ha posat un 2, s'ha de comptar un 4
 Si la dona ha posat un 3, s'ha de comptar un 3
 Si la dona ha posat un 4, s'ha de comptar un 2
 Si la dona ha posat un 5, s'ha de comptar un 1

8.3 ÍNDEX de SEPARACIÓ FISICOLEGAL (ISFL-VP)

- **Protocol**
- **Instruccions d'ús**
- **Full de resultats**

Protocol de l'ÍNDEX de SEPARACIÓ FISICOLEGAL de dones en situació de violència de parella (ISFL-VP),

Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA de la informació que es registra

PROFESSIONAL referent que omple el protocol

En cas que la professional referent no conegui aquesta informació, cal preguntar-li directament a la dona.

Marqueu **amb un cercle "O"** l'opció que millor reflecteixi la situació **ACTUAL** de la dona en relació amb el contacte amb la parella que exerceix violència, **per cada un dels indicadors següents**:

1. CONTACTE	0 = VIUEN JUNTS o SURTEN JUNTS com a parella 1 = Viuen junts en habitacions separades 3 = Viuen junts però cadascú fa vida separatament o quan es tracta de parelles que no cohabitin han estat alternant separacions i retorns a la relació, durant els últims 6 mesos 7 = SEPARATS, però es relacionen (xat, telèfon, es veuen) siguin quins siguin els motius 10 = Separats completament, no cohabitin mai ni es relacionen ni es veuen de <i>cap manera</i> o molt mínima
2. La dona SÍ que està SEPARADA FÍSICAMENT de la parella maltractadora	- Qui va tenir la INICIATIVA de la separació física?: 0 = Viuen JUNTS o surten junts com a parella 1 = ELL 2 = DESPLAÇAMENTS DE LA FEINA (d'ell o ella) 3 = PRESSIONS de les institucions o sentències del sistema legal 4 = Pressions dels FILLS-FILLES o d'altres FAMILIARS propers 5 = ELLA - Quant TEMPS fa que estan separats físicament? = MESOS
3. FREQUÈNCIA amb la qual la dona està en CONTACTE amb EL MALTRACTADOR (sigui físicament, per telèfon, per ordinador, etcètera)	0 = Viuen JUNTS o surten junts com a parella 1 = una o més vegades A LA SETMANA 2 = una vegada cada QUINZE DIES o al MES 3 = una vegada al TRIMESTRE 4 = una vegada cada 6 MESOS O A L'ANY 5 = NO es veuen ni contacten MAI
4. En cas que la dona SÍ que tingui CONTACTE amb el maltractador (opcions 0, 1, 3 i 7 de l'ítem nº1): quin és el grau de VOLUNTARIETAT del contacte per part d'ella	0 - VOLUNTARI = Encara viuen junts o surten junts com a parella, la dona va a llocs que sap que trobarà a l'exparella maltractadora, o el busca o no evita trobar-se'l. 3 - CONSENTIT = Un cop separats, ell s'apropa quan ella no ho ha buscat (per visites dels fills, per telèfon, ordinador, físicament, a través d'altres persones) i ella ho accepta o no li sembla malament i no fa cap acció per evitar trobar-se'l. 5 - INVOLUNTARI = Un cop separats, ella li parla o el veu perquè no té cap altra opció, per força (assetjament d'ell, visites dels fills i filles, judicis pendents, etcètera) quan ella fa accions per no veure'l ni tenir-hi cap mena de contacte.
5. En cas que la dona NO tingui CONTACTE amb el maltractador (opció 10 de l'ítem nº1): quin és el grau de VOLUNTARIETAT del no contacte per part d'ella	0 = Viuen JUNTS o surten junts com a parella 1 = INVOLUNTARI = ell, la parella maltractadora, la va abandonar i es va allunyar d'ella; ell és a la presó per la denúncia d'altres, per iniciativa de la policia o per motius diferents de la violència contra ella; ella està en una casa d'acolliment perquè l'hi van portar o la van forçar a anar-hi (NO hi és per iniciativa d'ella). 5 = VOLUNTARI = presó o bé ordre d'allunyament per denúncia posada per iniciativa d'ella; la dona és en una casa d'acollida per dones en situació de violència per iniciativa d'ella; en separar-se s'ha allunyat del territori d'ell. 7 = VOLUNTARI + 6 MESOS o MÉS SENSE contacte, sempre que hagi estat per iniciativa d'ella. Quant temps fa que no hi ha cap mena de contacte (ni i es veuen, ni es parlen, ni s'escriuen, ni es relacionen indirectament? = MESOS

Marqueu **amb un cercle "O"**, l'opció que millor reflecteixi la situació **ACTUAL** de la dona en relació amb el contacte amb la parella que exerceix violència, **per cada un dels indicadors següents**:

6. FREQUÈNCIA amb la qual la dona entra en contacte (sigui físicament, per telèfon, per ordinador, etcètera) amb MALTRACTADORS AFINS a la parella maltractadora (familiars, amics o amigues, subordinats, etcètera que assetgen i/o són violents contra la dona)	QUI SÓN: 0= una o MÉS vegades A LA SETMANA 1= una vegada cada QUINZE DIES 2= una vegada al MES 3= una vegada al TRIMESTRE 4= una vegada cada 6 MESOS O A L'ANY 5= NO es veuen ni contacten MAI
7. Separació i/o divorci LEGAL de la parella (inclou separació de béns)	0= Viuen JUNTS o surten junts com a parella 1= NO s'ha procedit a legalitzar la separació 2= INICIEN el procés de separació i/o divorci legals 3= PENDENT (pendent de resolució, pendent de judici o en recurs) 4= SENTÈNCIA dictada i acceptada 5= NO ÉS NECESSÀRIA la separació legal (parella, nuvis, amants o parelles de fet)
8. TRÀMITS LEGALS en relació a la potestat i custòdia de FILLS i FILLES	0= Viuen JUNTS i per tant no són necessaris 1= Estan separats però NO S'HAN INICIAT els tràmits legals quan SÓN NECESSARIS 2= SÍ QUE S'HAN INICIAT els tràmits 3= PENDENT (pendent de resolució, de judici o en recurs) 4= SENTÈNCIA dictada i acceptada legalment 5= NO ÉS NECESSÀRIA (no hi ha fills i filles menors d'edat)
9. Guarda i custòdia dels FILLS i FILLES	Qui té actualment la guarda i custòdia dels fills i filles?: 0= Viuen JUNTS i per tant és d'ambdós 1= ELL 2= FAMÍLIA D'ELL (de la parella maltractadora) 3= COMPARTIDA (amb la parella maltractadora) 4= L'ADMINISTRACIÓ té la custòdia 5= FAMÍLIA D'ELLA 6= ELLA
10. ALTRES TIPUS d'assump-tes legals entre ambdós (siguin iniciativa d'ella o de la parella maltractadora)	ASSUMPTE LEGAL POSSIBLES (posa creu o creus):- denúncia d'ella contra la parella o exparella per maltractament- deutes d'ell que han quedat legalment a nom d'ella- ella ha estat denunciada per maltractament, per SAP, per segrest dels fills (o altres acusacions)- demanda o demandes d'ella per a la seva seguretat o la dels fills i filles: d'ordre d'allunyament, en relació a les visites dels fills i filles al pare (exparella maltractadora), en relació al compliment de les visites o de les tasques de cura en les visites, etcètera. - altres: Sigui per un o per diversos assumptes legals, cal reflectir el contacte de tipus legal que manté la dona amb la parella maltractadora: 0= Viuen junts i no hi ha cap assumpte legal pendent entre ells 1= S'HAN INICIAT els tràmits 2= PENDENT (pendent de resolució, pendent de judici o en recurs) 3= SENTÈNCIA dictada i acceptada legalment sense cap altre assumpte legal pendent 5= NO HI HA CAP ASSUMPTE LEGAL PENDENT i estan separats

OBSERVACIONS:
.....
.....

ÍNDEX de SEPARACIÓ FISICOLEGAL (VP) de dones en situació de violència de parella (ISFL-VP), Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz (2013)

Instruccions d'ús

• Objectius

Aquest índex avalua la intensitat i qualitat del contacte amb la parella agressora que sovint arriba per dues vies, la comunicació involuntària o voluntària entre els dos i els afers legals que encara mantenen la dona en la relació.

Aquest índex no és un registre descriptiu de les diferents formes de contacte ni dels diferents tipus de relacions legals entre la dona en situació de violència i la parella maltractadora.

La pretensió d'aquest índex és només mesurar la quantitat i qualitat del contacte com a indicador de l'alliberament i recuperació.

• Normes de correcció

S'han de sumar les puntuacions de totes les respostes de tots els ítems.

Una puntuació alta en l'escala ens indicarà un alt grau de separació fisicolegal de la dona. Com més separada físicament, telemàticament i legalment estigui, com menys comunicació directa o indirecta mantingui amb la parella maltractadora i/o altres maltractadors afins, més alliberada i recuperada estarà. I, per contra, una puntuació baixa a l'escala indicarà un grau baix de separació fisicolegal i un alt grau de contacte amb la parella maltractadora (i/o altres maltractadors afins). La puntuació mínima de l'índex és: 0. La puntuació mitjana de l'índex és: 29. La puntuació màxima de l'índex és: 58.

• Recomanacions

Quant a l'ús

Es passa, com tota la bateria, a dones que estan en relació de cohabitació o no amb la parella que exerceix violència, i que reben o han rebut violència en la forma que sigui.

Totes dues dimensions reflecteixen diferents separacions físiques i legals que es produeixen durant el procés d'alliberament i recuperació, inclús quan són assajos de separació prèvia a la separació més definitiva. Reflecteix també la diversitat de casuístiques de la postseparació. El que interessa és la intensitat i qualitat del contacte tant pel risc que pot tenir, com per la por i la pressió que exerceix aquest contacte en la dona, per la sensació de control que encara pot mantenir en la dona o per la possibilitat o impossibilitat de tancar l'experiència traumàtica.

Si s'entrevista directament la dona en situació de violència que està angoixada, caldrà acompanyar-la amb més cura. També és el cas de les dones que han tingut una separació física precipitada, ja que aquesta escala, com l'anterior, pregunta per situacions que són motiu d'angoixa en aquest moment.

FULL de RESULTATS -índex de SEPARACIÓ FISICOLEGAL- de dones en situació de violència de parella (SFL-VP)

Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

ÍNDEX de SEPARACIÓ FISICOLEGAL		Ítems	Puntuacions
SEPARACIÓ FÍSICA i TELEMÀTICA Puntuació mínima = 0 Puntuació mitjana = 18,5 Puntuació màxima = 37	Grau de contacte fisicotelemàtic	1	
	Iniciativa de la separació	2	
	Freqüència de contacte físic o telemàtic	3	
	Voluntarietat del contacte	4	
	Voluntarietat del NO contacte	5	
	Freqüència de contacte amb altres maltractadors/es afins	6	
Puntuació final (suma de tots els ítems) =			
SEPARACIÓ LEGAL Puntuació mínima = 0 Puntuació mitjana = 10,5 Puntuació màxima = 21	Separació legal de la parella	7	
	Tràmits de la potestat i custòdia dels fills i filles	8	
	Guarda i custòdia dels fills	9	
	Altres assumptes legals	10	
Puntuació final (suma de tots els ítems) =			
PUNTUACIÓ TOTAL – ÍNDEX de SEPARACIÓ FISICOLEGAL:			
Puntuació mínima = 0. Puntuació mitjana = 29. Puntuació màxima = 58			

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA

COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors

En mesos/anys ha

9. SALUT

9.1 AVALUACIÓ DE LA SALUT

Què s'avalua i per què

Una altra dimensió de la definició de recuperació i constitutiva del model multidimensional d'avaluació de l'alliberament i recuperació de les dones en situació de violència és la salut.

Entenem la salut de la supervivent com la desaparició dels símptomes de sofriment o disfuncionalitat conseqüència de la violència.

La salut és un dels impactes de la violència més estudiats sistemàticament i científicament. La violència en les relacions afectives de parella té conseqüències en la salut de les supervivents, i de la qual es consideren indicadors les lesions producte directe de la violència, tant les malalties físiques associades com l'impacte emocional (Etienne G. Krug et al., 2002, informe de l'OMS; Mireia Martínez Artola, 2010).

La violència masclista de parella genera estats psicològics d'inseguretat, símptomes de sofriment psicològic i, ocasionalment, alteracions mentals greus. L'impacte de la violència desemboca en malalties físiques o psicosomàtiques temporals i en l'increment de símptomes de malalties físiques cròniques, que desapareixen quan la violència desapareix i la dona es pot cuidar; també és causa directa de malalties cròniques o lesions que requereixen atencions constants o han provocat discapacitacions funcionals permanents.

Hem dividit la salut en dos subdimensions: a) *salut psicològica* i b) *salut física*, conscients del caràcter d'influència mútua de totes dues.

La relació entre violència de gènere i salut psicològica ha estat àmpliament estudiada, i de la qual en resulta una associació positiva (Amy Holtzworth-Munroe, Natalie Smutzler i Elizabeth Sandin, 1997; Pilar Matud, 2004; Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 1999; Lenore E. Walker, 1991, 2000). S'observa que la depressió, l'ansietat, el trastorn per estrès posttraumàtic i la indefensió apresada o desesperança són les alteracions més freqüents, no només en les dones víctimes del maltractament físic o psicològic, sinó també en altres violències contra les dones, com ara l'abús sexual (Jocelyn

Brown, Patricia Cohen, Jeffrey Johnson i Elizabeth Smailes, 1999) i l'agressió sexual (Norah Feeny i Edna Foa, 2000). Les dones que han experimentant violència de gènere tenen una prevalença més alta de síndrome d'estrès posttraumàtic, crisis d'ansietat, fòbies, abús de substàncies, trastorns per somatització, dolor crònic, depressió i risc de suïcidi (Jacqueline Campbell, 2002; Mary Koss, 1990). D'entre la diversa simptomatologia, la depressió, i el trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT) i la seva comorbiditat (Enrique Echeburúa, Paz Corral i Pedro Amor, 2002) són les conseqüències més detectades sovint a llarg termini en les víctimes de violència de gènere.

Existeix una relació negativa entre la violència i l'autoestima (Ola W. Barnett, 2001) i evidències que les dones augmenten l'autoestima un cop han deixat la relació violenta (Lenore E. Walker, 2000). Les experiències viscudes per la dona en el context de violència crònica fan que els esquemes sobre si mateixa esdevinguin negatius, el sentiment de culpa que moltes dones desenvolupen els provoca una desconfiança en elles mateixes que les porta a una ineficàcia, sumada a les escasses fonts de reforç social per l'aïllament d'aquest tipus de violència (Shannon Lynch i Sandra Graham-Bermann, 2000; Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 1999).

Resulta de vital importància conceptualitzar correctament com a simptomatologia les reaccions psicològiques de la dona fruit de la situació crònica de violència, en contrapartida a les teories que apuntaven a un cert perfil de personalitat de les dones que han viscut violència de gènere. D'altra banda, també cal assenyalar la importància de no confondre la simptomatologia associada a la violència de gènere amb diagnòstics específics de patologies mentals estàndards (Judith Hermann, 1992; Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 1999).

En relació amb la desesperança de les dones que es troben en una relació violenta de parella, Lenore E. Walker (1984, 2000) aplica la teoria de la indefensió apresada de Seligman, per explicar el seu funcionament cognitiu, emocional i conductual: les dones aprenen a disminuir la intensitat del maltractament utilitzant estratègies per fer-hi front que condueixen a comportaments d'indefensió. La percepció d'estar en possessió de conductes ineficaces per afrontar el context aversiu, la violència imprevisible i la important càrrega de neguit

que això comporta, es tradueix en la víctima en el desenvolupament d'allò que es coneix com a "conductes de victimització" (Andrés Montero, 2001).

Respecte a les malalties físiques, les dones víctimes de maltractaments físics i psicològics per part de la parella i les dones amb experiències d'abús o agressió sexual presenten un increment en els problemes mèdics, més mala salut i major ingesta de medicació que les dones que no han viscut aquestes experiències (Pilar Matud, 2004; Luciana Ramos-Lira, Maria Teresa Saltijeral-Méndez, Martha Romero-Mendoza, Miguel Ángel Caballero-Gutiérrez i Nora Martínez-Velez, 2001).

Segons l'Informe mundial de violència i salut de l'OMS (Krug et al., 2002; WHO, 2005), els problemes mèdics més freqüents es refereixen al dolor crònic cervical, lumbar i pèlvic, entre altres; les malalties de naturalesa digestiva, com ara les úlceres d'estómac, el síndrome de colon irritable i la malaltia inflamatòria intestinal. Segons aquests estudis, entre el 40 i el 72% de les dones que han experimentat violència física per part de la seva parella resulta lesionada en algun moment de la seva vida. Entre les lesions més freqüents hi ha la ruptura del timpà i en relació amb la localització es més probable que presenten lesions al crani, tronc i coll (Muelleman, 1996). La violència durant l'embaràs pot provocar: avortaments espontanis, retard de l'atenció prenatal, parts i naixements prematurs, lesions fètals i baix pes en néixer (Krug et al., 2002). Als Estats Units, els càlculs de maltractament durant l'embaràs varien entre un 3 i un 11% de les dones adultes i fins a un 38% de les mares adolescents.

Com s'avalua

La bateria d'instruments del model multidimensional avalua la salut psicològica amb un seguit d'escalas validades, utilitzades en població de dones supervivents de violència masclista de parella corresponents a les àrees principals afectades. S'ha afegit un registre de diagnòstics de salut mental, de creació pròpia. La salut física s'avalua amb un qüestionari d'autoposicionament de nova creació.

Les escalas de salut psicològica avaluen sis subdimensions: a) ansietat i depressió; b) autoestima; c) estrès posttraumàtic; d) desesperança i e) diagnòstics psicopatològics i addiccions.

Cada subdimensió és avaluada per l'escala corresponent o per registres. Les escalas que presentem sobre ansietat i depressió, autoestima i estrès post-traumàtic són reduccions d'escalas d'ús comú en psicologia, amb bones propietats psicomètriques, adaptades a la població espanyola i emprades en estudis de dones maltractades. Totes les escalas s'han reduït i revalidat per a la població de dones en situació en violència amb els mètodes explicats a l'apartat 4.4.

L'escala d'ansietat i depressió, d'Anthony Zigmon i Philip Snaith (1983), *reduïda per a dones en violència de parella (HAD-VP)* per Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Montserrat Yepes Baldó, és una escala que ens permet mesurar simultàniament la presència dels símptomes psicofisiològics, conductuals i cognitivoemocionals de l'ansietat i la depressió en el moment present. L'escala reduïda per les autores consta de nou ítems i es divideix en tres subdimensions: ansietat i depressió (síntomes negatius), benestar (síntomes positius) i ideació suïcida.

L'escala d'autoestima Marshall Rosenberg (1965), *reduïda per a dones en violència de parella (AUTES-VP)* per Neus Roca Cortés, Mireia Martínez Artola i Clara Porrúa García, té com a objectiu avaluar el sentiment de satisfacció d'una persona amb si mateixa. L'escala reduïda consta de sis ítems i es divideix en dues subdimensions: valoració positiva i desvalorització.

L'escala d'estrès posttraumàtic de Jonhatan Davidson et al (1997), *reduïda per a dones en violència de parella (EPT-VP)* per Neus Roca Cortés, Mireia Martínez Artola, Montserrat Yepes Baldó, valora la freqüència i gravetat dels símptomes d'evitació de referències sobre l'esdeveniment traumàtic, hiperactivació psicofisiològica i reexperimentació. Seguint les indicacions de Davidson, s'ha puntuat separatament la freqüència, la gravetat i després les dues alhora, amb resultats similars quant als ítems resultants per la reducció. Per a l'ús professional, proposem emprar directament la puntuació de freqüència per gravetat perquè reflecteix de manera més precisa l'abast de la presència o absència de la simptomatologia. L'escala reduïda consta de nou ítems i es divideix en dues subdimensions: hiperactivació i evitació i, d'altra banda, reexperimentació.

L'escala de desesperança, de Martha Còrdova, José C. Rosales i Luz Eguiluz (2005), ha estat *adaptada i reduïda per a dones en situació de violència de parella (EDESCP-VP)* per Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz. Aquesta escala mesura els sentiments i pensaments associats a la pèrdua de l'esperança que les coses puguin canviar i ser

millors. Hem modificat algunes paraules i expressions per adaptar-les al context espanyol i s'ha dut a terme la reducció. L'escala té onze ítems i es divideix en dues subdimensions: descoratjament-indefensió i, d'altra banda, il·lusió-enfortiment.

El registre de diagnòstics de salut mental i consum de substàncies tòxiques (RDSM) per a dones en situació de violència de parella, ha estat creat de nou per Neus Roca Cortés.

Es tracta d'un registre que recull, però no mesura, els diagnòstics sobre salut mental fets per experts, la medicació o automedicació que pren la dona i la ingesta d'alcohol o drogues. La informació que proporciona aquest registre s'adreça a dos conceptes. D'una banda, afegirà informació *qualitativa* a la puntuació de salut psicològica. La recerca i l'atenció assenyalen escassos casos de trastorn mental estable derivats de la situació de violència de parella, més aviat s'observa medicació psicotròpica des de metges de família o automedicació que diagnòstics o atencions constants des de salut mental. La minvada presència d'aquests trastorns mentals suggeria desestimar aquesta informació, però l'hem mantingut per la consideració d'imprescindible que té en l'atenció a supervivents. D'altra banda, com a puntuació *quantitativa* aquesta informació serà emprada en la *dimensió de capital sociosanitari de l'índex d'inclusió social*.

L'índex d'impacte en la salut física en dones en violència de parella (ISF-VP), de Mireia Martínez Artola i Neus Roca Cortés, estudia la presència i freqüència de danys físics segons la dona i la seva percepció de la gravetat del dany. S'ha elaborat a partir de la classificació de símptomes d'impacte de la violència en la salut física que fa l'estudi de la OMS-WHO (Etienne G. Krug et al., 2002). Aquesta classificació proporciona informació exhaustiva i pertinent sobre el fenomen objecte d'estudi al procedir d'una síntesis de revisió de recerca específica. S'ha conservat el vocabulari i s'han afegit entre parèntesi alguns exemples orientatius per facilitar la comprensió del contingut. Aquesta llista de símptomes s'ha convertit en divuit ítems que mesuren principalment dos tipus de conseqüències: les físiques (incloent-hi les possibles discapacitacions) i les sexuals o reproductives.

Característiques tècniques

Totes les escales de mesura de la salut psicològica han estat revalidades o validades¹⁸ per a la població de dones en situació de violència de parella (SVP) en la seva estructura interna, i han donat com a resultat unes consistències amb puntuacions alfa per damunt de 0,68 i fins a 0,88, tant en les escales completes com en els seus factors. Les variàncies explicades van del 57 al 74% i també positives per damunt del 50%.

En el qüestionari de seqüeles sobre la salut física, en no tractar-se de fenòmens psicològics, no s'han aplicat els criteris psicomètrics de validesa estructural. La gradació d'1 a 5 en les respostes, de tipus ordinal, permet elaborar un índex d'impacte de la violència en la salut física.

18 Els mètodes seguits en aquestes validacions són aexplicats en l'apartat 4.4.

9.2 ESCALES DE SALUT PSICOLÒGICA (ESP-VP)

- **Protocols**
- **Instruccions d'ús**
- **Fulls de resultats**
- **Càlculs de puntuacions**

Protocol ESP-VP

LA SEVA SALUT

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

A continuació, llegirà unes frases que poden descriure **COM SE SENT AFECTIVAMENT I EMOCIONALMENT**. Llegeixi cada frase i **marqui amb una “O”** la resposta que coincideixi més amb **com s’ha sentit durant l’ÚLTIMA SETMANA**. No hi ha respostes bones ni dolentes. No és necessari que pensi gaire temps cada resposta.

	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínuament
	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínua- ment
1. Em sento tibant o nerviosa	1	2	3	4	5
2. Segueixo gaudint amb les mateixes coses de sempre	1	2	3	4	5
3. Sento una mena de por, com si alguna cosa dolenta hagués de passar	1	2	3	4	5
4. Sóc capaç de riure i veure el costat graciós de les coses	1	2	3	4	5
5. Estic alegre	1	2	3	4	5
6. Experimento una desagradable sensació de “nervis i formigueig a l’estómac”	1	2	3	4	5
7. Em sento inquieta, com si no pogués parar de moure’m	1	2	3	4	5
8. Experimento de sobte sensacions de gran angoixa o por	1	2	3	4	5
9. Sóc capaç de gaudir amb un bon llibre o un bon programa de ràdio o de televisió	1	2	3	4	5
10. A vegades penso a suïcidar-me	1	2	3	4	5

A continuació, trobarà una llista d’afirmacions entorn dels **SENTIMENTS O PENSAMENTS QUE TÉ SOBRE VOSTÈ**. Marqui amb una “O” la resposta amb què més s’identifica.

	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínuament
	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Força vegades	5 Contínua- ment
1. Sento que sóc una persona digna d’estima	1	2	3	4	5
2. M’inclino a pensar que, en conjunt, sóc una fracassada	1	2	3	4	5
3. Crec que tinc diverses qualitats bones	1	2	3	4	5
4. Puc fer les coses tan bé com la majoria de la gent	1	2	3	4	5
5. De vegades em sento veritablement inútil	1	2	3	4	5
6. De vegades penso que no serveixo per res	1	2	3	4	5

Cadascuna de les preguntes següents es refereix a sensacions o pensaments específics, que pot **Haver Experimentat** Durant l'última setmana.

Per a cada pregunta tingui en compte **QUANTES VEGADES** li ha passat (freqüència) i amb **QUANTA INTENSITAT** (gravetat). Marqui amb un cercle "O" en els requadres del costat de cada pregunta un nombre, de l'1 al 5, per indicar la **freqüència** i la **gravetat**.

FREQÜÈNCIA

1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínuament
------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------	---------------------------------

GRAVETAT

1 Gens	2 Poc	3 Alguna cosa	4 Bastant	5 Molt
-------------------------	------------------------	--------------------------------	----------------------------	-------------------------

	FREQÜÈNCIA: QUANTES VEGADES HA PASAT?					GRAVETAT: COM HA ESTAT DE FORT?				
	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínu- ament	1 Gens	2 Poc	3 Algunes vegades	4 Bastant	5 Molt
1. He tingut alguna vegada imatges, records o pensaments dolorosos del fet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. He tingut alguna vegada malsons sobre el fet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. He sentit que el fet estava passant una altra vegada, com si l'estigués revivint	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. Hi ha coses que m'ho han fet recordar	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. He estat evitant pensaments o sentiments sobre el fet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. He estat evitant fer coses o estar en situacions que em recordessin el fet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. He tingut dificultats per gaudir de les coses	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. He tingut dificultats per començar a dormir o seguir dormint	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. He tingut dificultats per concentrar-me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. M'he sentit nerviosa, fàcilment distreta o "en guàrdia".	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. He estat nerviosa o m'he espantat fàcilment	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Si us plau, llegeixi amb atenció les frases del qüestionari, una per una, i **indiqui amb un cercle “O” en quina MESURA la frase descriu la seva ACTITUD durant la SETMANA PASSADA**, incloent-hi el dia d’avui.

	1 Mai	2 Gairabé mai	3 De vegades	4 Sovint	5 Sempre
	1 Mai	2 Gairabé mai	3 De vegades	4 Sovint	5 Sempre
1. Penso que el meu futur millorà en comparació de la meva situació present	1	2	3	4	5
2. Sento desesperació a causa que el futur em sembla incert	1	2	3	4	5
3. Penso que les situacions o condicions que viuré en el futur seran molt prometedores	1	2	3	4	5
4. Penso que serà per culpa meva que en el futur les coses no seran com voldria	1	2	3	4	5
5. Sento desesperació perquè crec que les coses no canviaran amb el pas del temps	1	2	3	4	5
6. Penso que si en el futur canvien les coses serà per empitjorar-les	1	2	3	4	5
7. Tinc grans il·lusions	1	2	3	4	5
8. Penso que no tinc la capacitat o habilitat per formar-me un bon futur	1	2	3	4	5
9. Estic convençuda del refrany “cadascú és arquitecte del seu propi destí o futur”	1	2	3	4	5
10. M’il·lusiono pel que faré o seré en el futur	1	2	3	4	5
11. Sento decepció en no percebre un futur prometedor	1	2	3	4	5

ESCALES de SALUT PSICOLÒGICA (VP)

Instruccions generals d'ús

• Objectiu

Aquestes escales avaluen la presència de danys psicològics que es deuen a la violència rebuda en una relació de parella. Aquests danys psicològics tenen a veure amb l'ansietat, la depressió, la satisfacció amb si mateixa o l'autoestima, els efectes psicofisiològics i psicològics reactius a una situació traumàtica i amb la desesperança.

Puntuacions

La puntuació *global* de salut psicològica es pot obtenir *només* quan s'han passat *totes* les subescales de salut psicològica. Té a veure amb la presència de salut entesa com l'absència de símptomes negatius i la desaparició de les seqüeles negatives de la violència en la salut psicològica.

Es calcula (vegeu fulls de resultats) sumant la puntuació directa de la subescala positiva (autoestima) més les puntuacions *directes però invertides* de les subescales de dany psicològic sofert i de presència de símptomes negatius (ansietat i depressió, estrès posttraumàtic i desesperança).

Aquesta puntuació global de salut psicològica està associada al sentit general de la puntuació de recuperació: com més salut psicològica, més recuperació, i viceversa.

Recomanacions generals

Recomanem avaluar *tots els aspectes* de la salut psicològica per la *precisió* que aporten al diagnòstic i perquè *orienten les prioritats* del pla d'intervenció psicosocial a desenvolupar.

Es recomana assegurar-se de que la dona comprèn els continguts dels ítems i de la consigna, entén el significat de l'escalat d'1 a 5 i respon motivada a partir dels seus pensaments, sentiments i vivències.

Cal cuidar que no es deixin cap ítem sense respondre per tal de garantir rigor en el càlcul de la puntuació final. Cal ser-hi per resoldre dubtes, i intentar que la o el professional que passa les proves no influeixi en les respostes de la persona.

ESCALA D'ANSIETAT I DEPRESSIÓ -

Escala HADS, d'Anthony Zigmon i Philip Snaith, reduïda per a dones en situació de violència de parella-VP

Neus Roca Cortés i Mireia Martínez Artola (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua simultàniament la freqüència dels símptomes psicofisiològics, conductuals i cognitivoemocionals de l'ansietat i la depressió, i de l'ideació suïcida també present en alguns casos en dones en situació de violència.

Normes de correcció

Calcularem aquesta subescala per valorar la presència de símptomes d'ansietat i depressió. És a dir, com *més puntuació directa, més símptomes d'ansietat i depressió*. Després, transformarem aquesta puntuació directa en una puntuació positiva de salut quan, més endavant, calculem la puntuació global de salut psicològica (vegeu full de resultats de salut psicològica).

La *puntuació directa* de l'escala d'ansietat i depressió s'obté de la manera següent (vegeu full de càlcul de puntuacions directes):

- A) en primer lloc, s'han de girar les respostes a alguns ítems de tipus invers. Són ítems inversos els que, en aquest cas, pregunten per pensaments, emocions o comportaments positius. Girar les respostes dels ítems inversos significa que, en el moment de comptar la puntuació directa d'ansietat i depressió, s'ha de transformar la puntuació de la dona de la manera següent: quan la dona ha respost 1 s'ha de comptar un 5, quan ha respost 2 s'ha de comptar un 4, quan ha respost 3 s'ha de comptar un 3, quan ha respost 4 s'ha de comptar un 2 i quan ha respost 5 s'ha de comptar un 1. Els ítems que s'han de girar són: 2, 4, 5 i 9.
- B) a continuació, s'han de sumar totes les respostes als ítems (les que no s'han girat, més les que s'han girat).

Una alta puntuació directa ens indicarà un nivell d'ansietat i depressió alt i, per contra, una puntuació baixa ens indicarà un nivell d'ansietat i depressió baix. La puntuació directa mínima possible de l'escala és de 10. La puntuació mitjana de l'escala és: 30. La puntuació directa màxima possible de l'escala és: 50.

Recomanacions

Es recomana assegurar-se que la dona entén les consignes, i el significat de l'escalat d'1 a 5; acostuma a ser útil acompanyar-la en els primers ítems sense influir en les seves respostes. Recordem: cal que no es deixin cap ítem sense respondre.

Es recomana que presteu especial atenció en el full de càlcul per a garantir que la suma es fa amb els girs de puntuació duts a terme correctament.

ESCALA D'AUTOESTIMA

Escala AUTOEST, de Marshall Rosenberg, reduïda per a dones en situació de violència de parella VP,

Neus Roca Cortés, Mireia Martínez Artola i Clara Porrúa García (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua el sentiment de satisfacció d'una persona amb si mateixa.

Normes de correcció

Calcularem aquesta subescala per valorar la presència d'una autoestima positiva. És a dir, com més puntuació, més satisfacció d'una persona amb si mateixa. En la puntuació global de salut psicològica (vegeu full de resultats), aquesta *puntuació directa* quedarà igual, *no es transformarà*.

La puntuació directa final s'obté de la manera següent (vegeu full de càlcul de les puntuacions directes):

- A) en primer lloc, s'han de girar les respostes a alguns ítems de tipus invers. Són ítems inversos els que, en aquest cas, es formulen per obtenir informació de pensaments, emocions o comportaments oposats a l'autoestima. Girar les respostes dels ítems inversos significa que, en el moment de comptar la puntuació directa final, s'han de transformar les puntuacions assenyalades per la dona de la manera següent: quan la dona ha respost 1 s'ha de comptar un 5, quan ha respost 2 s'ha de comptar un 4, quan ha respost 3 s'ha de comptar un 3, quan ha respost 4 s'ha de comptar un 2 i quan ha respost 5 s'ha de comptar un 1. Els ítems que s'han de girar són els: 2, 5 i 6.
- B) a continuació, s'han de sumar totes les respostes als ítems (les que no s'han girat, més les que s'han girat). Presteu especial atenció a garantir que la suma es fa amb els girs de puntuació duts a terme correctament.

Una puntuació alta en autoestima ens indicarà un grau alt de recuperació de la dona i, a la inversa, una puntuació baixa. La puntuació directa mínima possible de l'escala és de 6. La puntuació mitjana de l'escala és: 18. La puntuació directa màxima possible de l'escala és: 30.

Recomanacions

Es recomana anotar els comentaris que les dones fan sovint quan responen a la prova, ja que matisen i emfasitzen aspectes peculiars de les seves vivències.

Com en la resta de proves es recomana assegurar-se de que la dona comprèn els continguts i respon motivada. Cal cuidar de que no es deixi cap ítem sense respondre per tal de garantir el rigor en el càlcul de la puntuació final.

ESCALA D'ESTRÈS POSTTRAUMÀTIC

Escala SPT de l'escala de trauma, de Jonhatan Davidson, reduïda per a dones en situació de violència de parella (VP)

Mireia Martínez Artola i Neus Roca Cortés (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua la freqüència i severitat dels símptomes psicofisiològics i psicològics de la hiperactivació neurovegetativa, l'evitació o la reexperimentació del trauma i tot el que se'n deriva propi del trastorn per estrès posttraumàtic en persones que han sofert una experiència estressant.

El marc de referència temporal per a les respostes és la setmana anterior. Cada ítem s'avalua mitjançant una escala doble: una de freqüència i una de gravetat.

Normes de correcció

Calcularem aquesta subescala per valorar la presència de símptomes d'estrès posttraumàtic. És a dir, com *més puntuació directa, més símptomes* de sofriment psicològic i psicofisiològic. Serà després, en la puntuació global de salut psicològica, que transformem aquesta puntuació directa de símptomes negatius en una puntuació positiva de salut (vegeu full de resultats de salut psicològica).

La puntuació directa s'obté de la manera següent (vegeu full de càlcul de puntuacions directes): per cada ítem, es *multipliqui* la puntuació assenyalada en la columna de *freqüència* per la puntuació assenyalada en la columna de *gravetat*. Amb aquesta puntuació global *per ítem*, se sumen tots els ítems.

Una puntuació directa alta en estrès posttraumàtic ens indicarà un nivell alt de símptomes de sofriment i, per contra, una puntuació baixa ens indicarà un nivell de sofriment baix. La puntuació directa mínima possible de l'escala és: 11. La puntuació mitjana de l'escala és: 143 La puntuació directa màxima possible de l'escala és: 275

Recomanacions

S'ha de confirmar que la dona entén bé la *diferència* entre freqüència (quantes vegades) i gravetat (quanta intensitat, com ha estat de fort). Pot haver-li passat poques vegades però de manera intensa, o viceversa. Per això, cal *acompanyar-la* en els primers ítems, sempre sense respondre per ella, fins que veiem que ho ha entès. Cal estar present per resoldre possibles dubtes sense influir en les respostes de la dona.

Es recomana anotar els comentaris que les dones fan sovint quan responen a la prova, ja que matisen i emfasitzen aspectes peculiars de les seves vivències.

Cal respondre a tots els ítems per garantir el rigor en el càlcul de la puntuació final.

ESCALA DE DESESPERANÇA

Escala DESP, de Martha Còrdova, José C. Rosales i Luz Eguiluz, adaptada i reduïda per a dones en situació de violència de parella (VP)

Mireia Martínez Artola, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua la freqüència dels pensaments i sentiments de confiança de la persona en el seu futur, que fluctuen del descoratjament i la indefensió a la il·lusió i la fortalesa.

Normes de correcció

Calcularem aquesta subescala per valorar la presència de pensaments i sentiments negatius respecte al seu futur. És a dir, com *més puntuació directa, més desesperança*. Serà després, en la puntuació global de salut psicològica, que la transformem en una puntuació positiva de salut (vegeu full de resultats generals de salut psicològica).

La *puntuació directa* de desesperança s'obté de la manera següent (vegeu full de càlcul de puntuacions directes):

- A) en primer lloc, s'han de girar les respostes a alguns ítems de tipus invers. Són ítems inversos els que, en aquest cas, es formulen per obtenir informació de pensaments, emocions o comportaments oposats a la desesperança. Girar les respostes dels ítems inversos significa que, en el moment de comptar la puntuació directa final, s'han de transformar les puntuacions assenyalades per la dona de la manera següent: quan la dona ha respost 1 s'ha de comptar un 5, quan ha respost 2 s'ha de comptar un 4, quan ha respost 3 s'ha de comptar un 3, quan ha respost 4 s'ha de comptar un 2 i quan ha respost 5 s'ha de comptar un 1. Els ítems que s'han de girar són: 1, 3, 7, 9 i 10 .
- B) a continuació, s'han de sumar totes les respostes als ítems, les que no s'han girat més les que sí que s'han girat.

Una puntuació directa alta en desesperança ens indicarà un grau alt de descoratjament i indefensió i, per contra, una puntuació baixa ens indicarà un nivell baix. La puntuació directa mínima possible de l'escala és: 55. La puntuació mitjana de l'escala és: 33. La puntuació directa màxima possible de l'escala és: 11.

Recomanacions

Es recomana que presteu especial atenció a garantir que la suma es fa amb els girs de puntuació correctament. Es recomana anotar els comentaris que les dones fan sovint quan responen a la prova, ja que matisen i emfasitzen aspectes peculiars de les seves vivències. Cal que no es deixin cap ítem sense respondre per garantir el rigor en el càlcul de la puntuació final.

FULL DE RESULTATS de les ESCALES de SALUT PSICOLÒGICA adaptacions per a dones en situació de violència, 2013

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

Càlculs de puntuació global	Pt. <u>Directa</u> dividit pel Nre. d'ítems de l'escala =	= Puntuació PONDERADA amb <u>2 decimals</u>	5,00 menys la Pt. Ponderada =	= Puntuació transfor- mada en direcció salut-recu- peració
ANSIETAT I DEPRESSIÓ : 10	=	6 - =	=
AUTOESTIMA : 6	=	No es transforma	=
ESTRÈS POSTTRAUMÀTIC : 55	=	5,2 - =	=
DESESPERANÇA : 11	=	6 - =	=
SALUT PSICOLÒGICA. Puntuació global Puntuació <u>transformada</u> mínima = 3,2; nivell més baix de salut psicològica Puntuació <u>transformada</u> mitjana = 14,6; nivell mitjà de salut psicològica Puntuació <u>transformada</u> màxima = 20; nivell més alt de salut psicològica				

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA FINAL

COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors

En mesos/anys ha

Càlcul de puntuacions directes (I) escales de SALUT PSICOLÒGICA - (ESP-VP), adaptacions de Neus Roca Cortés et al. (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

ESCALES DE SALUT PSICOLÒGICA (I) – puntuacions <u>DIRECTES</u>			Puntuacions	Puntuacions subdimensions
ANSIETAT I DEPRESSIÓ	Ansietat i depressió	1		
		3		
		6		
		7		
		8		
	Benestar	2 girat*		
		4 girat*		
		5 girat*		
		9 girat*		
	Risc d'autòlisi	10		
	Puntuació directa AD =			
Puntuació <u>directa</u> mínima = 10; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 30; Puntuació <u>directa</u> màxima = 50				
AUTOESTIMA	Valoració positiva	1		
		3		
		4		
	Desvaloració	2 girat*		
		5 girat*		
		6 girat*		
	Puntuació directa AE =			
Puntuació <u>directa</u> mínima = 6; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 18; Puntuació <u>directa</u> màxima = 30				

* Sentit dels girs:

Si la dona ha posat un 1, s'ha de comptar un 5

Si la dona ha posat un 2, s'ha de comptar un 4

Si la dona ha posat un 3, s'ha de comptar un 3

Si la dona ha posat un 4, s'ha de comptar un 2

Si la dona ha posat un 5, s'ha de comptar un 1

Càlcul de puntuacions *directes* (II)

escales de SALUT PSICOLÒGICA - (ESP-VP),

adaptacions de Neus Roca Cortés et al. (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

ESCALES DE SALUT PSICOLÒGICA (II) – puntuacions <u>DIRECTES</u>			Puntuacions			Puntuacions subdimensions
ESTRÈS POSTTRAUMÀTIC	Evitació i hiperactivació	Items	Pt. de freqüència	Pt. de gravetat	Pt. de freqüència multiplicat per gravetat	
		5				
		6				
		7				
		8				
		9				
		10				
	Reexperimentació	11				
		1				
		2				
		3				
	4					
	Puntuació directa SPT =					
Puntuació <u>directa</u> mínima = 11; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 143; Puntuació <u>directa</u> màxima = 275						
DESESPERANÇA	Descoratjament i indefensió	2				
		4				
		5				
		6				
		8				
		11				
	Il·lusió i enfortiment	1 girat*				
		3 girat*				
		7 girat*				
		9 girat*				
		10 girat*				
Puntuació directa DESP =						
Puntuació <u>directa</u> mínima = 11; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 33; Puntuació <u>directa</u> màxima = 55						

* Sentit dels girs:

Si la dona ha posat un 1, s'ha de comptar un 5

Si la dona ha posat un 2, s'ha de comptar un 4

Si la dona ha posat un 3, s'ha de comptar un 3

Si la dona ha posat un 4, s'ha de comptar un 2

Si la dona ha posat un 5, s'ha de comptar un 1

9.3 REGISTRE DE DIAGNÒSTICS DE SALUT MENTAL I ADDICCIONS (RSMAD)

- Protocol

Protocol del REGISTRE de DIAGNÒSTIC DE TRASTORNS PSICOPATOLÒGICS I ADDICCIONS

Neus Roca Cortés, 2013

Si aquesta informació no és a l'expedient, cal preguntar-li a la dona i/o obtenir informes mèdics

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA EN QUÈ S'OMPLE

PROFESSIONAL que l'administra

Marqueu amb un crecle "O", l'opció que correspongui a la situació de la usuària.

☐ NO TÉ DIAGNÒSTIC fet per expertes o experts.

☐ SÍ QUE TÉ DIAGNÒSTIC fet per expertes o experts, i es tracta del següent:

SUBRATLLEU el nom del DIAGNÒSTIC en el quadre corresponent:		CAL ASSENYALAR si el diagnòstic expert realitzat marca explícitament INCAPACITACIÓ
<ul style="list-style-type: none"> si el diagnòstic està escrit en un informe de l'experta o expert, és millor consultar-lo En cas de no coincidir, escriviu diagnòstic al quadre de sota 		
1. Trastorns d'ansietat (crisi d'angoixa, trastorn d'angoixa amb agorafòbia o sense, fòbia específica, fòbia social, trastorn obsessivocompulsiu, trastorn per estrès posttraumàtic, trastorn per estrès agut, trastorn d'ansietat generalitzada)		
2. Trastorn d'angoixa amb agorafòbia		
3. Trastorns de l'estat d'ànim (trastorn depressiu major, trastorn distímic, trastorn bipolar maníac, depressiu o mixt, trastorn ciclotímic)		
4. Trastorns relacionats amb substàncies (alcohol, al·lucinògens, amfetamines, cafeïna, cànnabis, cocaïna, fenciclidina, inhalants, nicotina, opiàcis, sedants, hipnòtics, ansiolítics)		
5. Esquizofrènia i altres trastorns psicòtics (esquizofrènia, trastorn esquizofreniforme, trastorn esquizoafectiu, trastorn delirant, trastorn psicòtic breu, trastorn psicòtic compartit)		
6. Trastorns somatomorfs (síntomes físics que suggereixen una malaltia mèdica, però que, després de l'avaluació requerida, no es poden explicar completament per la presència d'una malaltia física: malestar físic general difús, trastorn de somatització, trastorn somatormorf indiferenciat, trastorn de conversió, trastorn per dolor, hipocondria, trastorn dismòrfic corporal).		
7. Trastorns dissociatius (alteració de les funcions integradores de la consciència, la identitat, la memòria i la percepció de l'entorn: amnèsia dissociativa, fugida dissociativa, trastorn d'identitat dissociatiu, trastorn de despersonalització)		
8. Trastorns sexuals i de la identitat sexual (paraflies i disfuncions sexuals)		
9. Trastorns de la conducta alimentària (anorèxia i bulímia)		
10. Trastorns de la personalitat (trastorn paranoide de la personalitat, esquizoide, esquizotípic, antisocial, límit, histriònic, narcisista, trastorn de personalitat per evitació, trastorn de la personalitat per dependència, trastorn obsessivocompulsiu de la personalitat)		
En cas de NO COINCIDIR amb les etiquetes anteriors, ESCRIVIU AQUÍ el diagnòstic expert rebut:		CAL ASSENYALAR si el diagnòstic expert realitzat marca explícitament INCAPACITACIÓ
Per a utilitzar-ho en l'índex d'Inclusió Social: ASSENYALEU amb el número corresponent, a QUINA de les caselles anteriors creieu que és més AFÍ l'etiqueta diagnòstica rebuda per la dona:		

OBSERVACIONS:

Marqueu amb un cercle “O” l’opció que correspongui a la situació de la dona.

Preguntes: *Prens actualment medicació? amb recepta sense recepta, continuadament o esporàdicament?; prens cervesa, vi, unes copes ...? cada quan més o menys?; fumes marihuana o alguna altra cosa semblant? prens crack, cocaïna o quelcom semblant? cada quan més o menys?*

Consum ACTUAL de substàncies tòxiques (no s’inclou el tabac):

☐ NO HI HA cap mena de consum	☐ Psicofàrmacs amb recepta Descartem les medicacions que no afecten al comportament humà (antibiòtics, antiinflamatoris, etc.)	☐ Psicofàrmacs sense recepta (automedicació) esporàdic
☐ Psicofàrmacs sense recepta (automedicació) continuada (la freqüència sigui molta o poca, es repeteix contínuament)	☐ Consum esporàdic drogues / alcohol	☐ Consum habitual (la freqüència sigui molta o poca, es repeteix contínuament) de drogues / alcohol

OBSERVACIONS:

.....

.....

9.4 ÍNDEX DE SALUT FÍSICA (ISF-VP)

- **Protocol**
- **Instruccions d'ús**
- **Full de resultats**

Protocol ÍNDEX (SPF-VP)

LA SEVA SALUT FÍSICA

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA D'ADMINISTRACIÓ

PROFESSIONAL que l'administra

Si us plau, sobre la seva **salut física**, assenyalau amb un cercle O si patiu en l'**ACTUALITAT** les manifestacions següents. Assenyalau la **GRAVETAT** (com és de fort) i la **FREQÜÈNCIA** (quantes vegades). Són sempre símptomes de malaltia física **com a conseqüència del tracte rebut per la parella**.

FREQÜÈNCIA

1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínuament
----------	---------------------	----------------------	------------------------	-------------------

GRAVETAT

1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínuament
----------	---------------------	----------------------	------------------------	-------------------

Conseqüències físiques	Freqüència: QUANTES VEGADES HA PASSAT?					Gravetat: QUANT FORT HA ESTAT?				
	1 Mai	2 Poques vegades	3 Algunes vegades	4 Bastantes vegades	5 Contínu- ament	1 Gens	2 Poc	3 Mig	4 Bastant	5 Molt
1. Dolor abdominal/toràcic (dolor a la zona del baix ventre o de l'abdomen, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. Hematomes i contusions (blaus, inflamacions, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. Síndrome de dolor crònic (dolors continuats amb una durada superior als sis mesos, localitzats a diferents parts del cos, com ara: cap, extremitats, esquena, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. Discapacitat (discapacitat associada a qualsevol òrgan o part del cos, com ara: pèrdua auditiva, limitacions de la visió, malfuncionament dels ronyons, del fetge, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. Fibromiàlgia	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. Fractures (trencaments d'ossos o tendons, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. Trastorns gastrointestinals (mal de panxa, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. Colon irritable	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. Laceracions i abrasions (cremades, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. Dany ocular (dany o dolor a la zona dels ulls, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. Reducció del funcionament físic (disminució o reducció de la mobilitat)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
12. Trastorns ginecològics	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13. Infertilitat (incapacitat per aconseguir un embaràs o mantenir-lo)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14. Inflamació de la pelvis	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
15. Complicacions en l'embaràs/avortament	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16. Disfunció sexual (problemes sexuals com ara dolor en les relacions sexuals, vaginisme, etcètera)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17. Malalties de transmissió sexual (inclosa la Sida)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18. Avortament insegur (avortament dut a terme sense les condicions medicohigieniques reglamentàries)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

ÍNDEX de SALUT FÍSICA – índex d'impacte per a dones en situació de violència de parella (ESF-VP),

Mireia Martínez Artola i Neus Roca Cortés, 2013

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquesta escala avalua la presència de lesions i malalties físiques, sexuals i reproductives, incloent-hi les possibles discapacitats que es presenten com a conseqüència de la violència rebuda en dones en situació de violència de parella.

Normes de correcció

Calcularem aquesta subescala per valorar la presència de símptomes de malaltia i lesió física. I, a continuació, la transformem en una puntuació positiva de salut física, de recuperació.

En primer lloc, es calcula la *puntuació directa*, que s'obté de la manera següent (vegeu full de càlcul de puntuacions): per cada ítem, es multiplica la puntuació assenyalada en la columna de freqüència per la puntuació assenyalada en la columna de gravetat. A aquesta puntuació global (freqüència x gravetat) per ítem, tot seguit, se sumen totes les puntuacions globals dels ítems.

En segon lloc, s'obté la *puntuació ponderada* dividint la puntuació directa pel total d'ítems de cada subdimensió. Una alta puntuació ponderada ens indicarà un nivell de malalties o discapacitats físiques alt, un nivell alt de seqüeles negatives en la salut física i, per contra, una puntuació baixa ens indicarà un nivell baix de seqüeles negatives. La puntuació ponderada mínima possible de l'escala és: 18,0. La puntuació ponderada mitjana: 12,5; i la puntuació ponderada màxima possible de l'escala és: 25,0.

La puntuació *transformada* de salut física ens indicarà el nivell de salut física (en positiu) en la recuperació, que s'obté calculant 25 menys la puntuació ponderada obtinguda (vegeu full de resultats). Una alta puntuació transformada de salut física ens indicarà que la dona està bé de salut física i, per tant, un nivell alt de recuperació.

Recomanacions

Es recomana assegurar-se que la dona que respon entén bé la diferència entre freqüència i gravetat, i acompanyar i supervisar les respostes als primers ítems.

També es recomana acompanyar la usuària en la comprensió dels ítems per accedir al vocabulari més tècnic, que malgrat que és habitual, pot ser que es desconeixi si no s'ha patit algun d'aquests problemes. Cal assegurar-se que la dona respongui a tots els ítems per garantir el rigor en el càlcul de la puntuació final.

FULL de RESULTATS de l'ÍNDEX de SALUT FÍSICA per a dones en situació de violència de parella (ESF-VP),

Mireia Martínez Artola i Neus Roca Cortés, 2013

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA EN QUÈ S'OMPLE

PROFESSIONAL que l'administra

Càlculs de puntuació global	Pt. Directa dividit pel Nre. d'ítems de l'escala =	= Puntuació ponderada amb 1 decimal	25,00 menys la Pt. Ponderada	= Puntuació transformada en direcció salut-recuperació
CONSEQÜÈNCIES FÍSIQUES Puntuació <u>ponderada</u> mínima = 11 Puntuació <u>ponderada</u> mitjana = 33 Puntuació <u>ponderada</u> màxima = 55 : 11	=	25,00 -	=
CONSEQÜÈNCIES SEXUALS I REPRODUCTIVES Puntuació <u>ponderada</u> mínima = 7 Puntuació <u>ponderada</u> mitjana = 21 Puntuació <u>ponderada</u> màxima = 35 : 7	=	25,00 -	=
ÍNDEX de SALUT FÍSICA - Puntuació global Puntuació <u>transformada</u> mínima = 1,00; Puntuació <u>transformada</u> mitjana = 12,5; Puntuació <u>transformada</u> màxima = 24				

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA FINAL

COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors

En mesos/anys ha

Càlcul de puntuacions escales de SALUT FÍSICA (ESF-VP), elaborada per Martínez Artola i Roca Cortés (2013)

ÍNDEX DE SALUT FÍSICA (VP)				
CONSEQÜÈNCIES FÍSIQUES	ítem	Puntuació de freqüència	Puntuació de gravetat	Puntuació global per ítem = freqüència multiplicat per gravetat
	1			=
	2			=
	3			=
	4			=
	5			=
	6			=
	7			=
	8			=
	9			=
	10			=
	11			=
	Puntuació directa = Puntuació <u>directa</u> mínima = 11; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 33; Puntuació <u>directa</u> màxima = 55			
CONSEQÜÈNCIES SEXUALS I REPRODUCTIVES	12			=
	13			=
	14			=
	15			=
	16			=
	17			=
	18			=
	Puntuació directa = Puntuació <u>directa</u> mínima = 7; Puntuació <u>directa</u> mitjana = 21; Puntuació <u>directa</u> màxima = 35			

OBSERVACIONS:

.....

.....

10. INCLUSIÓ SOCIAL

10.1 AVALUACIÓ DE LA INCLUSIÓ SOCIAL

Què s'avalua

Inclusió social, tot i que s'empra en estudis sociològics de desigualtats socials, el considerem un concepte idoni per a l'avaluació de la recuperació de la violència masclista de parella perquè integra aspectes clau de l'alliberament i la recuperació dins d'un sol concepte. El procés d'alliberament i recuperació conté aspectes subjectius del benestar social, però definit des d'un enfocament psicosocial i de gènere, obligatòriament també implica un conjunt de condicions materials i circumstàncies d'independència individual i inserció social que el concepte d'inclusió social preveu. Aquestes condicions materials i socials són: els ingressos propis, l'habitatge, l'ocupació, les xarxes i el suport socials, la ciutadania, l'estat i accés a la salut.

En les societats occidentals i postindustrials, la inclusió social contempla la participació de les persones en tres eixos bàsics que actuen separatament (Joan Subirats et al., 2004): el mercat o la utilitat social aportada per cada persona com a mecanisme d'intercanvi i de vinculació a la contribució col·lectiva de creació de valor; la redistribució, que bàsicament duen a terme els poders i les administracions públiques, i, finalment, les relacions de reciprocitat que es despleguen en el marc de la família i les xarxes socials. El concepte d'inclusió social i derivats, exclusió social i vulnerabilitat social, són emprats en les polítiques socials europees i en els plans nacionals, des de la primera dècada dels anys dos mil.

La finalitat d'emprar el concepte d'inclusió social com a recuperació és *dotar de contingut i coherència el vessant social i de supervivència de la recuperació.*

La inclusió social és sinònim de recuperació en el sentit que l'hem definit, de reconstruir la vida social amb salut, independència i llibertat. En el cas de les dones, que se situen en l'estructura social com un grup social en posició desafavorida segons els estudis de desigualtats socials, la llibertat passa tant per l'exercici explícit de la participació sociopolítica i en l'estat del benestar com per la independència i suficiència econòmica.

La inclusió i exclusió socials van més enllà dels conceptes de pobresa econòmica i nivell de vida perquè inclouen també mecanismes de marginació social, com ara factors d'indole laboral, formativa, residencial, relacional, sociosanitària, de ciutadania i participació (Joan Subirats, Clara Riba, Laura Giménez, Anna Obradors, Maria Giménez, Didac Queralt, Patricia Bottos i Ana Rapoport, 2004). Es tracta d'un concepte global que integra aspectes socioeconòmics, culturals i del benestar social de la vida material de les persones i les possibilitats d'accedir-hi i participar-hi. A més, amb el concepte d'inclusió social constituït com un índex individual, per subjecte (i no per grup de població), variables que abans només eren sociodemogràfiques, aïllades i descriptives, ara es podran valorar globalment i comparativament per subjecte i també en la investigació sobre la influència que tenen en la recuperació tant per descriure'l com per relacionar aquesta variable amb d'altres, per exemple, la recuperació.

Les subdimensions de la inclusió social que empram són tres, en reagrupar les sis proposades per Joan Subirats et al. (2004): *el capital socioeconòmic*, que inclou el capital econòmic, laboral, formatiu i residencial; *el capital relacional* (inclou el de ciutadania) i *el capital sociosanitari*. En el capital relacional i de ciutadania hem inclòs el suport social percebut tal com s'estudia en psicologia social. Es tracta d'un aspecte important en el fenomen de la violència de parella i la seva recuperació.

Les situacions de violència contra les dones no impliquen necessàriament l'exclusió social però sí que sempre les col·loca en risc d'exclusió social perquè afecta moltes de les dimensions de la inclusió social.

El *capital econòmic* és una de les principals dianes de la violència afectiva de parella. El principal efecte de la violència econòmica i de l'aïllament social és que la supervivent o no té estalvis o depèn econòmicament de l'abusador, cosa que representa un dels obstacles crítics de moltes dones quan intenten deixar la parella abusiva (Michael J. Strube i Lisa S. Barbour, 1984).

Els ingressos propis, l'ocupació assalariada i l'habitatge són factors importants en l'alliberament i la recuperació. En un seguiment longitudinal, les dones que deixaven abans les relacions abusives tenien més probabilitats de tenir ocupació fora de casa, menys temps de relació i haver assajat més estratègies per alleugerir l'abús, mentre que les que continuaven en la relació passaven penúries econòmiques, creien que l'abusador podria canviar i no tenien lloc on anar (Michael J. Strube i Linda S. Barbour, 1984).

En el cas de les dones, coresponsables de la cria dels fills i filles, aquestes circumstàncies tenen molt més impacte. Les famílies monomarentals, amb històries de violència o sense, tenen ingressos limitats, no reben suport econòmic ni social per als infants i tenen recursos socials públics limitats per a la cura i educació dels infants. L'increment de la necessitat de recursos socioeconòmics quan té lloc la separació és més dura en el cas de les dones en situació de violència, per l'empobriment econòmic amb què arriben a causa de la violència econòmica (Paul R. Amato, 1999).

L'*aïllament social* propi de la violència de parella pot ser intens i abastar moltes àrees de la vida de la dona, que provoquen una debilitació o pèrdua de les relacions socials, de la qualitat de l'ocupació que ja es té, d'oportunitats formatives o laborals, i com hem esmentat, de la qualitat i quantitat dels ingressos econòmics propis. En els cas de dones desplaçades, emigrants que es troben en situació de violència, la manca de xarxa social, la no-ciutadania, les dificultats d'accés al món laboral, entre altres raons per les lleis restrictives d'estrangeria, i el sentiment d'abandó de la pròpia família (especialment dels fills i filles) al país d'origen, són factors que la deixen en una situació de més vulnerabilitat (Roberta de Alencar, 2011).

El suport social forma part de l'àmbit relacional de la inclusió social, que té en compte la quantitat i fortalesa de les xarxes socials disponibles de la persona. La situació de violència masclista de parella afecta especialment aquesta subdimensió, ja que l'aïllament social és una de les estratègies per excel·lència de la violència psicològica.

En el camp de la salut pública, els estudis socials sobre família, xarxa social i salut han aportat dades dels beneficis que té el suport social en les persones que es consideren part d'una xarxa social i que saben que poden rebre el seu suport (Susan Folkman i Richard S. Lazarus, 1986).

S'han trobat evidències de la presència de menys suport social i suport social estructural (recursos institucionals, professionals o bé pràctiques religioses) en les dones que cohabituen amb l'agressor. S'ha comprovat l'efecte protector del suport social en les dones maltractades per la seva parella per proporcionar-los l'accés a oportunitats, suport emocional i informació que les pot protegir de la violència i de les amenaces dels seus agressors i, per tant, que té com a resultat menys símptomes d'estrès posttraumàtic, ansietat, depressió, menys inadaptació i major autoestima en les dones amb suport social enfront de les que no en tenen, (Pedro J. Amor, Enrique Echeburúa, Paz Corral, Irene Zubizarreta i Belén Sarasua, 2002). Aquesta manca de suport social és significativament diferent comparat amb dones ja separades del maltractador i dones que no han viscut maltractades, de manera que impedeix a les dones que cohabituen amb l'agressor beneficiar-se de l'efecte amortidor de l'estrès que proporciona el suport social (María Pilar Matud Aznar, Laura Aguilera Ávila, Rosario J. Marrero Quevedo, Olga Moraza Pulla i Mónica Carballeira Abella, 2003).

Com s'avalua

L'índex d'inclusió social de dones en situació de violència de parella (INCLS-VP), de Neus Roca Cortés, mesura la participació de les dones en situació de violència en el mercat o la utilitat social aportada com a mecanisme de vinculació a la contribució col·lectiva de creació de valor econòmic¹⁹; la participació en la redistribució materialitzada en els drets socials de ciutadania, com ara l'educació, la sanitat i la protecció social i, finalment, les relacions de reciprocitat que es despleguen en el marc de la família i les xarxes socials.

Consta d'un registre d'indicadors *per recollir* la informació pertinent, bona *part* de la qual es troba en els *expedients dels serveis*, i d'una fórmula per calcular els *valors numèrics*. Les respostes als indicadors es graduen de manera ordinal. Cada tipus de capital té el mateix pes en el valor total de l'índex. La inclusió social va en la direcció de la recuperació i viceversa.

Algunes informacions necessàries per completar aquest índex formen part d'*altres qüestionaris o escales*, especialment els referits al capital sociosanitari. El protocol INCLS-VP té en compte els indicadors sociosanitaris i els seus valors numèrics, però no reproduïx els qüestionaris de salut física i els de diagnòstics psicopatològics i addiccions dels quals s'extreu la informació.

El capital relacional disposa de l'*escala de suport social*, de Pilar Matud (1998), que ha estat *adaptada i reduïda per a dones en situació de violència de parella (SS-VP)* per Clara Porrúa García, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz. Aquesta escala mesura el suport *instrumental i emocional* disponible per a la dona, la possibilitat que té mitjançant les seves relacions que l'acompanyin, acompanyin i ajudin en les àrees econòmica, laboral, afectiva, d'informació i d'entreteniment. Seguint el mateix esquema conceptual, s'ha reduït i adaptat a cinc ítems en una sola dimensió. L'ítem eliminat ha estat aquell en què es preguntava pel suport professional. Recordem que es pregunta en el mateix servei on es rep el suport i tota la mostra hi ha respost positivament, fos quin fos la resta de suport rebut. Les característiques tècniques de l'*escala de suport social* indiquen una validesa estructural amb un sol factor i amb un resultat notable d'un alfa de 0,80 i una variància explicada del 56,82%.

Característiques tècniques

L'INCLS-VP és un índex creat en aquesta recerca utilitzant registres anteriors de dades sociodemogràfiques per a dones en situació de violència (Neus Roca Cortés et al., 2005, 2007) i el resultat de l'adaptació d'indicadors macrosocials a les dones en situació de violència de parella des d'una perspectiva microsocial i de gènere.

És un índex sensible a les variacions del fenomen objecte d'estudi en la mostra d'aquesta recerca, ja que s'han obtingut resultats amb desviacions típiques d'un 30% de l'interval de puntuació.

¹⁹ Com sabem, aquest valor es refereix només als beneficis econòmics directes, no al valor de sostenir la vida amb les tasques de cura que, malgrat que és una tasca imprescindible per al manteniment de la riquesa, ni estan remunerades ni estan valorades econòmicament en els índexs macroeconòmics estàndards (Cristina Carrasco, 2003).

10.2 ÍNDEX D'INCLUSIÓ SOCIAL (INCS-VP)

- **Protocol**
- **Instruccions d'ús**
- **Full de resultats**

Protocol de l'ÍNDEX D'INCLUSIÓ SOCIAL de dones en situació de violència de parella (IS-VP) Neus Roca Cortés (2013)

Si aquesta informació *no és a l'expedient, cal preguntar-li a la dona*

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA EN QUÈ S'OMPLE

PROFESSIONAL que ho registra

Marqueu amb un cercle "O" l'opció que correspongui a la situació de la dona, per a cada un dels indicadors següents. Els números de la primera columna de cada resposta corresponen al valor quantitatiu de la resposta a l'ítem.

1. Assenyealeu QUINA és la QUANTITAT TOTAL de DINERS que INGRESSA la dona MENSUALMENT (pot provenir del treball, de rendes, d'herències, de subsidis diversos, etcètera):

		QUANTITAT ACTUAL (si l'utilitza el servei)
0	No té cap ingrés	
1	Baix (<MIP = 460,50* €)	
2	Mitjà (MIP = 651** €)	
3	Mitjà-alt (650 < 1.000 €)	
4	Alt (1.000 < x < 2.000 €)	
5	Quantitats més grans de 2.000 €	

* El criteri del límit és la RAI aproximada, renda activa d'inserció en vigor (cal actualitzar la xifra, segons la normativa)

**El criteri del límit és el SMI aproximat, salari mínim interprofessional en vigor (cal actualitzar la xifra, segons la normativa)

2. Indiqueu quina és la FONT PRINCIPAL d'ingressos de la dona (d'on obté la major quantitat d'ingressos i de forma més constant):

0	No en té
1	Ajudes de tercers (familiars, amics, caritat, etcètera)
2	Estalvis, herències, subsidis temporals, pensions alimentàries pels fills esporàdiques
3	Subsidis constants, pensions constants (inclou les pensions alimentàries dels fills)
4	Treball (només del treball)
5	Rendes de propietats (lloguers, inversions...) o treball més rendes de propietats

OBSERVACIONS:

3. SUFICIÈNCIA d'ingressos (ha de respondre la mateixa dona):

Econòmicament, amb els diners que <u>sola</u> aconseguixo puc mantenir-me a mi (i els meus fills)	0 Gens	1 Molt poc	2 A vegades costa arribar a final de mes	3 Suficient	4 Bastant bé	5 Més que suficient

4. Assenyalau el tipus d'OCUPACIÓ de la dona:

0	No treballa amb remuneració
3	Sí que fa treball remunerat, o bé no treballa perquè no el necessita pel patrimoni al seu nom (propietats, rendes, etcètera)

5. Indica quin TIPUS de CONTRACTE té la dona:

0	Sense contracte
0,5	Contracte de tipus temporal o autònoma SENSE cobertura de seguretat social i altres prestacions contributives
1,5	Contracte de tipus indefinit o autònoma AMB cobertura de seguretat social i altres prestacions contributives
2	Funcionària o negoci propi al SEU NOM o amb participació firmada LEGALMENT, amb cobertura de seguretat social i altres prestacions contributives públiques o privades

6. Assenyalau el nivell d'ESTUDIS ACTUAL de la dona:

1	Analfabetisme
	Estudis primaris inacabats (primària, EGB, bàsics, etcètera) o formació bàsica alfabetitzadora
2	Estudis primaris (fins als 14 anys*: primària, EGB, graduat escolar) i el currículum adaptat de la branca d'educació especial
	Estudis secundaris inacabats (fins als 16 anys*: ESO, EGB, *FPI, etcètera)
	Estudis secundaris (fins als 16 anys*: ESO, EGB, FPI, etcètera) o formació ocupacional específica
3	Estudis secundaris no obligatoris (fins als 18 anys, batxillerat, COU, etcètera)
	Estudis secundaris no obligatoris (fins als 18 anys: FP II o mòduls professionals I, etcètera)
5	Estudis superiors (després dels 18 anys: mòduls professionals II, diplomatura, llicenciatura, etcètera)

* S'inclou en tots els nivells d'estudis el currículum adaptat propi de la branca d'educació especial. S'assenyalen les edats com a informació orientativa per incloure-hi dones que pertanyen a plans d'estudis diferents i, a més a més, els noms dels estudis per a dones que poden haver cursat aquest tipus d'estudis en altres edats.

7. DISPONIBILITAT actual d'HABITATGE Indiqueu:

ACTUALMENT la dona (i els fills a càrrec) viu en un:		
0		Habitatge cedit temporalment (institucional, familiar, d'una amistat)
0,5		Habitatge propietat de la parella o exparella maltractadora o de la família d'ell
1		Habitatge de lloguer, amb contracte del pis a nom d'altres persones o lloguer sense contracte
2		Habitatge de lloguer, amb contracte a nom seu o habitatge en copropietat (amb parella o exparella o família d'ell o amb altres persones)
3		Habitatge propietat única seva

Sobre la SEGURETAT de l'HABITATGE (cal que respongui la mateixa dona):

Jo (i els fills o altres parents directes dependents) vivim en un lloc segur i tranquil	0 Gens	0,5 Una mica	1 Mig	1,5 Bastant	2 Contínuament
---	-----------	-----------------	----------	----------------	-------------------

OBSERVACIONS:

.....

.....

9. Sobre SUPORT SOCIAL – Escala de suport social per a dones en situació de violència de parella (SS-VP), de Clara Porrúa García, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz (2013)

Les preguntes següents es refereixen a la **PRESENCIA DE PERSONES** que donen o li poden donar **SUPORT O AJUDA** en diverses ocasions.

Si us plau, respongui **EN QUINA MESURA POT COMPTAR** amb ella o ell en les circumstàncies següents, i digui **quina relació té*** amb aquestes persones (amiga, germana, germà, mare, veïna, companya de treball, etcètera).

	DURANT aquest mes				
Tens amb qui sortir de casa, si ho vols fer	0 Mai	0,5 Poc	1 De vegades	2 Sovint	3 Sempre
Tens a qui recórrer quan tens problemes de parella	0 Mai	0,5 Poc	1 De vegades	2 Sovint	3 Sempre
Tens algú amb qui ser realment tu mateixa	0 Mai	0,5 Poc	1 De vegades	2 Sovint	3 Sempre
Tens algú que et cuidi, t'escolti i t'ajudi si ho necessites	0 Mai	0,5 Poc	1 De vegades	2 Sovint	3 Sempre
Tens a qui recórrer quan tens problemes econòmics o laborals	0 Mai	0,5 Poc	1 De vegades	2 Sovint	3 Sempre

* Aquestes persones es poden escriure o no si la informació s'utilitzarà posteriorment. En el cas de l'avaluació només es fa servir per centrar a la dona en les oportunitats reals que té.

10. Indiqueu el tipus de CIUTADANIA que té la dona actualment:

0	En situació irregular o regularització en procés
1	Permís de residència o de treball
3	Permís de residència i també permís de treball o refugiada
5	Immigrant amb la ciutadania espanyola
7	Espanyola

OBSERVACIONS:

.....

.....

11. Sobre PARTICIPACIÓ SOCIAL (cal que respongui la mateixa dona):

0	No participo en cap associació, agrupació, centre cívica, partit polític, club, etcètera
1	Vaig alguna vegada a una associació, agrupació, centre cívica, partit polític, club, etcètera, però no es constant ni en sóc membre
2	Sóc membre d'una associació, agrupació, centre cívica, partit polític, club, etcètera, però hi vaig poques vegades
3	Participo regularment en una associació, agrupació, centre cívica, partit polític, club, etcètera

OBSERVACIONS:

.....

.....

12. Assenyaleu l'ACCÉS de la dona al SISTEMA SANITARI:

0	No té accés al sistema sanitari públic ni al privat o de mutualitat
1	Té accés parcial només al sistema sanitari públic per als fills i filles menors
2	Té accés parcial només al sistema sanitari públic per als fills i filles menors i per a ella
3	Té accés total només al sistema sanitari públic per als fills i filles menors
4	Té accés total al sistema sanitari públic per als fills i filles menors i per a ella i no té possibilitats d'accés al sistema privat o de mutualitat
5	Té accés total al sistema sanitari públic i al privat o de mutualitat per a ella i per als fills i filles menors

13. En relació amb la SALUT, indiqueu les MALALTIES I ADDICCIONS de la dona (es troba al registre de diagnòstics psicopatològics i a l'índex de salut física):

0	Consum habitual de drogues i alcohol
	Infertilitat
2	Alguna de les malalties ressenyades després, que cursen amb bastanta gravetat o molta freqüència
3	Psicofàrmacs amb recepta
	Psicofàrmacs sense recepta o automedicació continuada
	Consum esporàdic de drogues
	Malalties cròniques
	Colon irritable
	Laceracions i abrasions
	Trastorns ginecològics
	Complicacions en l'embaràs o en l'avortament
	Malalties transmissió sexual
	Avortament insegur
5	Alguna de les malalties ressenyades després, que cursen amb gravetat o molta freqüència
7	Dolor abdominal
	Hematomes i contusions
	Fractures
	Trastorns gastrointestinals
	Dany ocular però pot fer vida normal
	Inflamació de la pelvis
	Disfunció sexual
10	Sense cap lesió ni dany

14. Assenyaleu les DISCAPACITATS FÍSiques I TRASTORNS MENTALS de la dona ((es troba registre de diagnòstics psicopatològics i a l'índex de salut física):

0	Diagnòstic psicopatològic de trastorn mental sever*
	Discapacitat associada a qualsevol òrgan o part del cos
5	Reducció del funcionament físic
	Síndrome de dolor crònic; fibromiàlgia
	Diagnòstic psicopatològic de trastorn mental lleu o no sever (ítems 1, 4, 6, 8 i 9)
10	Sense discapacitats ni trastorns

OBSERVACIONS:

.....

* Severs són els diagnòstics psicopatològics corresponents als ítems 2,3,5,7 i 10 del registre de diagnòstics psicopatològics; en el cas dels ítems 1,4,6,8 i 9 només si el diagnòstic expert ha assenyalat explícitament que el trastorn diagnosticat ha produït incapacitació.

ÍNDEX D'INCLUSIÓ SOCIAL de dones en situació de violència de parella (INCLS-VP), Neus Roca Cortés (2013)

Instruccions d'ús

• Objectiu

Aquest índex valora els aspectes socials, econòmics i culturals que donen accés al benestar social de la vida de les persones i a participar dels recursos disponibles per assolir aquest benestar. S'avalua a través del concepte “capital”, entès com les condicions actuals que sostenen possibles condicions futures que provoquen la marginació social o no. Inclou les subdimensions de capital socioeconòmic, capital relacional i capital sociosanitari.

En la definició d'alliberament i recuperació de les dones en situació de violència hem inclòs les condicions materials i socials d'autonomia i independència que es reflecteixen en aquest índex. La independència socio-econòmica s'aconsegueix no només per tenir *cobertes* les necessitats bàsiques de supervivència, sinó també perquè aquestes estan *controlades realment i legalment per ella mateixa*. La direcció de l'índex és que, com *més inclusió social, més recuperació*, i viceversa.

Normes de correcció

La puntuació final de l'índex d'inclusió social s'obté sumant les puntuacions obtingudes en cada ítem (valor numèric de cada resposta col·locat a la columna de l'esquerra) en cada ítem. La puntuació màxima de l'índex d'inclusió social és 75. La puntuació mitjana és 37,5. I la mínima puntuació possible de l'índex és 0.

L'índex INCLS-VP inclou l' *escala de suport social (SS-VP) per a dones en situació de violència de parella*, de Clara Porrúa García, Neus Roca Cortés i Soledad Ruiz Saiz, i té com a *objectiu* avaluar la percepció d'ajuda actual que la persona considera que disposa en les àrees instrumentals i afectives de la seva vida, en aquest moment. En aquest índex d'inclusió social cada ítem rep una puntuació que va de 0 a 3, amb l'objectiu d'equilibrar les puntuacions de l'índex.

No obstant, aquesta escala té un càlcul propi, ja que és un fenomen psicològic i s'ha validat com a tal (vegeu l'apartat corresponent). Quan es fa servir només l'escala de suport social, cada ítem es puntuarà d'1 a 5 i la puntuació final de suport social s'obtindrà sumant les puntuacions obtingudes en cada ítem. Una puntuació alta en suport social ens indicarà un grau alt de recuperació de la dona i, per contra, una puntuació baixa ens indicarà un grau de recuperació baix.

Aquesta escala es pot complementar preguntant per les persones (i el vincle que hi tenen) que proporcionen cada un dels tipus de suport social. El nombre de persones es pot multiplicar per la freqüència i proporciona una informació més precisa del suport social.

Recomanacions

Cal no deixar-se cap ítem sense respondre per calcular amb rigor la puntuació final d'inclusió social.

FULL DE RESULTATS de l'ÍNDEX D'INCLUSIÓ SOCIAL per a dones en situació de violència de parella (INCLS-VP)

Neus Roca Cortés (2013)

NOM COGNOMS

Núm. expedient DATA EN QUÈ S'OMPLE

PROFESSIONAL que l'administra

ÍNDEX D'INCLUSIÓ SOCIAL		Ítems	Resposta	Total		
Capital SOCIOECONÒMIC Puntuació mínima = 0 Puntuació mitjana = 12,5 Puntuació màxima = 25	Nivell d'ingressos propis	1				
	Precarietat d'ingressos propis	2				
		3				
	Nivell d'ocupació	4				
		5				
	Nivell d'estudis	6				
	Accés autònom a l'habitatge	7				
		8				
Puntuació parcial =						
Capital RELACIONAL Puntuació mínima = 0 Puntuació mitjana = 12,5 Puntuació màxima = 25	Suport social (suma dels ítems de l'escala)	9				
	Ciutadania	10				
	Participació	11				
	Puntuació parcial =					
Capital SOCIOSANITARI Puntuació mínima = 0 Puntuació mitjana = 12,5 Puntuació màxima = 25	Accés al sistema sanitari	12				
	Malalties i addiccions	13				
	Discapacitats físiques i trastorns mentals	14				
	Puntuació parcial =					
PUNTUACIÓ TOTAL:						
Puntuació mínima = 0; Puntuació mitjana = 37,5; Puntuació màxima = 75						

VALORACIÓ DIAGNÒSTICA FINAL

COMPARACIÓ en relació amb valoracions anteriors

En mesos/anys ha

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Amato, P. (1999). The postdivorce society: How divorce is shaping the family and other forms of social organization. A. R. Thompson i P. Amato. *The postdivorce family: Children, parenting, and society* (p. 161-190). Thousand Oaks: Sage.
- Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Amnistia Internacional. (2008). *Obstinada realidad, derechos pendientes. Tres años de la ley de medidas de protección integral contra la violencia de género*. España.
- Anderson, D. K. i Saunders, D. G. (2003). Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence, & Abuse*, 4(2), 163-191.
- Arroyo, A. (2002). Mujer maltratada y trastorno de estrés postraumático. En *Revista de Psiquiatría de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona*, 29 (2), p. 77-82.
- Barnett, O. W. (2000). Why battered women do not leave, part 1: External inhibiting factors within society. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1(4), 343-372.
- Barnett, O. W. (2001). Why battered women do not leave, part 2: External inhibiting factors-social support and internal inhibiting factors. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2(1), 3-35.
- Brown, J. (1997). Working toward freedom from violence. The process of change in battered women. *Violence Against Women*, 3, 5-26.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J., i Smailes, E. (1999). Childhood abuse and neglect: Specificity effects on adolescent and young adult depression and suicidality. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(12), 1490-1496.
- Brownmiller, S. (1981). *Contra nuestra voluntad: Hombre, mujeres y violación*. Planeta.
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet*, 359, 1331-1336.
- Cantera, L. (2005). Violencia en la pareja: espejo del atropello, deconstrucción del amor. En L. Cantera (Eds.) *La violencia a casa*. Barcelona: Fundació Caixa Sabadell.
- Carrasco, C. (2003) ¿Conciliación?, no gracias. Hacia una nueva organización social. A Amoroso, M. I.; Bosch A.; Carrasco, C.; Fernández; H, Moreno N., *Malabaristas de la vida. Mujeres tiempos y trabajos*. Barcelona: Icaria.
- Córdova, M., Rosales, J. C. i Eguiluz, L. (2005). La didáctica constructiva de una escala de desesperanza: resultados preliminares. *Enseñanza e Investigación en Psicología*, 10(2), 311-324.
- Cruz Roja. (2007). *Informe anual sobre vulnerabilidad social*. Madrid: Cruz Roja.
- Davidson, J. R. T., Book, S., W., Colket, J. T., Tupler, L. A., Roth, S., David, D., Hertzberg, M., Mellman, T., Beckham, J. C., Smith, R. D., Davison, R. M., Katz, R. i Feldman, M. E. (1997). Assessment of a new self-rating scale for post-traumatic stress disorder. *Psychological Medicine*, 27, 153-60.
- De Alencar, R. (2011). *Mujeres inmigrantes sobrevivientes de la violencia de género en la pareja*. Tesis de Doctorado en Psicología Social, Universidad Autónoma de Barcelona, Bellaterra.
- De Miguel, A. (2003). La violencia de género: la construcción de un marco feminista de interpretación. *Cuadernos de Trabajo Social*, 18.
- Echeburúa, E., Corral, P. i Amor P. J. (2002). Evaluación del daño psicológico en las víctimas de delitos violentos. *Psicothema*, 14 (Supl.), 139-146.
- Feeny, N. i Foa, E. (2000). *Sexual assault*. *Encyclopedia of Stress*, 3, 435-440.
- Fields, J., i Casper, L. (2001). *America's families and living arrangements: March 2000* (Current Population Reports, P20-537). Washington, DC: U.S. Census Bureau.
- Lazarus, R. i Folkman, S. (1986). *Estrés y Procesos cognitivos*. Barcelona: Martinez Roca.
- Gómez Enguix, E. (2007). La recuperació de les dones maltractades: una revisió teòrica sobre el fenomen i una proposta transversal integradora sobre el concepte. Document no publicat.
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery: The aftermath of violence - From domestic abuse to political terror*. New York: Basic Books.
- Hirigoyen, M. F. (2006). *Mujeres maltratadas. Los mecanismos de la violencia en la pareja*. Barcelona: Paidós.
- Holtzworth-Munroe, A., Smutzler, N. i Sandin, E. (1997). A brief review of the research on husband violence. Part 2: The psychological effects of hus-

- band violence on battered women and their children. *Aggression and Violent Behavior*, 2(3), 179-213.
- Hudson, W. W. i McIntosh, S. R. (1981). The assessment of spouse abuse: Two quantifiable dimensions. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 873-885.
- Johnson, M. (2006). Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003-1019.
- Koss, M. P. (1990). Violence against women. *American Psychology*, 45, 374-380.
- Krug E. G., Dahlberg, L. L., Mercy J. A., Zwi A. B. i Lozano R. (2002) *World report on violence and health*. WHO, World Health Organization. Geneva. Switzerland. (En castellà per a l'OPS: *Informe mundial sobre la violencia y la salud: resumen*. Washington, D. C., Organización Panamericana de la Salud, 2003).
- Landerburger, K. (1989). A process of entrapment in and recovery from an abusive relationship. *Issues in Mental Health Nursing*, 10, 209-227.
- Lazarus, R. i Folkman, S. (1986). *Estrés y procesos cognitivos*. Barcelona: Martínez Roca.
- Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.
- Lorente Acosta, M. (2006). *El rompecabezas: anatomía del maltratador*. Barcelona: Crítica.
- Lynch, S. i Graham-Bermann, S. (2000). Woman abuse and self-affirmation. Influences on women's self-esteem. *Violence against Women*, 6(2), 178-197.
- Martínez Artola, M. (2010) *Evaluación de la salud de las mujeres supervivientes de la violencia de género*. Proyecto final del máster de Psicología Clínica y de la Salud. Universitat de Barcelona.
- Matud, M. P. (1998). *Investigación del estrés y su impacto en la salud de las mujeres en Canarias. Informe del proyecto de investigación*. Instituto Canario de la Mujer.
- Matud, P. (2004). Impacto de la violencia doméstica en la salud de la mujer maltratada. *Psicothema*, 16, 397-401.
- Matud, M. P., Aguilera, L., Marrero, R. J., Moraza, O. i Carballeira, M. (2003). El apoyo social en la mujer maltratada por su pareja. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 3(3), 439-459.
- Merritt-Gray, M., i Wuest, J. (1995). Counteracting abuse and breaking free: The process of leaving revealed through women's voices. *Health Care for Women International*, 16, 399-412.
- Millet, K. (1995) *Teoría de la política sexual*. A *Política sexual*. Madrid: Cátedra. 1995 (edic. orig. 1970).
- Montero, A. (2001). Síndrome de adaptación paradójica a la violencia doméstica: una propuesta teórica. *Clínica y Salud*, 12(1), 371-397.
- Muelleman, R. L., Lenaghan, P. A. i Pakieser, R. A. (1996). Battered women: Injury locations and types. *Ann Emerg Med*, 28(5), 486-92.
- OMS (2005). *Estudio multipaís de la OMS sobre salud de la mujer y violencia doméstica. Resumen del informe*. Organización Mundial de la Salud. (WHO, Multicountry study women's health and domestic violence against women).
- ONU (1993). *Declaración sobre la eliminación de la violencia contra la mujer*. Resolución de la Asamblea General de las Naciones Unidas 48/104, de 20 de diciembre de 1993. Organización de las Naciones Unidas.
- Ramos-Lira, L., Saltijeral-Méndez, M. T., Romero-Mendoza, M., Caballero-Gutiérrez, M. A. i Martínez-Vélez, N. A. (2001). Violencia sexual y problemas asociados en una muestra de usuarias de un centro de salud. *Salud Pública México*, 43(3), 182-191.
- Roca Cortés, N (2011) *Intervención grupal y violencia sexista: marco conceptual*. A Roca Cortés, N. i Masip Serra, J. (2011). *Intervención grupal en violencia sexista. Experiencia, investigación y evaluación*. Barcelona: Herder. p. 15-79.
- Roca Cortés, N (2013) ¿Violencia íntima o violencia machista de pareja?. Su visibilidad desde una perspectiva de género y feminista. Notas de la experiencia en España. *La Camera Blu, Journal of gender studies*, 10, pp 243-274, *Rivista di Studi di Genere*. Italia.
- Roca Cortés, N. i Cárdenas Jiménez, M. (2012) *Intervención social con perspectiva de género*. *Revista de Trabajo Social. Revista de Treball Social*, 195, 9-22.
- Roca Cortés, N. i Masip Serra, J. (2011). *Intervención grupal en violencia sexista. Experiencia, investigación y evaluación*. Barcelona: Herder.
- Roca-Cortés, N., Cantera, L.; Codina, N.; Rodríguez, A. et al. (2005). *Creencias de las mujeres*

maltratadas en su proceso de recuperación. Informe de investigación del proyecto IM 50/02. Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Roca-Cortés, N., Cantera, L.; Codina, N.; Rodríguez, A. et al. (2007). *Creences de les dones en situació de violència en el seu procés de recuperació. Informe d'investigació del projecte U-39/06*. Institut Català de les Dones. Generalitat de Catalunya.

Roca-Cortés, N., Paíno, M., Albarracín, M., Córdoba, L., i Espín Ruíz, J. (2007). *Treball grupal i violència sexista. Investigació-acció d'un grup de suport psicosocial a dones*. Observatori Social Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Strube, M. J. i Barbour, L. S. (1984). Factors related to the decision to leave an abusive relationship. *Journal of Marriage and the Family*, 46, 837-844.

Subirats, J., Riba, C., Giménez, L., Obradors, A., Giménez, A., Queralt, D., Bottos, P. i Rapoport, A. (2004). *Pobresa i exclusió social: una anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Barcelona: Fundació "la Caixa".

Turner, S. F. i Shapiro, C. H. (1986). Battered women: Mourning the death of a relationship. *Social Work*, 31(5), 372-376.

Villavicencio, P. i Sebastián, J. (1999). Variables predictoras del ajuste psicológico en mujeres maltratadas desde un modelo de estrés. *Psicología Conductual*, 7(3), 431-458.

Walker, L. E. A. (1984). *The battered women syndrome*. Nueva York: Springer.

Walker, L. E. A. (1991). Posttraumatic stress disorder in women: Diagnosis and treatment of battered women syndrome. *Psychotherapy*, 28, 21-29.

Walker, L. E. A. (1996). *Abused woman and survivor therapy. A patriarchal guide for the psychotherapy*. Washington D.C: American Psychological Association.

Walker, L. E. A. (2000). *Battered woman syndrome* (2a ed). Nueva York: Springer.

Wuest, J., Merritt-Gray, M. (1999). Not going back: Sustaining the separation in the process of leaving

abusive relationships. *Violence Against Women*, 5(2), 110-133.

Wuest, J., Merritt-Gray, M. (2007). A theoretical understanding of abusive intimate partner relationships that become non-violent: Shifting the pattern of abusive control. *Journal of Family Violence*, 23 (4), 281-293.

Zigmond, A. i Snaith R. (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychologica Scandinavica*, 67, 361-370.

RECUPERACIÓ DE LES DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DE PARELLA

Descripció i instrumentació